

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Младен Лишанин
Олга Стевановић
Матеуш Колашињски
Спасимир Домарадски
Дејан Бурсаћ
Драган Траиловић

Никола Рајић
Александар Гајић
Срђан Перишић
Виктор Хебда
Павле Недић

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

The Policy of National Security

Издавач:

Институт за политичке студије

Адреса: Светозара Марковића 36, Београд

Телефон: 011/3349203, 011/3349204, 011/3349205

E-mail: pnb@ips.ac.rs

www.ips.ac.rs

За издавача

др Живојин Ђурић, научни саветник

ISSN 2334-959X UDK 351.862/.863(497.11)

DOI: 10.22182/pnb.1812020

Vol. 18. Број 1/2020.

Часопис излази два пута годишње.

Главни и одговорни уредник

проф. др Радослав Гаћиновић, научни саветник

Редакција часописа

Дејана Вукасовић Владан Петров

Драгана Коларић Ивана Бодрожић

Зоран Драгишић Љубиша Деспотовић

Раденко Мутавић Aurel Gabriel Serban

Eugen Strauti

Савет годишњака

Сима Аврамовић Радован Радиновић

Миле Бјелајац Дарко Танасковић

Миленко Целетовић

Чланови савета из иностранства

Wang Shiquan Бојан Добовшек

Снежана Никодиновска – Стефановска

Секретар редакције

Дејан Бурсаћ

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Прелом и штампа

Ситопринт, Житиште

Тираж: 50

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештампавати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

САДРЖАЈ

Уводник.....7-9

Младен Лишанин

АМЕРИЧКО-РУСКИ ОДНОСИ У СЕНЦИ
КОСОВСКОГ СУКОБА 1999. ГОДИНЕ.....11-31

Олга Стевановић

ПРИСТУП ТРАМПОВЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ
ЕНЕРГЕТСКОЈ БЕЗБЕДНОСТИ У ПОЉСКОЈ И
БАЛТИЧКИМ ЗЕМЉАМА.....33-67

Матеуш Колашињски

НАДЗОР НАД ОБАВЕШТАЈНИМ ОВЛАШЋЕЊИМА
– СЛУЧАЈЕВИ ПОЉСКЕ И СЛОВАЧКЕ.....69-86

Спасимир Домарадски

БЕЗБЕДНОСТ БУГАРСКЕ – 30 ГОДИНА ПОСЛЕ.....87-108

Дејан Бурсаћ

УТИЦАЈ ПАРТИЈСКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ НА
ПОТРОШЊУ ЗА ЈАВНИ РЕД И БЕЗБЕДНОСТ У
БИВШИМ СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ ДРЖАВАМА.....109-124

Драган Траиловић

ВОЈНА И БЕЗБЕДНОСНА САРАДЊА КИНЕ И
СРБИЈЕ: ПОКАЗАТЕЉ НОВЕ УЛОГЕ КИНЕ У
ЕВРОПИ.....125-145

Никола Рајић, Александар Гајић

ОДНОС ОРГАНИЗАЦИЈЕ ДОГОВОРА О
КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ (ОДКБ) СА
ШАНГАЈСКОМ ОРГАНИЗАЦИЈОМ ЗА
САРАДЊУ И НАТО.....147-178

Срђан Перичић

ГЕОПОЛИТИКА НОВОГ ХЛАДНОГ РАТА У
ЕВРОПИ – ОД НОВОГ ИДЕОЛОШКОГ
СУЧЕЉАВАЊА ДО КРАХА РАЗОРУЖАЊА 179-199

Виктор Хебда

СУВЕРЕНИТЕТ КОСОВА ПРЕМА СТАВОВИМА
СТУДЕНАТА УНИВЕРЗИТЕТА У ЗАГРЕБУ
И УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ.....201-219

Павле Недић

АМЕРИЧКА СТРАТЕГИЈА ЗА ЕВРОАЗИЈУ.....221-228

THE POLICY OF NATIONAL SECURITY

TABLE OF CONTENTS

Foreword.....7-9

Mladen Lišanin

U.S.-RUSSIAN RELATIONS IN THE SHADOW OF
THE 1999 KOSOVO WAR.....11-31

Olga Stevanović

THE TRUMP ADMINISTRATION'S APPROACH TO
ENERGY SECURITY IN POLAND AND THE BALTIC
STATES.....33-67

Mateusz Kolaszyński

OVERSEEING SURVEILLANCE POWERS – THE
CASES OF POLAND AND SLOVAKIA.....69-86

Spasimir Domaradzki

BULGARIA'S SECURITY AFTER 30 YEARS.....87-108

Dejan Bursać

THE EFFECTS OF PARTY IDEOLOGY ON PUBLIC
ORDER AND SAFETY SPENDING IN FORMER
SOCIALIST COUNTRIES.....109-124

Dragan Trailović

MILITARY AND SECURITY COOPERATION
BETWEEN CHINA AND SERBIA: THE INDICATOR
OF CHINA'S NEW ROLE IN EUROPE.....125-145

Nikola Rajić, Aleksandar Gajić

RELATIONS BETWEEN COLLECTIVE SECURITY
TREATY ORGANIZATION, SHANGHAI
COOPERATION ORGANISATION, AND NATO.....147-178

Srđan Perišić

GEOPOLITICS OF THE NEW COLD WAR IN
EUROPE - FROM NEW IDEOLOGICAL CONFLICT
TO THE END OF DISARMAMENT..... 179-199

Wiktor Hebda

KOSOVO SOVEREIGNTY ACCORDING TO
STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF ZAGREB
AND THE UNIVERSITY OF BELGRADE.....201-219

Pavle Nedić

THE AMERICAN STRATEGY FOR EURASIA.....221-228

УВОДНИК

Поштовани читаоци,

Актуелни број 1/2020 часописа Политика националне безбедности тематски је насловљен „Безбедност Централне и Источне Европе – 30 година након завршетка Хладног рата“.

Огромне тектонске промене, инициране нестанком социјалистичких режима и престанком блоковског такмичења у Европи, имале су неколико конкретних последица по безбедност европског Истока. На ширем плану, дошло је до потпуне измене регионалног безбедносног комплекса, са ширењем НАТО и повлачењем главног такмаца, Русије. На унутрашњем плану, промене су такође биле веома динамичне. Са променом државног система, трансформисе схватање безбедности у целини, самим тим и улога безбедносног сектора у новом, демократском уређењу. Коначно, мењају се и безбедносне претње на које треба пружити одговоре: нарочито у 21. веку, изазови попут тероризма, миграција, технолошке безбедности, хибридних и информационих ратова, преузимају примат, што је пре 30 година можда било и незамисливо. Све узевши у обзир, безбедносни оквир бивших социјалистички држава данас је драстично промењен.

Ово издање часописа Политика националне безбедности тежи да на мултидисциплинарни начин приступи анализи ових промена. Радови у издању пред Вама обухватају студије односа великих играча и потенцијалних изазивача у региону, нових безбедносних изазова, али и унутрашње безбедносне и институционалне динамике транзиционих држава. Са великим задовољством обавештавамо читаоце да је ово издање часописа билингвално, са седам прилога на енглеском језику и три на српском.

Намера уредништва је да овим издањем направи осврт на тродеценијски период након краја Хладног рата, те да

пружи нове увиде и оцене о стању безбедности у бившим социјалистичким државама након транзиционих процеса. Верујемо да смо у томе успели, највише захваљујући преданости аутора, као и теоријском и методолошком квалитету радова објављених у овом броју.

Редакција

EDITORIAL

Dear Readers,

Current issue of the journal „The Policy of National Security” (Politika nacionalne bezbednosti) is titled „The security of Central and Eastern Europe – 30 years after the Cold War”.

Tectonic changes initiated by the dissolution of the socialist regimes and termination of bloc competition in Europe, had several specific consequences for the security of the Eastern part of our continent. On a greater scene, we’ve been witnessing a complete overhaul of regional security complex, with the expansion of NATO and the withdrawal of its main competitor, Russia. Internal changes were also very dynamic. The understanding of concept of security as a whole has also transformed, as well as the role of security sector in a new, democratic system. Moreover, new security threats emerged, especially in the 21 century: challenges such as terrorism, migrations, and technological security, hybrid and information wars are taking dominance, which may have been unthinkable 30 years ago. Therefore, security framework of the former socialist states has changed drastically.

Current issue of „The Policy of National Security” aims to analyze these changes in a multidisciplinary manner. Papers in this issue include studies of the relations of major players and potential challengers in the region, new security threats, as well as the internal security and institutional dynamics of transitional countries. It is our great pleasure to inform the readers that this issue of journal is bilingual, with seven articles in English and three in Serbian.

The Editorial Board’s intention with this thematic issue was to provide an overview of three decades after the end of the Cold War, and to create new insights and assessments of the state of security in former socialist area. We believe that we have succeeded in this intention, largely due to the great dedication of published authors and the excellence of papers in this issue.

Editorial Board

Mladen Lišanin*

Institute for Political Studies, Belgrade

U.S.-RUSSIAN RELATIONS IN THE SHADOW OF THE 1999 KOSOVO WAR**

Abstract

The paper examines the changing relations between the U.S. and Russia since the end of the twentieth century, shaped by the experience of NATO's war with Federal Republic of Yugoslavia over Kosovo. The first decade after the termination of the Cold War brought about the American 'unipolar moment', and with it the attempt of Russian political elites to approach the unipole and find a sustainable modus vivendi with it: the relationship between Yeltsin and Clinton administrations is a vivid example of such endeavors. At the same time, policies such as NATO expansion induced suspicion on the Russian side with regard to the possibilities of achieving an understanding and allowing Russia to become a legitimate part of European security architecture. When, in March of 1999, NATO began with the attacks against FRY (a country perceived as traditionally friendly towards Russia) without the consent of the United Nations Security Council, a long shadow was cast over the prospects of a Russian – American rapprochement. All subsequent episodes of cooperation and competition between Russia and the U.S. have been observed through the lens shaped by the Kosovo war. Drawing from contemporary Russian and western academic literature and memoir materials (Primakov, Guskova, Narochnitska, Baranovsky, Tsygankov, Sushenkov;

* mladen.lisanin@ips.ac.rs

** The article was developed within scientific research activities of the Institute for Political Studies, funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Wohlforth, Walt, Clarke, Hill, Galen Carpenter et al.) and building upon the traditional realist concepts of great power competition and balancing, the author assesses the development of U.S.-Russian security relations in the context the Kosovo war experience. It is argued that, in addition to being an attack against a country perceived as a traditional Russian friend or protégé, NATO bombing of FRY in 1999 posed a major concern to Russia because it was a signal that the alliance was ready to change its strategic posture and engage in out-of-area operations.

Keywords: *United States of America, Russia, NATO, Serbia, Federal Republic of Yugoslavia, Kosovo War*

INTRODUCTION: THE POST-COLD WAR ERA IN U.S.-RUSSIAN RELATIONS

Changes in the structure of the international system, brought about by the collapse of the Soviet Union and the end of the Cold War, provided a new context for reestablishing often fragile and turbulent relations between the United States and Russia. Political future of Russian Federation was yet to be determined over a decade of international wondering and domestic instability, and for the time being, the U.S. was *de facto* the only remaining superpower. These new circumstances were assessed by contemporary thinkers in more or less optimistic (Fukuyama 1989; Krauthammer 1990/1991) or pessimistic (Mearsheimer 1990; Huntington 1993) tones. Despite all the tumult caused by the shifts within the global system, at least during the first half of the 1990s, it seemed to many that it would be possible for the former rivals to reach a new understanding, build mutual confidence and kick off a new era of global relations.

In addition to turmoil in Russian domestic economic and political affairs, there were, of course, international issues to be resolved before the new era could actually commence. They pertained to the question such as German unification, arms control, NATO enlargement, and the Yugoslav crisis. On most of these issues, despite occasional frictions due to conflicting perspectives, Russia has proved to be relatively cooperative, which induced

some authors to treat the episode – especially with regard to the unification of Germany – as an instance of great power cooperation, thus significantly challenging the conventional wisdom about great power politics, while others were more skeptical and did not buy into the narrative (Shiffrinson 2016, 10). Initially, manifold formal and informal consultations have taken place, with the U.S. and its western partners reassuring Russia about the consolidation of Western institutions, soliciting, in return, Russian support for the German issue and for main Western-sponsored UN Security Council resolutions regarding the Yugoslav crisis (Guskova 1996, 51–349; Trapara 2017, 103–108). During roughly the same period, important arms control treaties, such as the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE, 1990/1992) and Strategic Arms Reduction Treaty (START I, 1991/1994) were being negotiated, signed or enacted. The end of Cold War encompassed the disbanding of the Warsaw pact, and new fora and frameworks for security cooperation between East and West, such as Partnership for Peace (PfP, 1994) and NATO-Russia Founding Act (1997) were established (Zagorski 209, 463–464, 474–475). During that period, direct relations between the U.S. President William J. Clinton and Russian President Boris Yeltsin were exquisite (Talbot 2019), to the extent that they were sometimes referred to as ‘the Bill and Boris show’ in big media, such as the New York Times. It seemed that the optimists got it right and that the era of great power conflict and competition was bygone. However, subsequent developments regarding NATO enlargement, as well as NATO engagement in the Balkans, have vindicated the pessimists’ position to a large extent (Filimonović 2010, 36–37).

As the issue of NATO enlargement began to figure more prominently in the 1990s, the first hints of possible deterioration in relations emerged. This remains one of the crucial junctures in the analysis of post-Cold War relations between the U.S. and Russia, and while extensive literature has been produced on the topic, there is no consensus among scholars about many important aspects of the story: whether U.S. guarantees about the absence of the Atlantic alliance’s intentions to expand eastward were provided to the Russian side; whether it was prudent to break them even if they had been provided; and whether the enlargement policy contributed (and if so, to what extent) to Russian assertiveness in the

global arena since 2008. Once again, one set of scholars argues that, despite lack of a formal written agreement, the non-enlargement guarantees were indeed provided, and that the Western failure to fulfill such an obligations played an important role in subsequent Russian turn towards more aggressive policies (McCwire 1998; Mearsheimer 2014; Cohen 2016; Shiffrin 2016, 2017, 2020). Another group of scholars hold that the non-expansion deal is a myth, that it was in any case non-binding, and that Russian newfound assertiveness was predetermined regardless of NATO (non) expansion, and that it might have been, in fact, prudent to widen the territorial scope of U.S. security umbrella as much as possible (Kramer 2009; Sarotte 2014, 2019; Lanoszka 2020). Upon inspecting publicly disclosed archival documents from the first years of the post-Cold War era, one thing is abundantly clear: verbal non-expansion guarantees were indeed provided, most notably in return for Russian cooperativeness with regard to the issue of German unification (Savranskaya and Blanton 2017). The policy implications of subsequent change of course are still under scrutiny, but the claim that eventual eastward expansion (when, in the fourth and the fifth enlargement rounds in 1999 and 2004, ten former Eastern Bloc countries had become NATO members) contributed to Russian strategic and foreign policy shift during the first decade of the XXI century, seems highly plausible.

With Russia increasing its efforts to regain great power status since the beginning of the XXI century, it became clear that, in search for explanations of the transformation that ensued, one needs to look beyond the complexities of Russian society and economy or its regime type, and inspect a variety of external incentives which contributed to the transformation. Most of those can be traced to the period between 1998 and 2008 (with some important episodes, such as the 2011 Libya intervention exceeding the said timeframe). It is now clear that the Kosovo War of 1999 was one of the critical events which threw a particularly long shadow over the U.S.-Russian relations at the turn of the millennium.

THE KOSOVO CRISIS AND EMERGING DETERIORATION OF U.S.-RUSSIAN RELATIONS

The issue of Serbian province of Kosovo, with Albanian population comprising an overwhelming majority of population (functioning to a large extent outside the institutional framework of the Federal Republic of Yugoslavia), was seen by many as the unfinished final chapter of the ex/Yugoslav crisis after the Bosnian peace agreement had been reached in Dayton, Ohio, at the end of 1995. Frustrated by the fact that Kosovo Albanian grievances have not been addressed by the international community dealing with Belgrade almost exclusively with regard to Bosnia, certain fractions in Kosovo, eventually to be widely known as Kosovo Liberation Army (KLA) instigated an armed rebellion against Serbian rule in the province. Since the late 1997, attacks against Serbian police, other institutions, and, increasingly, civilian population (including Albanian civilians considered too loyal to Serbia) escalate significantly. This causes heavy responses by Serbian structures, including use of force which is often considered excessive by Western intelligence and political circles. Information emerges about civilian casualties on both sides.

By the spring of 1998, the province is deeply militarized and the international community, including the United Nations Security Council with full Russian participation (see UNSC Resolution 1199 from September 23 1998), is looking at the ways to resolve the crisis and curb the violence, signaling the possibility of the use of force should peaceful means of conflict resolution fall short. To say that Russia went along with Western approach to the Kosovo crisis, however, is not to claim that it did not have its own perspective on the issue. In August 1998, Russian foreign minister Yevgeny Primakov, uttered the Russian position in a conversation with German foreign minister Klaus Kinkel's envoy, Wolfgang Ischinger. It was framed in the form of "Four Nos": no to NATO armed operations against Belgrade, no to Kosovo's secession from Yugoslavia, no to escalation of the sanctions regime against Yugoslavia, and to status quo in Kosovo which does not provide sufficient autonomy to the province (Primakov 2002, 350; Guskova 2003, 327). In the autumn of 1998, on the verge of armed actions by U.S.-led NATO against the Federal Republic of Yugoslavia, the so called Milošević-Hol-

brooke agreement was reached, calling for the removal of excessive FRY military and police forces, installment of OSCE Verification Mission and creation of NATO air verification regime. New UNSC Resolution (No. 1203) was adopted on October 24 as a basis for the implementation of the agreement. Since the use of force against Yugoslavia was not explicitly ruled out as an option, Russia and China abstained.

The settlement is fragile and the violence resumes, after FRY forces respond heavily to ongoing actions by the KLA. Peace process is initiated in Rambouillet, France, in February 1999, with the mediation of Contact Group representatives from the U.S. (Christopher Hill), Russia (Boris Majorski) and the European Union (Wolfgang Petrich). The draft agreement is designed in such a way which makes it virtually impossible for the Yugoslav side to sign and by February 18 the talks are adjourned. After final and unsuccessful attempt of Richard Holbrooke to persuade Milošević to accept the Rambouillet Agreement, NATO airstrikes, in preparation since at least early October 1998, become imminent (Simić 2010, 142–152). With NATO accession of Hungary, Czech Republic and Poland impending (Mearsheimer 2018, 177; Sayle 2019, 237–238), the prospect of the Alliance's large scale out-of-area action rings quite a loud alarm bell in Russia. The shift in Russian strategic posture becomes indubitable, and the only questions that remain are how and when this transformations would play out.

Initial indicators, however symbolic, came right away: on March 24, 1999, Russian Prime Minister, Yevgeny Primakov, was on his way to Washington to take part in the work of so called Gore-Chernomyrdin Commission on U.S.-Russian relations. Upon hearing about the beginning of NATO airstrikes against Yugoslavia, he instructed the pilot to change the route and return to Russia (Primakov 2002, 352–353; Medvedev 2009, 272). While obviously not prepared to abruptly sever important political ties with the U.S., Russia was adamant in its willingness to signal its own positions and influence. Despite all their differences with regard to relations with the West and otherwise, Primakov's decision had the support of Boris Yeltsin, who called the attacks "a blow to the entire international community" (Guskova 2003, 476). Russia was now resolute in its aspirations to be a part of political settlement, whenever it ensues. This involved bolstering diplomatic activities

during the conflict, as well as finding ways to remain a part of the security arrangements upon its termination (Posen 2000, 66–67).

NATO SACEUR, General Wesley Clark, expected a vigorous Russian opposition to the imminent bombing of Yugoslavia, of the kind that might eventuate towards open confrontation (Halberstam 2003, 565–566). Still, from the very beginning of the crisis, although officially severing most formal ties with the Atlantic alliance, Russia was – despite all the drifting still characteristic of its foreign policy (Guskova 2003, 383) – very active in diverse diplomatic activities (Lynch 1999), including shuttle diplomacy, with Prime Minister Primakov, Defence Minister Sergeyev and Foreign Minister Ivanov visiting Belgrade already on March 30. On April 14, Boris Yeltsin appoints former Prime Minister Viktor Chernomyrdin to the position of peace envoy for the Federal Republic of Yugoslavia. He and other Russian officials keep regular contact with the U.S. side (most notably Deputy Secretary of State, Strobe Talbott), OSCE and UN representatives, and, especially after the NATO bombing of Chinese embassy in Belgrade on May 7, increasingly with the Chinese side. The latter made Galen Carpenter (2000, 86) observe that “a policy that alienated either Russia or China would have been bad enough, but NATO’s Balkan war succeeded in alienating both countries simultaneously. That intervention helped to intensify what had already been a worrisome development: the growing, tangible political and military links between Russia and the PRC”. In the midst of NATO airstrikes against Yugoslavia, Russian domestic political turmoil took another toll: the position of Prime Minister Primakov himself, who was brusquely removed from office by Boris Yeltsin on May 12 (Medvedev 2009, 278). Although dominantly the result of competition within the circles of Russian political elite and apparently not a direct result of foreign policy considerations, this move caused concern in some parts of foreign policy community, as well as many external actors - including Yugoslavia – who looked up to Primakov as a counterweight to Yeltsin’s overly enthusiastic towards the West (Milošević 2006, 193).

As the bombing was coming to an end, it became clear that it would be much easier for Belgrade to accept peace terms if the Russian side is involved in mediation; thus, Chernomyrdin was assigned a task of taking the proposal to Slobodan Milošević,

alongside the EU envoy, Finnish President Marti Ahtisaari (Posen 2000, 76–77). The mission reportedly made it clear to Yugoslav leadership that the proposal is virtually an ultimatum: i.e. in the case of Yugoslav refusal, Russia would probably fail to stop the adoption of a Security Council resolution sanctioning ground invasion (Yesson 1999, 24; Brudenell 2008, 33–34; Power 2003, 459). At the beginning of June (June 1 and June 3, respectively), Federal Republic of Yugoslavia announces that it has accepted both the G8 principles for peace, and the Ahtisaari-Chernomyrdin proposal. Still, controversies about the modality and extent of Yugoslav troop withdrawal remain, and the bombing ensues for almost a week more, before Military-technical Agreement is signed in North Macedonian town of Kumanovo on June 9. NATO Secretary General, Javier Solana suspends the airstrikes the next day, and the Security Council adopts Resolution 1244, announcing the end of hostilities and specifying the post-war security arrangements, while underlining the territorial integrity of Federal Republic of Yugoslavia. It sanctioned international military presence in the province, a concept which included the participation of Russian armed forces in addition to those from NATO member states. Thus began a new phase of bargaining and mutual outmaneuvering between Russia and NATO.

This immediately opened the question of the scope and form of Russian military presence in post-war Kosovo. The Priština airport incident of June 12, when Russian troops arrived to the premises from Bosnia ahead of NATO troops, seizing control of the airport and causing a tense standoff (Latawski and Smith 2003, 104; Brudenell 2008, 30–33), certainly did not help. The incident came to the verge of proper armed conflict and was arguably avoided by British KFOR commander General Michael Jackson's refusal to follow SACEUR, General Wesley Clark's bellicose instructions (Klark 2003, 411–438). Although the Russian troops' maneuver was presented as a surprise to Russian Foreign Minister Ivanov, it's reasonable to assume that it was considered a way of raising the stakes before the final agreement of Russian participation in multinational forces in Kosovo, to be headed by NATO. What Russia wanted was to be awarded its own sector; while its hesitant Western partners feared that this would lead to a *de facto* partition of Kosovo. Agreement was ultimately reached on June

18: Russia would participate with the force of up to five battalions, or something over 3600 troops in total, throughout the U.S., French and German sectors, according to a particular command and control model which would in practice circumvent NATO structures and make it (at least politically) directly responsible to the United Nations Security Council, through Russia-NATO Permanent Joint Council, as outlined in Attachment #2 of Agreed Points on Russian Participation in KFOR. There was also a parallel command line leading to the Russian military delegation in Mons, Belgium (Gobarev 1999, 7). There were circles in both Russia and Yugoslavia which considered such an outcome “a defeat or Russian policy” (Milošević 2006, 204–205; Levitin 2000). The gravest commotion was left behind, but the coming years would prove to be far from placid. In July of 2003, some two weeks after withdrawing its troops from multinational forces in Bosnia, Russia pulled its military contingent from Kosovo, leaving the province under complete strategic control of NATO.

RUSSIAN POST-1999 STRATEGIC SHIFT

Although it is reasonable to say that the Kosovo war ultimately did not change the overall paradigmatic understanding of armed conflicts (Lieven 2001, 98), there is no doubt that the experience induced significant change in Russian strategic posture, or at least contributed to it. Few authors disagree with such an assertion (Daalder and O’Hanlon 2000, 197–198). As Russian military correspondent Alexander Zhylin has testified, “Generals have told me that we must build a monument to Clinton because the campaign over Kosovo drastically changed political attitudes here. Now there is no more opposition to the idea that Russia should restore its military potential” (Blank 2000, 1). Reinvigorated anti-NATO resentment Russian military elite kept persisting far beyond the Kosovo conflict and into the twenty-first century (Milošević 2006, 2019). The main issues related to this are what is the strategic shift comprised of, and how far reaching it is. Initial assessments of the issue emerged, both in Russia and the West, immediately after the conflict, in 1999 and 2000.

In the words of Andrei P. Tsygankov (2013, 110), “the clash over Kosovo manifested the depth of the Russian fears” because “it

was the expansion of NATO, rather than the ethnic war in the Balkans, that shaped Russia's perception of the intervention in Yugoslavia". Public opinion and large parts of the political elite were always skeptical about the possibility of transcending decades-long rivalry with the U.S. and NATO. The rise to power of Vladimir Putin, Yeltsin's successor and a man much more apprehensive to policies of conforming to Western interests, coincided to a large extent with the closing stages of the Kosovo conundrum. Open confrontation with the West had been avoided, but the change of general attitude was imminent. While keeping all necessary channels of cooperation and communication with NATO open – not least due to the fact that they were now partners in Kosovo – Russian strategic posture was inevitably being rethought.

Gobarev (1999, 10–11) states that “the war in Yugoslavia dealt a decisive blow against the Russian perceptions of NATO as the least likely adversary. At the very moment NATO bombs and cruise missiles rained down on Yugoslavia, the Russians altered their priority list of perceived threats to their national security drastically and literally overnight. Since then, Russia has prominently featured NATO as the primary and by far the most serious threat to not only Russian national interests but also to the very existence of the Russian Federation as an independent and sovereign state”. That is to say, if Russian behavior had not yet changed much, its perspective definitively did.

Rethinking military doctrine and increasing defense-related expenditures were the logical steps to make (Walt 2018, 32–33). As Baranovsky (2000, 123) observes, “in light of the NATO air strikes against Yugoslavia, Russia announced its intention to reconsider a number of key elements of its policy concerning military aspects of security. Several ambitious ideas have been developed in this context: increasing military expenses; focusing upon modern military technologies (including those that might be used in outer space); highlighting the role of nuclear weapons as a counterbalance to NATO conventional preponderance; changing the approach to the deployment of nuclear weapons (with suggestions of deploying them in Belarus, the Kaliningrad ‘special zone1’ and in the Navy); reconsidering unilateral pledges with respect to tactical nuclear weapons as well as other arms control agreements; proceeding from an assumption that Russia faces major military threats from

the Western strategic direction; promoting a CIS-based military alliance; and so on”. Some of the policies were genuinely new; others had been announced for months and year, but obviously had to wait for a specific incentive – the like of which has just been provided by NATO. “After the war in Yugoslavia”, stipulates Tsygankov, “many now viewed Kosovo as a template of NATO’s future strategy” (2013, 211).

Kanet (2020, 5) notices that “Russia’s security concerns during the early 1990s focused on internal threats resulting from economic decline, instability and societal problems (Military Doctrine 1993; National Security Concept 1997). External challenges to Russian security were to be addressed in collaboration with the West”. It is without question that things have changed fundamentally. Nobody had to wait particularly long before Russian political and military elites took up the job of reframing national strategies; significant developments transpired while the NATO bombing of Yugoslavia was still ongoing. Baranovsky (2000, 123) notices that “it was in the middle of NATO operations against Yugoslavia that President Yeltsin decided to introduce changes into the National Security Concept (which had been adopted less than 18 months earlier). A draft of the new Military Doctrine was published some months later. Both initiatives were politically inspired by the desire to develop an adequate ‘conceptual’ response to the Kosovo case; and both documents clearly reflected Russia’s re-emerging concerns about ‘increasing external military threats’, as well as its readiness to react to them with all available means (including nuclear weapons)”.

According to Oksana Antonenko (1999, 124–125), “from the Russian perspective, the Kosovo crisis Yielded three important lessons. First, even if nuclear deterrence continues to make a Russia-NATO war unlikely, the prospect that Russia and NATO will find themselves of opposite sides in other regional conflicts cannot be ruled out, bringing with it worrying possibilities of escalation. [...] A second lesson is that much-touted institutions for confidence building and cooperation between Russia and NATO – including the Permanent Joint Council – failed when tested by their first real crisis. [...] The third lesson is that, despite Russia’s present weakness and its rupture in relations with NATO, it still retains some influence over European security”.

Not all hopes for future cooperation have been abandoned. The new millennium was approaching, and although many of the issues persisted, personal changes in leaderships of major actors, such as the U.S., Russia, or NATO, were obvious. By the end of 2000, many key actors of the Kosovo conflict (including NATO Secretary General Javier Solana, U.S. President William Clinton along with members of his administration, Russian President Boris Yeltsin, or Yugoslav President Slobodan Milošević) would all become parts of political history. “Russia would have to learn (again) to live with NATO on the European stage” (Latawski and Smith 2003, 106) and at the meeting in February 2000, the new NATO Secretary General and Russian President Vladimir Putin expressed willingness to intensify the dialogue (Kurth 2001, 90). Soon afterwards, “in a widely noted television interview with David Frost in March 2000, Putin had said that ‘we believe we can talk about more profound integration with NATO, but only if Russia is regarded as an equal partner’” (Weber and Sperling 2012, 133).

For better or for worse, to Russia, the recognition of its great power status was one of the key principles of communication (Naročnicka 2008, 482; Tsygankov 2012). According to Sushentsov and Wohlforth (2020, 14) “Russia’s dissatisfaction with the status quo concerning Europe was linked to its the longstanding preference for what it called ‘multipolarity’—a world order reflecting its core preference for great-power parity in setting the global agenda”. In other words, security cooperation, especially with rivals, was for Russia a means to achieve acknowledgement and position itself as a member of the club; not the other way around. The “War on Terror” and the Afghanistan conflict which ensued after the 9/11 attacks, provided a golden opportunity of this type of cooperation, and Russia seized it. As subsequent episodes with the Iraq invasion, European Interceptor Site (EIS) plans about the installment of a missile shield in Poland, U.S. support to unilaterally declared independence of Kosovo or the call for NATO membership of Georgia and Ukraine at the Bucharest Summit in April 2008 have shown, Russian willingness to cooperate on security issues since 1999 might have been misinterpreted by the U.S (Tsygankov 2009, 1–20; Primakov 2010, 101–127; Galen Carpenter 2017; Gunitsky and Tsygankov 2018, 4–5; Schake 2018, 38–39; Smith 2019, 32).

CONCLUSION

“If any collective consciousness characterises contemporary Russia after the Cold War, it is the feeling of being left out. NATO expanded, leaving Russia out. The EU will soon expand as well, also leaving Russia out. NATO ignored the UN Security Council during the Kosovo crisis, once again leaving Russia out. The US negotiated Moscow’s participation in the NATO-Russia Permanent Joint Council, but the Kosovo crisis has shown that this body offers Russia little input on high stakes issues. This is not a short-term diplomatic problem but a longer-term institutional problem” (Yesson 1999, 25). The way for Russia to overcome the frustration of being left out (Hill 2018, 142–143) was to make itself an indispensable part of many key security arrangements in crucial regions. The way for the West not to alienate Russia in a way that would make it anxious not only about its status (Walt 2005, 15–16), but also about its very security, was to try and integrate it as firmly as possible into wider European security architecture, while taking into account its legitimate grievances. Increased Russian trepidation about its position since the Kosovo conflict made such an undertaking significantly more complex, but the reset of relations, attempted by both Bush Jr. and Obama administrations, never seemed too carefully crafted to begin with. The annexation of Crimea in 2014 and subsequent comprehensive sanctions regime against Russia (Lišanin 2018; Mueller 2018, 204–205) made the prospects of a sustainable U.S.-Russian rapprochement rather low – but not entirely unachievable – in the short to middle term.

Antonenko’s (1999, 141) analysis today seems as ominously prophetic as it is insightful: “In the first years of the twenty-first century, EU enlargement may take precedence over the second wave of NATO enlargement. The formal adoption of the OSCE European Security Charter, by reaffirming the principles of the Helsinki Act, could go some way to defuse Moscow’s fears about unrestrained violations of state sovereignty. Finally, agreement on CFE adaptation could help ease Russian anxieties about the military consequences of the first wave of NATO enlargement. The West should actively explore all of these mechanisms. Otherwise, Russia’s sense of eroding security and international isolation will drive its military and foreign policies for many years to come”. Today we know which of these scenarios has actually played out.

More than two decades since NATO attacks against the Federal Republic of Yugoslavia, despite the fact that, auspiciously, the security situation does not resemble that of 1999, political future of the Kosovo issue is far from clear; so are the prospects of a true U.S.-Russian understanding. And, to make things even more uncertain, in addition to Russia, yet another – possibly more assertive – power, perceived by the West as revisionist, is emerging as one of the key players in the region and beyond (Legvold 2018). Both the U.S. and Russia will undoubtedly have to include China in their strategic calculations, should a path towards a truly sustainable great power relations be sought out.

REFERENCES

- Antonenko, Oksana. 1999. “Russia, NATO and European Security after Kosovo”. *Survival* 41 (4): 124–144. doi: 10.1080/713660137.
- Baranovsky, Vladimir. 2000. “The Kosovo Factor in Russia’s Foreign Policy”. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 35 (2): 113–130. doi: 10.1080/03932720008458130.
- Blank, Stephen J. 2000. *Threats to Russian Security: The View from Moscow*. Carlisle [PA]: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.
- Brudenell, Anna Maria. 2008. “Russia’s Role in the Kosovo Conflict of 1999”. *The RUSI Journal* 153 (1): 30–34. doi: 10.1080/03071840801984615.
- Cohen, Stephen F. 2016. “The Imperative of De-demonizing Vladimir Putin”. *The Nation*, online, 2 November 2016, <https://www.thenation.com/article/archive/the-imperative-of-de-demonizing-vladimir-putin/>.
- Daalder, Ivo H. and Michael E. O’Hanlon. 2000. *Winning Ugly: NATO’s War to Save Kosovo*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Filimonović, Miljan. 2010. *Spoljna politika Ruske Federacije*. Beograd: Infinitas.

- Fukuyama, Francis. 1989. "The End of History?" *The National Interest* 16: 3–18.
- Galen Carpenter, Ted. 2000. "Damage to Relations with Russia and China". In *NATO's Empty Victory: A Postmortem on the Balkan War*, ed. Ted Galen Carpenter, 77–91. Washington, DC: Cato Institute.
- Galen Carpenter, Ted. 2017. "How Kosovo Poisoned America's Relationship with Russia". *The National Interest*, online, 19 May 2017, <https://nationalinterest.org/feature/how-kosovo-poisoned-americas-relationship-russia-20755>.
- Gobarev, Viktor. 1999. "Russia-NATO relations after the Kosovo crisis: Strategic implications". *The Journal of Slavic Military Studies* 12 (3): 1–17. doi: 10.1080/13518049908430401.
- Gunitsky, Seva and Andrei P. Tsygankov. 2018. "The Wilsonian Bias in the Study of Russian Foreign Policy". *Problems of Post-Communism* 65 (6): 385–393.
- Guskova, Jelena (ur.). 1996. *Jugoslovenska kriza i Rusija: dokumenti, fakta, komentari (1991-1995)*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Guskova, Jelena. 2003. *Istorija jugoslovenske krize (1990-2000) II*. Beograd: Izdavački grafički atelje „M“.
- Halberstam, Dejvid. 2003. *Rat u vreme mira: Buš, Klinton i generali*. Beograd: BMG.
- Hill, William H. 2018. *No Place for Russia: European Security Institutions since 1989*. New York [NY]: Columbia University Press.
- Huntington, Samuel P. 1993. "The Clash of Civilizations?". *Foreign Affairs* 72 (3): 22–49. doi: 10.2307/20045621.
- Kanet, Roger E. 2020. "The Russian Federation, the USA and European Security". *International Politics*. Published online 29 March 2020. doi: 10.1057/s41311-020-00228-6.
- Klark, Vesli. 2003. *Moderno ratovanje: Bosna, Kosovo i budućnost oružane borbe*. Beograd: Samizdat B92.

- Kramer, Mark. 2009. "The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia". *The Washington Quarterly*, 32 (2): 39–61. doi: 10.1080/01636600902773248
- Krauthammer, Charles. 1990/1991. The Unipolar Moment. *Foreign Affairs* 70(1): 23–33.
- Kurth, James. 2001. "First War of the Global Era: Kosovo and U.S. Grand Strategy". In *War over Kosovo Politics and Strategy in a Global Age*, eds. Andrew Bacevich, Eliot Cohen, 63–96. New York [NY]: Columbia University Press.
- Lanoszka, Alexander. 2020. "Thank Goodness for NATO Enlargement". *International Politics*. Published online 7 April 2020. doi: 10.1057/s41311-020-00234-8.
- Latawski, Paul Chester and Martin A. Smith. 2003. *The Kosovo Crisis and the Evolution of Post-Cold War European Security*. Manchester – New York [NY]: Manchester University Press.
- Legvold, Robert. 2018. "US – Russia Relations Unhinged". In *Chaos in the Liberal Order: The Trump Presidency and International Politics in the Twenty-First Century*, eds. Robert Jervis, Francis J. Gavin, Joshua Rovner, and Diane N. Labrosse, 287–300. New York [NY] – Chichester: Columbia University Press.
- Levitin, Oleg. 2000. "Inside Moscow's Kosovo Muddle". *Survival: Global Politics and Strategy* 42 (1): 130-140. doi: 10.1093/survival/42.1.130
- Lieven, Anatol. 2001. "Hubris and Nemesis: Kosovo and the Pattern of Western Military Ascendancy and Defeat". In *War over Kosovo: Politics and Strategy in a Global Age*, eds. Andrew Bacevich, Eliot Cohen, 97–123. New York [NY]: Columbia University Press.
- Lišanin, Mladen. 2018. "Sanctions as an Ambiguous Tool of Economic Statecraft: The Case of Russia Post-2014". *Serbian Political Thought* 18 (2): 53-68. doi: 10.22182/spt.18212018.4.

- Lynch, Dov. 1999. “‘Walking the tightrope’: The Kosovo Conflict and Russia in European Security, 1998–August 1999”. *European Security* 8 (4): 57–83. doi: 10.1080/09662839908407427.
- Marten, Kimberly. 2020. “NATO Enlargement: Evaluating Its Consequences in Russia”. *International Politics*. Published online 16 April 2020. doi: 10.1057%2Fs41311-020-00233-9.
- MccGwire, Michael. 1998. “NATO Expansion: ‘A Policy Error of Historic Importance’”. *Review of International Studies* 24 (1): 23–42. doi: 10.1017/S0260210598000230.
- Mearsheimer, John J. (1990) “Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War”. *International Security* 15 (1): 5–56. doi: 10.2307/2538981.
- Mearsheimer, John J. 2014. “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin”. *Foreign Affairs* 93 (5): 77–84.
- Mearsheimer, John J. 2018. *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. New Haven [CT] – London: Yale University Press.
- Medvedev, Roj. 2009. *Boris Jeljcin: Rusija na kraju XX veka*. Beograd: Službeni glasnik.
- Milošević, Đorđe. 2006. *Vreme stida i zločina*. Novi Sad: Prometej.
- Mueller, John. 2018. “Embracing Threatlessness: US Military Spending, Newt Gingrich, and the Costa Rica Option”. In *US Grand Strategy in the 21st Century*, eds. A. Trevor Thrall and Benjamin H. Friedman, 198–219. Abingdon – New York [NY]: Routledge.
- Naročnicka, Natalija. 2008. *Rusija i Rusi u svetskoj istoriji*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Primakov, Jevgenij. 2002. *Godine u visokoj politici*. Beograd: Izdavački grafički atelje „M“.
- Primakov, Jevgenij. 2010. *Svet bez Rusije? Čemu vodi politička kratkovidost*. Beograd: Službeni glasnik – Fakultet bezbednosti.

- Posen, Barry. 2000. "The War for Kosovo: Serbia's Political-Military Strategy". *International Security* 24 (4): 39–84. doi: 10.1162/016228800560309.
- Power, Samantha. 2003. *A Problem from Hell: America and the Age of Genocide*. New York [NY]: Perennial.
- Sarotte, Mary Elise. 2014. "A Broken Promise? What the West Really Told Moscow About NATO Expansion". *Foreign Affairs* 93 (5): 90–97.
- Sarotte, Mary Elise. 2019. "How to Enlarge NATO: The Debate inside the Clinton Administration, 1993–95". *International Security* 44 (1): 7–41.
- Savranskaya, Svetlana and Tom Blanton. 2017. *NATO Expansion: What Gorbachev Heard*. George Washington University, National Security Archive Briefing Book #613, online, 12 December 2017, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early>.
- Sayle, Timothy Andrews. 2019. *Enduring Alliance: A History of NATO and the Postwar Global Order*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- Shifrinson, Joshua R. Itzkowitz. 2016. "Deal or No Deal? The End of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion". *International Security* 40 (4): 7–44. doi: 10.1162/ISEC_a_00236.
- Shifrinson, Joshua R. Itzkowitz. 2017. "Time to Consolidate NATO?". *The Washington Quarterly* 40 (1): 109–123. doi: 10.1080/0163660X.2017.1302742.
- Shifrinson, Joshua R. Itzkowitz. 2020. "Eastbound and Down: The United States, NATO enlargement, and suppressing the Soviet and Western European alternatives, 1990–1992". *Journal of Strategic Studies*. Published online 1 April 2020. doi: 10.1080/01402390.2020.1737931.
- Simić, Jasminka. 2010. *U potrazi za novom misijom: NATO i jugoslovenska kriza*. Beograd: Službeni glasnik.

- Smith, Nicholas Ross. 2020. *A New Cold War? Assessing the Current US-Russia Relationship*. Palgrave Macmillan (eBook). doi: 10.1007/978-3-030-20675-8.
- Sushentsov, Andrey A. and William C. Wohlforth. 2020. "The Tragedy of US–Russian Relations: NATO Centrality and the Revisionists' Spiral". *International Politics*. Published online 28 March 2020. doi: 10.1057/s41311-020-00229-5.
- Talbott, Strobe. 2019. "Bill, Boris, and NATO". In *Open Door: NATO and Euro-Atlantic Security After the Cold War*, eds. Daniel S. Hamilton and Krsitina Spohr, 405-424. Washington, DC: Foreign Policy Institute/Henry A. Kissinger Center for Global Affairs, Johns Hopkins University SAIS.
- Trapara, Vladimir. 2017. *Vreme resetovanja: Odnosi Rusije i Sjedinjenih Američkih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Tsygankov, Andrei P. 2009. *Russophobia: Anti-Russian Lobby and American Foreign Policy*. Basingstoke – New York [NY]: Palgrave Macmillan.
- Tsygankov, Andrei P. 2012. *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tsygankov, Andrei P. 2013. *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Lanham [MD]: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Walt, Stephen M. 2005. *Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy*. New York [NY] – London: W. W. Norton & Company.
- Walt, Stephen M. 2018. *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. New York [NY]: Farrar, Straus & Giroux.
- Webber, Mark, James Sperling and Martin A. Smith. 2012. *NATO's Post-Cold War Trajectory: Decline or Regeneration?* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Yesson, Erik. 1999. "NATO and Russia in Kosovo". *The RUSI Journal*, 144 (4): 20-26. doi: 10.1080/03071849908446422.

Zagorski, Andrei. 2019. "Russia and NATO in the 1990s". In *Open Door: NATO and Euro-Atlantic Security After the Cold War*, eds. Daniel S. Hamilton and Krsitina Spohr, 459-480. Washington, DC: Foreign Policy Institute/Henry A. Kissinger Center for Global Affairs, Johns Hopkins University SAIS.

Младен Лишанин*

Институт за политичке студије, Београд

АМЕРИЧКО-РУСКИ ОДНОСИ У СЕНЦИ КОСОВСКОГ СУКОБА 1999. ГОДИНЕ

Резиме

*У чланку се истражују промене у односима између Сједињених Америчких Држава и Русије, обликованим искуством сукоба НАТО савеза и Савезне Републике Југославије поводом Косова и Метохије. Прва деценија након окончања Хладног рата донела је амерички „униполарни моменат“, а са њим и покушаје руских елита да се приближе једином преосталом центру поларности и са њим пронађу одржив *modus vivendi*: односи између администрација Јељцина и Клинтона представљају живописан пример таквих напора. Истовремено, политике попут проширења НАТО-а изазивале су код руске стране сумњу у погледу могућности постизања разумевања и омогућавања Русији да постане легитимни део европске безбедносне архитектуре. Када је, у марту 1999. године, НАТО отпочео са нападима против Савезне Републике Југославије (перципиране као државе у традиционално пријатељским односима са Русијом) без сагласности Савета безбедности Уједињених нација, ма могућност руско-америчког рапрошмана бачена је дуга сенка. Све потоње епизоде сарадње и надметања између Русије и Сједињених Америчких Држава биле су посматране кроз оптику обликовану косовским сукобом. Ослањајући се на савремену руску и западну академску литературу и мемоарску грађу (Примаков, Гускова, Нарочницка, Барановски, Циганков, Сушенков; Волфорт, Волт, Кларк, Хил, Гејлен Карпентер и други), и крећући се у оквирима реалистичких концепата надметања великих сила и међународног уравнотежавања, аутор истражује развој америчко-руских безбедносних односа у контексту искуства косовског сукоба. Његова је тврдња да је, уз чињеницу да је представљало напад на*

* mladen.lisanin@ips.ac.rs

државу перциптирану као руски пријатељ или иштићеник, НАТО бомбардовање Савезне Републике Југославије 1999. године изазвало дубоку забринутост Русије као сигнал да је алијанса спремна на промену свог стратешког држања и на ангажман у операцијама изван сопствене територије.

Кључне речи: *Сједињене Америчке Државе, Русија, НАТО, Србија, Савезна Република Југославија, рат на Косову*

---

* Овај рад је примљен 12. априла 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Olga Stevanović*

Institute for Political Studies, Belgrade

THE TRUMP ADMINISTRATION'S APPROACH TO ENERGY SECURITY IN POLAND AND THE BALTIC STATES**

Abstract

The subject of this paper encompasses US policy towards Poland and the Baltic States regarding energy security during Donald Trump's presidency. It is discernible that vast domestic energy resources have created an opportunity for the US to project more power to these countries, and the surrounding region. We argue that Trump and his administration's perceptions have served as an intervening variable in that opportunity assessment, in accordance with the neoclassical realist theory. The main research question addressed in this paper is whether US has used that opportunity to contribute to energy security in countries it has traditionally deemed as allies. Two aspects of US approach to energy security of the designated countries are taken into consideration: liquified natural gas exports and support for the Three Seas Initiative. The way Trump presented his policy and its results in his public statements has also been considered in this paper. The article will proceed as follows. The first subsection of the paper represents a summary of energy security challenges in Poland and the Baltic States. The second subsection is dedicated to the opportunity for the US to project energy power and to Trump's perceptions relevant for the opportunity assessment. The third subsection deals with American LNG exports to these countries as a possible way

* olga.pavkovic@ips.ac.rs

** This paper was written within the research activity of the Institute for Political Studies, financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

for contributing to energy security in Poland and the Baltic States. The last part of the paper addresses the Three Seas Initiative and US approach to this platform.

Keywords: *Poland, the Baltic States, Central and Eastern Europe, energy security, energy dependence, USA, Donald Trump*

INTRODUCTION

This paper focuses on the US approach to the energy security in Poland and the Baltic States (Lithuania, Latvia and Estonia) during Donald Trump's presidency. Considering Poland and the Baltic States are energy importers, the definition of energy security used in this paper is based on importing countries' view, which accentuates the need for uninterrupted supply of energy at affordable prices.¹ For instance, Polish Ministry of Energy ([MoEP] 2018, 2) defines energy security as covering "current and future needs of fuel and energy in a technically and economically viable manner, subject to applicable environmental requirements". Some of the main challenges these countries face come in the form of severe energy dependence and infrastructure deficit. Not only is energy dependence considered a problem in each of these countries, but taking the importance of interconnectedness of energy markets into account, it also transfers to the regional sphere – to the rest of Central and Eastern Europe, and subsequently to the EU, and to the Baltic Sea Region. Even though the definition of the term "Central and Eastern Europe" has evolved over time to encompass the countries of the Western Balkans and beyond,² we adopt a narrower view in this paper, which for the most part corresponds to the OECD definition³ or the Three Seas Region⁴. We believe this

1 For a vast assortment of energy security definitions see: (Sovacool 2011, 3–6).

2 For instance, Bursac (2019, 148) includes the following countries into analysis regarding Central and Eastern Europe: Poland, Hungary, the Czech Republic, the Slovak Republic, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Bulgaria, Moldavia, Slovenia, Croatia, [North] Macedonia, Albania, Montenegro and Serbia.

3 As defined in the OECD glossary, Central and Eastern Europe consists of the following countries: Albania, Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Hungary, Poland, Romania, the Slovak Republic, Slovenia, and the three Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] 2001).

4 The term "Three Seas Region" was used throughout the following document (Three Seas

is the more suitable approach when contemplating US policy, as it differs when it comes to countries of the Western Balkans and vice versa. Also, the most of proposed and implemented actions were directed towards the countries of the Three Seas Region. Therefore, when mentioning Central and Eastern Europe in this paper we think of the following countries: Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, the Czech Republic, the Slovak Republic, Hungary, Romania, Bulgaria, Croatia and Slovenia.

During Trump's presidency, overall energy trade with European countries has ascended, particularly when it comes to exporting US liquified natural gas. Concerning Central and Eastern Europe, Trump's administration has been expanding liquified natural gas exports to Poland and Lithuania since 2017. Besides reiterating commitment to deterrence and defence on the Eastern flank⁵ (National Security Strategy [NSS] 2017, 49) Trump's administration has granted political support and provided certain funds for the purpose of energy diversification strategies in Central and Eastern Europe within the Three Seas Initiative, as a platform for cooperation in energy, transport and digital area. We address the question whether Trump's actions regarding energy in Central and Eastern Europe represent American effort to enhance the energy security in countries it has traditionally considered allies.

We adopt a stance that structural variables, first and foremost the distribution of power can act as an incentive for certain foreign policy decisions (Ripsman et al. 2016, 43). In that sense, we believe that US energy revolution represented a shift in relative power in the energy area and an opportunity for the US to try and alter the distribution of power in Central and Eastern Europe. However, in accordance with neoclassical realist theory, there's an intervening variable (Ripsman et al. 2016, 58), which in this paper takes form of foreign policy makers perceptions. President Obama's foreign policy didn't reflect the same views even though the opportunity existed on a certain level. We try to describe the US approach to energy security in Poland and the Baltic States and the way Donald

---

Initiative Summit 2018) to designate the region bordered by the Adriatic, Black and Baltic Sea, including the following countries: Austria, Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia and Slovenia.

⁵ Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia, Romania, Hungary and Bulgaria (Biziewski 2019, 179).

Trump and members of his administration have presented it, as well as the reasons they suggested for such policies.

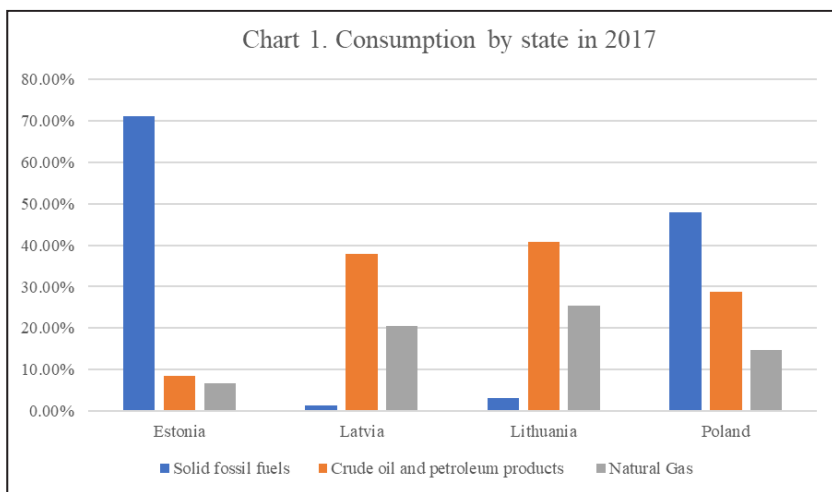
OVERVIEW OF ENERGY SECURITY CHALLENGES IN POLAND AND THE BALTIC STATES

Before addressing the US approach to energy security in Poland and the Baltics, this subsection of the paper provides an overview of energy availability in these countries. Specifically, it deals with common challenges these countries face in this area. Availability, as an element of energy security, is defined as “relative independence and diversification of energy fuels and services” (Sovacool 2011, 9–10). There are three dimensions of diversification: 1. “source diversification” which means relying on more types of energy sources; 2. “supplier diversification” which means procuring energy from different companies and providers and 3. “spatial diversification” which means “spreading out the locations of individual facilities so that they are not disrupted by single attack, event, malfunction, or failure” (Sovacool 2011, 9). Possible threats to availability include the lack of domestic resources that can be extracted cost-effectively, problems in infrastructure, investment and development inhibitions (Sovacool 2011, 10).

Most of the CEE countries face similar problems when it comes to availability of energy, one of them being related to building or modernization of transport infrastructure (Biziewski 2019, 188). Until recently, they have chiefly relied upon the existing infrastructure which was built during the Cold War. There wasn't much development over infrastructure after that period, especially when it comes to reversing the east to west energy flow until achieving full reverse flow capacity of Russian gas from Germany to Poland in 2014 (Posaner 2016, 88). All of these countries are net energy importers, which means they can't satisfy the needs for energy from domestic production and mostly rely on imported energy (Eurostat 2019a). Some of them also experienced a drop in energy production in the last thirty years.⁶

---

⁶ For detailed information on energy production see country profiles at (International Energy Agency [IEA] 2020).

Source: Author's selection of data retrieved from (Eurostat 2017a)

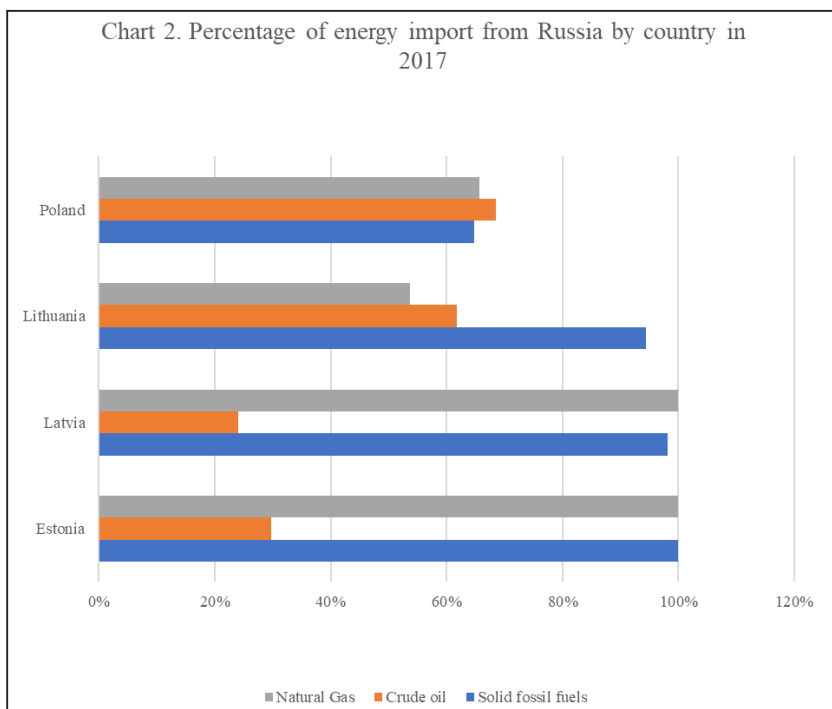
Chart 1 represents gross inland energy consumption⁷ in Poland and the Baltic States. Considering the available data, these countries have different types of energy sources included in the energy mix, but, as shown in the chart, they still predominantly rely on solid fossil fuels, crude oil and petroleum products and natural gas, therefore carbon-based sources of energy. Consequently, high percentages of solid fossil fuels such as coal in Poland or oil shale⁸ in Estonia raise environmental concerns about CO₂ emissions. Coal as a primary source of energy in Poland can be substituted with natural gas, crude oil or renewables, which would lower the greenhouse gas emissions (Rybak 2019, 2–3). However, as Rybak (2019, 2) indicates, there are restrictions to such supply diversification strategies: the majority of crude oil and natural gas would have to be imported, and most of the imports are from a single supplier. Renewables are also represented in primary energy supply of these countries, 8.5% in Poland, 17.5% in Estonia, 20.9% in Lithuania and 40.2% in Latvia (Eurostat 2017a). Despite its vast renewable

⁷ Gross inland energy consumption refers to “the quantity of energy necessary to satisfy inland consumption of the geographical entity” (Eurostat 2018).

⁸ There's a difference between shale oil and oil shale. Oil shale refers to “rocks that contain solid bits of kerogen, a precursor to oil”. Shale oil refers to hydrocarbons that are trapped in formations of shale rock. (Investopedia 2019). This is the probable reason for including the oil shales into the solid fossil fuels category in Eurostat data. OECD statistics also include oil shales in the “coal” category. (OECD 2019a)

energy sources, though, Latvia still relies on imported fossil fuels (OECD 2019b). Therefore, we can draw a conclusion that there's source diversification at some level in these countries, although this could be further improved with regards to clean energy. Nevertheless, considering the costs of renewable energy development, most of these countries favour natural gas as the most viable substitute.

More importantly, these countries haven't achieved supply diversification. They are severely dependent on natural gas imports – Estonia 100%, Lithuania 99%, Latvia 86.6%, Poland 77.8%, data for 2018 (Eurostat 2019b, 4). As shown in Chart 2, Latvia and Estonia imported almost exclusively Russian natural gas in 2017. Having only one supplier of natural gas makes these countries vulnerable in terms of supply, because there's a greater risk for interruptions in the flow of energy. This is significant because of some CEE governments' stance that Russia has used this dependence as a foreign policy tool or as an “energy weapon” although Russia has never explicitly connected disruptions in energy supply and foreign policy goals (Högselius 2019, 133). Dependence can also result in economic risks such as price volatility because of the lack of competition, as in the case of Baltic states which often paid higher prices for Russian gas than western Europe despite geographical proximity (Högselius 2019, 87). Furthermore, statistical data (Chart 2) show that some of these countries rely on Russia not only for natural gas imports, but other energy sources, as well, which only increases the risks of dependence. A combination of at least two cases of high percentages of natural gas, crude oil and solid fossil fuels imports from Russia can be found in Latvia and Estonia (more than 90%), and Poland and Lithuania (more than 60%).

Source: Author's selection of data retrieved from (Eurostat 2017b)

All of these countries have recognized energy security as vital and started coping with challenges with internal energy strategies. The most prominent internal energy strategies of coping with vulnerabilities stemming from energy dependence (Högselius 2019, 103) are in case of these countries: mobilization of domestic resources where possible, energy conservation for security purposes and diversification of energy imports. Poland has drafted a strategy which accentuates the need for different actions in pursuit of energy security, especially its three main components: energy sources, generation and supply (MoEP 2018, 3). Some of the strategic directions include optimal use of domestic resources such as coal and lignite, and developing other energy resources domestically, mainly nuclear energy and renewables (MoEP 2018, 4–5). Nevertheless, Poland is also trying to diversify the supply of natural gas and crude oil and to build the required infrastructure as a part of the strategy (MoEP 2018, 4). Lithuania has approved the National Energy Inde-

pendence Strategy in 2018 with prospective goals for 2020, 2030 and 2050. Short- to medium-range goals include integration to EU energy system, optimization and modernization of infrastructure, renewable energy sources development and improvement of energy efficiency (Ministry of Energy of the Republic of Lithuania [MoEL] 2018, 9). Estonia has approved the National Energy and Climate Plan 2030 (NECP) in 2020. In the dimension of energy security, the Plan (NECP 2020, 92) has underscored four objectives, “security of supply, security of infrastructure, interconnectivity with the energy networks of other EU Member States and the diversity of energy sources”. Compliance with the Paris agreement and EU regulations regarding reduction of greenhouse gas has an impact on the Estonian carbon-intensive oil shale industry. Therefore, the Plan stresses the importance of continuing with exploitation of this energy resource, with implementation of certain required environmental standards (NECP 2020, 95).

When it comes to external approaches to coping with energy dependence, possible strategies include direct military action, supporting or orchestrating coups, negotiations, to investment in producing countries, having good general relations with producing countries, and with each other (Högselius 2019, 119, 120, 121, 123). All the national plans mentioned here emphasize the need for critical infrastructure modernization, a goal further promoted through the regional energy cooperation platform, the Three Seas Initiative, which can serve as an external strategy of coping with dependence. Other than that, and having good general relations with producing countries, Poland and the Baltic states haven’t used other external strategies.

OPPORTUNITY ASSESSMENT DURING TRUMP’S PRESIDENCY

United States, which had faced energy dependence risks as an energy importer for many years before the energy revolution, now has the opportunity to stand at the opposite end of the global energy supply system, at least when it comes to liquified natural gas.⁹ We

⁹ United States is a net natural gas exporter (EIA 2019e) but continues to be a net crude oil importer (EIA 2020f). Therefore, in this specific case of LNG exports to Europe, US energy security can be defined from the exporting countries’ view, which is not the case regarding the Middle East (Pavković 2019, 67–68).

believe that energy revolution in the US provided a systemic opportunity for this country to project more power in different regions which have traditionally been considered as strategically important, such as Central and Eastern Europe. Following the neoclassical realist theory, there are three components of clear opportunities: “(1) evidence that relative capabilities favor the state in question; (2) evidence that other consequential parties lack the political resolve to resist the state’s moves in the theater in question; and (3) evidence that a favorable balance of capabilities and resolve will not persist indefinitely, making it important to act as soon as possible” (Ripsman et al. 2016, 47).

Energy revolution has provided enhanced material capabilities for the US, mostly based on technologically advanced extraction of the shale oil and gas reserves. There was constant growth in extensions and discoveries of crude oil proven reserves since 2009 (Energy Information Administration [EIA] 2019b), as well as of natural gas proven reserves (EIA 2019c). US was the biggest producer of crude oil and petroleum products in the world in 2019 (EIA 2020e), continuing a trend which started during Obama’s time in office. The energy revolution also created a big surge in natural gas production, as US continues to be the biggest natural gas producer in the world since 2012 (Global Energy Statistical Yearbook 2019). Therefore, the change of material capabilities in energy area creates favorable distribution of power in respect to energy, which can be used as leverage in US foreign policy, should it choose to.

As for the countries in question, there’s a small possibility they would oppose any potential US effort to project its power to the region, especially in energy area. Poland and the Baltic States are NATO members and rely on US for security guaranties. Also, they’re pursuing their own strategies of energy security, and US involvement in their energy diversification is in accordance with those strategies. Experiences so far suggest that Poland and the Baltic States welcome US as an exporter of LNG to the region, and count on its political support and financial help in achieving infrastructure and transport projects within the Three Seas Initiative. However, not all the countries in the region have the same level of support for US involvement in the region. Kurečić (2018, 110) identifies two informal groups: “New Cold War War-

riors” comprising of Poland, Latvia, Lithuania, Estonia, Romania and Croatia, which show greater compliance with US policy, and “Pragmatics” consisting of Austria, Hungary, Slovakia, Slovenia and Bulgaria, which have better relations with Russia and a “lesser sense of perceived threat from Russia”.

European Union, which recognizes energy dependence of its member states as a serious problem, has mostly been supportive of US efforts to export more natural gas to the region. As stated in the European Parliament Resolution of 12 September 2018 on the state of EU-US relations (EP, 2017/2271(INI)), EU “welcomes US support for ensuring energy security in Europe”. Even though transatlantic relations have deteriorated during Trump’s presidency, energy area remained relatively unharmed. However, US could aggravate Russia, which is the primary energy exporter to those countries and to Europe, especially considering the rhetoric Trump and members of his administration have used regarding Russia’s approach to energy area in Europe, which is discussed further below. As Kropatcheva (2014, 4) argues, although there was some contradiction in Russian perception of the American shale revolution, Russian policy makers have been concerned with the possible implications of increase in LNG. Even though her paper was written before the Trump’s presidency it points that the “shale gas ‘revolution’ will have important consequences for Russian energy relations with its main customer – the EU” (Kropatcheva 2014, 5).

Finally, Russian pipeline project Nord Stream 2 has come close to being finished, so the timeline for US to enter the region as an energy supplier has shortened. The fact that this pipeline bypasses Ukraine and Poland can be interpreted in the West as an attempt to expand Europe’s energy dependence of Russia. Hence, it’s possible that the threat of sanctions for companies constructing the pipeline serves the purpose of expanding the time slot for the US to bolster its economic presence. This, however, doesn’t necessarily mean that US will pursue the goal of providing energy security for the countries in Central and Eastern Europe, but rather that there’s an opportunity for it.

Rossbach (2019, 121–122) summarizes three possible ways for the use of energy as a foreign policy tool in this context: US

could adopt a more isolationist foreign policy and secure the domestic supply; it can continue with activist foreign policy if it chooses to give technical aid to states with similar potential for shale exploitation; finally, it can choose to strengthen its allies in case of confrontation with bilateral energy aid. For instance, some American companies (ExxonMobil, ConocoPhillips and Chevron) were involved in shale oil exploration in Poland, but they ceased because of the disappointing results (EIA 2016).

It can be argued whether Central and Eastern Europe continues to be valuable for projecting US power internationally or even whether US still wants to continue with those practices at all. However, considering the subject and scope of this paper, we accept the stance that Central and Eastern Europe still is of some geostrategic importance for the US (e.g. Kurečić 2018, 122), or that it's at least perceived that way and that this country would continue to project its power to the region. This, however, doesn't have to be in the form of military power if needn't to. Even though it may not be crucial to American interests, retrenchment from this region would be a signal for other regions of the world that US is reassessing its grand strategy and foreign policy. In that sense, Jervis (2017, 236) defines domino beliefs as "the expectation that a defeat or retreat on one issue or in one area of the world is likely to produce [...] further demands on the state by its adversaries and defections from its allies". Given the exacerbation of tensions in the Middle East during Trump's administration,¹⁰ impaired international prestige and reputation would hinder the success of policies towards the regional countries, especially Iran.

We adopt the stance that it's important for the US to be "in a position of perceived strength internationally" (McCriskin and Downman 2019, 281).¹¹ Trump has expressed his belief that US has to negotiate with certain leverage stemming from invigorated military and economy and from regaining leadership position in

10 For Obama's foreign policy towards the Middle East in context of energy revolution see (Pavković 2018; Pavković 2019).

11 Although the subject of McCriskin and Downman's (2019, 281) paper is US nuclear posture review, they analyze the "peace through strength" approach to security and foreign policy, and suggest that: "The idea of 'peace through strength' is that, although global peace and stability are the stated goals of US policy, they can only be achieved if the United States is in a position of perceived strength internationally". We think that this belief transcends the military sphere, and as mentioned above, that Trump wants to be perceived as a good negotiator, with leverage in interstate relations.

the world (Trump 2016a). Similarly, Trump stated that his administration is “working to restore America’s standing abroad”, but without “people taking advantage of the United States” (Trump 2017d). Taliaferro’s (2004, 51) “[b]alance-of-risk theory holds that central decision makers’ aversion to losses in their state’s relative power, international prestige, or reputation for resolve drives foreign policy behavior.” Even though we don’t completely follow his line of argument in the paper, we draw on the general conclusion that foreign policy executives are avert to losses in their international prestige. As portrayed in mentioned Trump’s public papers, he has been keen on improving US posture in the world politics. It is important to address Trump’s view of the nature of inter-state relations as transactional. Jervis (2018, 19) argues that Trump’s orientation to world politics reflects the belief that “politics and all relations are transactional”, which also includes relations with allies. Trump’s “unilateralist ‘America first’ foreign policy and his transactional approach to multilateral institutions” are considered a great part of the problem in transatlantic relations (Aggestam and Hyde-Price 2019, 114).

During his campaign, Trump has questioned US participation in NATO, and has raised many concerns regarding US involvement in providing security for allied countries, considering the problem of free riders. Although the issue of burden-sharing isn’t novel, Trump’s rhetoric on the matter seemed to attract the most attention. Naturally, Trump’s stance was most unsettling for the countries on the Eastern flank of NATO, specifically Poland, the Baltic states (and Romania) which have deemed the US as a “reliable security guarantor” (Biziewski 2019, 178). However, transactional approach doesn’t necessarily mean questioning all alliances, but mostly those which Trump and his administration see as benefiting others more than US. Harris (2018, 628) points out that “For Trump, making America “safe again” means bolstering America’s position as the world’s preponderant geopolitical force and marginalizing international institutions and multilateral agreements, which have too often benefited others as much as (or more than) they have the United States”. Trump’s been vocal in criticism of Germany’s reneging on the financial obligation to NATO whilst increasing its dependence on Russian gas (Trump 2018c), and on the other hand he commended Poland and the Baltic States (as well

as Romania, Greece and the UK) for meeting the 2% requirement (Trump 2018c).

In accordance with the need of being perceived as in a position of strength, right from the beginning, Trump's administration has recognized the energy area as a potential leverage – in the form of “energy dominance” as “America's central position in the global energy system as a leading producer, consumer, and innovator” (NSS 2017, 22) which was introduced in the National Security Strategy in 2017. He adopted quite permissive energy policy which enabled further exploitation of domestic resources and higher rates of production (The White House 2019). When it comes to Poland, Trump has expressed that US “will explore new opportunities stemming from the transformation of energy markets and we will work to ensure better energy diversification of Europe” (Trump 2018a). Therefore, we believe that Trump administration's perception of US international status served as an intervening variable (Ripsman et al. 2016) when it comes to opportunity assessment in Central and Eastern Europe. We also think that his administration has been trying to seize that opportunity, although with some limitation which emanate from the transactional approach.

As further discussed below though, considering the type and the scope of foreign policy instruments his administration has implemented, the US contribution to energy security and overall projection of power to the region can be described more as an effort than definite course of action. As Jervis (2017, 256) points out, “statesmen often argue that the damage to their state's reputation comes, not from being unable to prevent a local defeat, but from refusing to make a major effort to do so.” However, effort can be enough in some cases as it “indicates that the state will incur high costs to help its allies” (Jervis 2017, 257). Considering that EU has provided support for energy security in Central and Eastern Europe, as well as their own internal energy security strategies, Poland and Baltic States might suffice with the US effort for contributing to their energy security.

UNITED STATES AS AN ENERGY EXPORTER

American crude oil exports have substantially increased since 2015 overall, but considering the export structure, they were primarily concentrated in the neighboring region to the US. Crude oil was for the most part sold to Canada, although some European countries such as the Netherlands, Italy or UK have also bought American oil (EIA 2020a). When it comes to Central and Eastern Europe, smaller quantities of crude oil were sold to Croatia (1.2 million barrels) and Poland (3.5 million barrels) during 2018 (EIA 2020a). A greater opportunity for American energy export worldwide and to Europe would be natural gas exports. Since 2010, US natural gas exports quadrupled (EIA 2020b). Of total US natural gas exports, 40% are LNG exports via vessel, and the rest is exported via pipelines to Canada and Mexico (EIA 2020d).

Liquefied natural gas is natural gas cooled down and compressed for the purposes of shipping and storing. As opposed to natural gas, which is transported through pipelines, LNG can be transported on tankers “between export terminals, where natural gas is liquefied, and import terminals, where LNG is returned to its gaseous state or *regasified*” (EIA 2019d). United States is currently the third-largest LNG exporter in the world and is investing in building additional infrastructure for LNG exports (EIA 2019a). There are seven operating export terminals in the USA¹² (Federal Energy Regulatory Commission [FERC] 2020a), eight more under construction and twelve approved (FERC 2020b). Since many of these terminals are built upon the existing infrastructure of former import terminals, the cost of their repurposing is lower than in other countries, which provides a relative advantage for the US (Cornot-Gandolphe 2016, 26). On the other hand, a problem related to importing American LNG stems from its higher price in comparison to Russian (Zubovic 2019, 88).

“LNG is an important part of EU’s diversification strategy” to improve energy security of its members (EC 2019b). Countries in Europe which have operational LNG import terminals are Belgium, France, Italy, Greece, Malta, The Netherlands, Spain, Portugal, Turkey, Poland and Lithuania (Gas Infrastructure Europe [GIE] 2019).

12 Kenai, AK; Sabine, LA; Cove Point, MD; Corpus Christi, TX; Hackberry, LA; Elba Island, GA; Freeport, TX.

When it comes to Central and Eastern Europe, Poland and Lithuania have operationalized LNG import terminals – Świnoujście and Klaipėda (King & Spalding LLP 2018) – as a part of their internal energy strategies of energy supply diversification. Poland’s LNG terminal, which was put in operation in 2016, serves for importing LNG from Qatar, Norway and USA which has cumulatively increased three-fold in the first three years (*Statista*, n. d.). On the other hand, Klaipėda, which started operations in 2014, has been the destination for LNG from the following countries: Norway, the United States, Trinidad and Tobago, and Nigeria (Klaipėdos nafta [KN] 2018). Both terminals are considered crucial for procuring natural gas from alternative sources and are therefore recognized by the EU as a way for enhancing energy security in Poland and Lithuania, and in the European Union. The EU has recently granted 128 million euros to Poland for extending the Świnoujście LNG terminal (in addition to 250 million EU had already invested in the terminal) and 350 million euros to Lithuania for upgrading the Klaipėda LNG terminal in terms of safety and size (EC 2019a; EC 2020).

These two terminals have provided US with a chance to export LNG to Central and Eastern Europe and contribute to diversification strategies and overall energy security of Poland and Lithuania. Indirectly, this can also mean improved energy security if in prospect CEE countries develop more integrated gas market, since the contracts for LNG trade with the US don’t include the destination clause and the buyer is free to resell the gas to another country (Cornot-Gandolphe 2016, 25).

In spite of certain tensions in transatlantic relations, energy security is an area where US and EU have mostly agreed upon. US became the sixth LNG supplier to the EU in 2017 (6%), along with Norway (7%), Peru (7%), Nigeria (20%), Algeria (20%) and Qatar (37%) (European Commission [EC] 2017). President Trump and former President of the European Commission Juncker met in 2018 in the White House and joint US-EU Statement was issued subsequently. Strengthening “strategic cooperation with respect to energy” was one of the main points in the statement, meaning that EU would import more gas from the US (EC 2018b). The White House has reported 272% increase in US LNG exports as a result of Trump’s energy policy and this agreement (The White

House 2019). Exports to Poland have accordingly increased – US has exported 3.440 mcf¹³ to Poland in 2017, and continued with similar quantity in 2018, while more than a tenfold increase in LNG export has been spotted in 2019 – 38.653 mcf (EIA 2020c). On the other hand, exports to Lithuania have decreased in the same period – this country received 6. 844 mcf in 2017, and 3. 455 in 2019 (EIA 2020d).

It is possible that Trump has tried to deflect from criticism in security and defense area regarding commitment to allies by putting an effort to contribute to energy security in Central and Eastern Europe. He tried to present US as a defender in comparison to others' aggressive behavior when it comes to energy trade – “As a growing supplier of energy resources, technologies, and services around the world, the United States will help our allies and partners become more resilient against those that use energy to coerce” (NSS 2017, 23). Trump and other people from his administration have dubbed US LNG exports as “freedom gas” or “molecules of freedom” on various occasions (e. g. US Department of Energy [DoE] 2019; Buurma 2019). During the World Economic Forum in Davos in 2019, Trump declared “We’ve been so successful that the United States no longer needs to import energy from hostile nations. With an abundance of American natural gas now available, our European allies no longer have to be vulnerable to unfriendly energy suppliers either. We urge our friends in Europe to use America’s vast supply and achieve true energy security” (Trump 2020).

During his first visit to Poland, Trump reassured the Polish about US commitment to Art. 5 and mutual defense and lauded their decision to acquire Patriot air and missile defense system from the US (Trump 2017c). Trump also expressed American commitment to “securing your access to alternate sources of energy so Poland and its neighbors are never again held hostage to a single supplier of energy” (Trump 2017c). As Drezner (2019, 8) points out, Trump’s stance that US should use its enormous capabilities to achieve better deals with other countries, including allies, was salient in the security sphere. Trump has also linked providing protection within NATO and energy security, with regard to which countries member states import their energy from. He condemned German-Russian efforts to build the Nord Stream 2 and thus further

13 Million cubic feet.

connect German energy security to import of Russian natural gas and said that is something “NATO has to look at” (Trump 2018b). “[Y]ou have a country like Poland that won’t accept the gas. You take a look at some of the countries, they won’t accept it, because they don’t want to be captive to Russia. But Germany, as far as I’m concerned, is captive to Russia, because it’s getting so much of its energy from Russia. So we’re supposed to protect Germany, but they’re getting their energy from Russia. Explain that. And it can’t be explained.” (Trump 2018b). Accordingly, Trump has signed a bill containing Protecting Europe’s Energy Security Act of 2019 which calls for immediate cessation of Nord stream 2 construction activities and posits that non-complying parties will face sanctions (US Department of State [DoS] 2019). Simultaneously, Poland’s efforts to lower the imports of Russian gas were commended and rewarded with financial support for infrastructure projects within the Three Seas Initiative.

It seems that it’s important for US during Trump’s administration to be perceived as a provider of energy security in Central and Eastern Europe, i. e. to link the achieved level of diversification in those countries with American involvement. Prior to US-Poland meeting in June 2019, former US Secretary of energy Perry commented on bilateral relations in the area of energy and acclaimed President Trump’s contribution to energy security in Poland – “You can’t have national security until you have energy security. And Poland is headed towards that energy security platform. Mr. President, it is thanks to your policies. And your clear message to all of us on the administration team is to get out there and get these deals done. And nothing is more powerful than what’s happening in the American energy front right now. And so, LNG is a big part of that.” (Trump 2019b). Admitting, alternative sources of energy supply can be considered as contributing to energy security in Poland and the Baltic States. Nevertheless, countries in Central and Eastern Europe, including Poland, Lithuania, Latvia and Estonia are still predominantly relying on Russian energy, even though their diversification strategies have proven partly efficient. There’s still a long way ahead of them to improve their energy security, albeit they have taken the first step towards that goal. As mentioned earlier, their imports of natural gas from the US are still rather small. Also, they don’t import only American

natural gas, but also natural gas from other countries. Therefore, Trump's claim that "American allies all around the world, like in Poland and Lithuania, are now using American natural gas to reduce their dependence on countries who use energy as a weapon of coercion" (Trump 2019a) seems somewhat exaggerated. This and similar statements, however, can signal that US is still committed to its allies in energy security and areas other than that, and that if needed to, it will stand in their defence.

US APPROACH TO THE THREE SEAS INITIATIVE

Another aspect of US approach to energy security in Poland and the Baltic States, in addition to expanding LNG trade, is the political and financial support Trump's administration provides for the Three Seas Initiative. The Initiative is a platform of 12 countries¹⁴ in Central and Eastern Europe launched in 2015 with the proclaimed goal of enhancing three main pillars: economic development, European cohesion and transatlantic ties (Three Seas Initiative, n. d. a). One of the main areas of interest is energy security, especially building new energy infrastructure in designated countries and connecting their energy markets. Since infrastructure is a source of many challenges for diversification of energy supply, the Initiative can provide a framework for cooperation in this area and attract more attention and financial support than individual countries. As mentioned earlier, the national energy strategies of these countries consider modernizing infrastructure a big part of their energy security. Besides the Three Seas initiative, there are some regional and bilateral infrastructure projects, mostly financially supported by the EU, such as the Baltic connector which should connect Finland and the Baltic states' gas markets (EC 2016), enhancement of the Estonia-Latvia interconnection (EC 2018a) and enhancement of Latvia-Lithuania interconnection (EC 2019c, 8).

According to the Three Seas Initiative progress report, there are eight multilateral and six bilateral and national projects in energy area (Three Seas Initiative Summit, n. d. b). Two multilateral projects have been completed and substantial progress has been reported for four of them. The projects are in accordance with

---

14 Austria, Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania, Slovakia and Slovenia.

the EU regulation and EU supports the efforts of its members to diversify energy supply and transport. That's the reason why EU has provided financial support for the implementation of projects. More than 50% are to be financed through EU, EBRD and EIB, and the most financing from EU (88%) goes to energy multilateral projects (Three Seas Initiative Business Forum 2019). Most of the planned projects have the aim of connecting the energy infrastructure in participating countries, which is of the essence if they want to create a regional gas market. Gas Interconnector Republic of Poland-Republic of Lithuania (GIPL) is one of the most important projects within the Initiative, recognized as a Project of Common Interest by the EU (EC 2019c, 8). Submitted by Poland and Lithuania, the project aims to connect their gas transmission systems and to incorporate the Baltic states into the European gas market, thus reducing their energy dependence and improving overall energy security in the region (Three Seas Initiative Summit 2018, 9). One of the planned projects encompasses integration of the Baltic pipe and Poland-Slovak interconnection into the Three Seas region infrastructure (Three Seas Initiative Summit 2018, 24–25).¹⁵

The representatives of twelve countries first convened for an official summit in Dubrovnik in 2016 (Three Seas Initiative Summit. n. d. a.). Since then, three more summits have taken place, in Warsaw in 2017, in Bucharest in 2018, and in Ljubljana in 2019. Warsaw summit received a great deal of attention because of Donald Trump's presence. This represented diplomatic support, which continued with former US Secretary of Energy Perry's presence in the 2018 and 2019 summits. During his speech at the Warsaw summit, Trump expressed that US abundant resources offer a possibility for diversification of energy and that US wouldn't use energy to coerce the CEE countries (Trump 2017b). According to Zubovic (2019, 86) Trump's statement created apprehension in Germany and Russia and was interpreted as an attempt to divide Europe. Even though such accusation were later dismissed, Zubovic (2019, 86) still holds that his presence was a demonstration of power or as she puts it "showing muscle".

---

15 United States has also shown interest in the project of building the LNG import terminal on the island of Krk in Croatia. This project, which is also included in the EU PCI list, has the goal of diversification of energy supply and connection of Central and Eastern Europe gas market (Three Seas Initiative Summit 2018, 32).

Despite his disapproving of other countries' actions as coercive, economic coercion can be found in Trump administration's foreign policy as well. According to Drezner (2019, 17) Trump's administration has used economic coercion extensively "[w]hether through tactical issue linkage, traditional tariffs, financial statecraft, export controls, or combined uses of multiple measures". His transactional approach to relations is also of significance regarding this, since allies weren't exempt from linking security with economic issues and from indirect consequences of sanctions. Moreover, coercion can also present itself in the form of positive sanctions or reward-based strategy (Morin and Paquin 2018, 35).

American support for the Initiative is in compliance with the goal of expanding US LNG exports to Central and Eastern Europe. Building or improving critical infrastructure can create more opportunities in terms of trade. However, some authors explain America's interest in the Initiative as a manifestation of its "geo-economic and geopolitical interests in Central and Eastern Europe" (Kurečić 2018, 122). This relates to the stance that this region continues to be strategically important as "the area of overlapping influences of Russia and the USA in several domains" (Biziewski 2019, 194). As Soroka and Stepniewski (2019, 19) point out, Trump's presence at the Warsaw summit, as well as the presence of other high official from the EU, US and China at other Three Seas Initiative gatherings have provided the Initiative with geopolitical significance. Górká (2018, 60) believes that "America's participation in the initiative will give it further opportunities to export oil, gas and other raw materials and thus lead to greater revenue and world influence". Zubovic (2019, 88) thinks that America is using the project to establish itself as a direct competition to Russia in the sphere of energy in Europe".

We also believe that this support transcends the economic sphere. Surely, it is in the US economic interest to increase the number of destination countries and overall quantities of exported energy, especially since Trump promised creating jobs for Americans through energy exports (Trump 2016b, Trump 2017a). This will probably happen if the gas markets in the Central and Eastern Europe, and specifically in the Baltic States become interconnected. Providing that some quantities of LNG get to other markets in Central and Eastern Europe would require investment in infra-

structure that connects their gas supply (although smaller quantities can be transported by truck). As written above, there are plenty of projects envisaged in the energy area and many of them have been started. However, the timeline for their completion will probably exceed Trump's time in office, which indicates that there are some constraints for US to abundantly expand the export to countries other than Poland and Lithuania. Even if the interconnections were built during Trump's presidency, LNG shipping in larger quantities would probably require additional commitment for securing the maritime route or the onshore infrastructure, so this cannot be considered only from economic perspective. Concomitantly, Trump's view on energy trade reflects the stance that it differs from other commercial goods – "I think energy is a whole different story. I think energy is a much different story than normal trade" (Trump 2018b). Additionally, Trump's National Security Strategy and his subsequent public documents have declared providing energy security for allies as their goal. As stated in the National Security Strategy, US "will work with our allies and partners to diversify European energy sources to ensure the energy security of European countries" (NSS 2017, 48).

It seems that US response to the opportunity for projecting energy power to Poland and the Baltic States is more salient when it comes to the Three Seas Initiative, considering the lesser economic benefits in the short term for the US than it case of increase in LNG exports. Also, besides Trump's promises, there were more concrete actions regarding this Initiative. Members of the House of Representatives introduced a resolution in "support of the Three Seas Initiative in its efforts to increase energy independence and infrastructure connectivity thereby strengthening the United States and European national security" in October 2019 (US Congress 2019). This document calls for US support in diversifying energy supply and enhancing energy security in member countries of the Initiative, reiterating that some of the CEE countries are perceived as "vital allies" to the US (US Congress 2019). Although it isn't binding, the resolution serves as a political statement. Some of the perceived risks for those countries encompass their dependence on Russian energy and infrastructural deficits (US Congress 2019). Moreover, this document indicates that Russia is perceived as threat regarding energy security by US congress, claiming that it uses

“energy as a tool for coercion” and condemning pipeline projects as a risk to energy security in Europe (US Congress 2019). In accordance with the HR resolution, US pledged to provide up to 1 billion dollars as a financial support for the Three Seas Initiative, which US Secretary of State Pompeo announced during the Munich Security Conference in February 2020 (Axelrod 2020). The funding will be provided through the International Development Finance Corporation (Axelrod 2020), which serves as a development bank.

CONCLUSION

This paper addressed the question of US approach to energy security in Poland and the Baltic States during Trump’s presidency, considering two main aspects – increase in LNG exports and support for the Three Seas Initiative. In accordance with the neo-classical realist theory view of systemic opportunities, we tried to describe US response to the opportunity of projecting its energy power to the designated states. Considering the types and scope of actions, we can conclude that US has partially responded to this opportunity. Trump’s perception that US needs to have certain leverage in negotiations with other countries, both allies and adversaries, has contributed to this response. Energy area had been recognized as potential leverage, which was manifested through Trump’s “energy dominance” approach. In accordance with this, Trump proclaimed that US is using its energy resources to reduce the energy dependence of its allies in Europe. Nevertheless, transactional approach which has been attributed to him and his administration was applied in these cases as well – Trump linked the energy security and meeting the spending obligation for NATO. His public documents suggest that US should be regarded somewhat as a defender when it comes to energy dependence, while other exporting countries actions were deemed as coercive. Trump’s administration has reiterated that US is greatly contributing to energy security in Poland, which can be in accordance with the need to be perceived as in position of strength internationally. This is also related to improving US international prestige and reputation, which can be of significance in other regions such as the Middle East. US exports of LNG have been increased; however, they are still relatively moderate, and until infrastructure projects will have

been finished, they can't be substantially expanded. Regarding the Three Seas Initiative, Trump's administration has shown the will to provide financial support, and the Initiative has been given geopolitical significance with US and other great powers presence at its annual gatherings. Moreover, the resolution introduced in the US Congress stated energy security of the Three Seas Region is considered American interest, and that US should be involved in reducing energy dependence of these countries. However, considering that these countries have already started with internal energy diversification strategies, and that EU has provided the most of funding for implementation of those strategies, the significance of US involvement in the matter can't be regarded as crucial. It can however be a signal of commitment to the countries which rely on the US for security guaranties.

REFERENCES

- Aggestam, Lisbeth, and Adrian Hyde-Price. 2019. "Double Trouble: Trump, Transatlantic Relations and European Strategic Autonomy." in *Journal of Common Market Studies*, vol. 57, 114–127. doi: 10.1111/jcms.12948
- Axelrod, Tad. 2020. "Pompeo pledges \$1 billion in US support for European energy initiative." *The Hill*. Last accessed on the 26th of March 2020. <https://thehill.com/homenews/administration/483227-pompeo-pledges-1-billion-in-us-support-for-european-energy>
- Biziewski, Jerzy. 2020. "Eastern Flank of EU and NATO – Challenge and Opportunity." In *Security and Defence in Europe*, eds. J. Martín Ramírez, Jerzy Biziewski, 177–199. Springer Nature Switzerland AG.
- Bursać, Dejan. 2019. "Ideologija vladajućih stranaka Centralne i Istočne Evrope – ekspertska anketa." *Srpska politička misao* 65 (3): 139–168. doi: <https://doi.org/10.22182/spm.6532019.6>

- Buurma, Christine. 2019. "U.S. 'Freedom Gas' Aims to Loosen Russia's Grip on Europe's Market." *Bloomberg*. Last accessed on the 26th of March 2020. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-06-12/-freedom-gas-from-u-s-to-poland-aims-to-loosen-russia-s-grip>
- Cornot-Gandolphe, Sylvie. 2016. *The US Natural Gas Exports: New Rules on the European Gas Landscape*. Paris/Bruxelles: Institute français des relations internationales (Ifri).
- Drezner, Daniel W. 2019. "Economic Statecraft in the Age of Trump." *Washington Quarterly*, (42) 3: 7–24, <https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1663072>
- Energy Information Administration [EIA]. 2016. *Poland*. Last accessed on the 3rd of April 2020. <https://www.eia.gov/international/analysis/country/POL>
- Energy Information Administration [EIA]. 2019a. *Natural Gas Weekly Update for week ending December 11, 2019*. Last accessed on 25th of March 2020. https://www.eia.gov/naturalgas/weekly/archivenew_ngwu/2019/12_12/
- Energy Information Administration [EIA]. 2019b. *Table 5: Total U.S. proved reserves of crude oil and lease condensate, crude oil, and lease condensate, 2008-2018*. Last accessed on 25th of March 2020, https://www.eia.gov/naturalgas/crudeoilreserves/pdf/table_5.pdf
- Energy Information Administration [EIA]. 2019c. *Table 9: Total U.S. proved reserves of natural gas, wet after lease separation, 2001-2018*. Last accessed on 25th of March 2020. https://www.eia.gov/naturalgas/crudeoilreserves/pdf/table_9.pdf
- Energy Information Administration [EIA]. 2019d. *Natural gas explained: Liquefied Natural Gas*. Last accessed on the 28th of March 2020. <https://www.eia.gov/energyexplained/natural-gas/liquefied-natural-gas.php>
- Energy Information Administration [EIA]. 2019e. *Natural gas explained: Natural gas imports and exports*. Last accessed on the 2nd of April 2020. <https://www.eia.gov/energyexplained/natural-gas/imports-and-exports.php>

- Energy Information Administration [EIA]. 2020a. *Crude Oil Exports by Destination*. Last accessed on 25th of March 2020. https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_expc_a_EPC0_EEX_mbb1_a.htm
- Energy Information Administration [EIA]. 2020b. *U. S. Natural Gas Exports*. Last accessed on 25th of March 2020. <https://www.eia.gov/dnav/ng/hist/n9130us2a.htm>
- Energy Information Administration [EIA]. 2020c. *U.S. Natural Gas Exports and Re-Exports by Point of Exit*. Last accessed on the 26th of March https://www.eia.gov/dnav/ng/ng_move_poe2_dcu_NUS-NPL_a.htm
- Energy Information Administration [EIA]. 2020d. *U.S. Natural Gas Exports and Re-Exports by Country*. Last accessed on 25th of March 2020, https://www.eia.gov/dnav/ng/NG_MOVE_EXPC_S1_A.htm
- Energy Information Administration [EIA]. 2020e. *What countries are the top producers and consumers of oil?* Last accessed on 25th of March 2020, <https://www.eia.gov/tools/faqs/faq.php?id=709&t=6>
- Energy Information Administration [EIA]. 2020f. *Today in Energy: Despite the U.S. becoming a net petroleum exporter, most regions are still net importers*. Last accessed on the 2nd of April 2020. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=42735>
- Estonia national energy and climate plan 2030 (NECP 2030) [NECP]. 2020. Estonia's Communication to the European Commission under Article 9(1) of Regulation (EU) 2018/1999. Final version 19.12.2019.
- European Commission [EC]. 2016. *Energy: EU invests €263 million in energy infrastructure*. Press Release. Last accessed on the 29th of March 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_2526

- European Commission [EC]. 2017. *Quarterly Report on European Gas Market: Market Observatory for Energy*. Issue 1. Q1 for 2017. Last accessed on 26th of March 2020. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/quarterly_report_on_european_gas_markets_q1_2017.pdf
- European Commission [EC]. 2018a. Investment Project EIPP-20160038. *Enhancement of the Estonia-Latvia interconnection*. Last accessed on the 29th of March 2020. <https://ec.europa.eu/eipp/desktop/en/projects/project-24.html>
- European Commission [EC]. 2018b. STATEMENT/18/4687. Joint U.S.-EU Statement following President Juncker's visit to the White House. Last accessed on 26th of March 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_4687
- European Commission [EC]. 2019a. *Extension of Liquefied Natural Gas (LNG) Terminal: increasing Poland and EU's energy security*. Last accessed on the 26th of March 2020. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2019/04/24-04-2019-extension-of-liquefied-natural-gas-lng-terminal-increasing-poland-and-eu-s-energy-security
- European Commission [EC]. 2019b. *EU-U. S. LNG Trade*. Last Accessed on 26th of March 2020. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/eu-us_lng_trade_folder.pdf
- European Commission [EC]. 2019c. C (2019) 7772 final. Annex to Commission delegated regulation (EU) .../... amending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union list of projects of common interest. Brussels, 31.10.2019.
- European Commission [EC]. 2020. *Upgrade for Lithuanian port of Klaipeda*. Last accessed on the 26th of March 2020. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2020/01/23-01-2020-upgrade-for-lithuanian-port-of-klaipeda
- European Parliament, 2017/2271(INI). Resolution of 12 September 2018 on the state of EU-US relations. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0342_EN.html

- Eurostat. 2017a. *Share of energy products in total energy available*. Last accessed on the 27th of March 2020. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2a.html>
- Eurostat. 2017b. *EU imports of crude oil, EU imports of solid fossil fuels, EU imports of natural gas*. Last accessed on the 27th of March 2020. <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>
- Eurostat. 2018. *Glossary: Gross inland energy consumption*. Last accessed on the 28th of March 2020. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Gross_inland_energy_consumption
- Eurostat. 2019a. *File: Net imports of energy, 2007-2017.png*. Last accessed on 25th of March 2020. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Net_imports_of_energy,_2007-2017.png
- Eurostat. 2019b. *Natural Gas Supply Statistics: Statistics Explained*. Last accessed on the 1st of April 2020. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/10590.pdf>
- Federal Energy Regulatory Commission [FERC]. 2020a. *North American LNG Export Terminals: Existing*. Last accessed on 25th of March 2020. <https://www.ferc.gov/industries/gas/indus-act/lng/lng-existing-export.pdf>
- Federal Energy Regulatory Commission [FERC]. 2020b. *North American LNG Export Terminals Approved, Not Yet Built*. Last accessed on 25th of March 2020. <https://www.ferc.gov/industries/gas/indus-act/lng/lng-approved-export-new.pdf>
- Gas Infrastructure Europe [GIE]. 2019. *LNG MAP 2019*. Last accessed on the 26th of March 2020. https://www.gie.eu/download/maps/2019/GIE_LNG_2019_A0_1189x841_FULL_Final3.pdf
- Global Energy Statistical Yearbook. 2019. Last accessed on 25th of March 2020, <https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/world-natural-gas-production-statistics.html>
- Górka, Marek. “The Three Seas Initiative as a Political Challenge for the Countries of Central and Eastern Europe” *Politics in Central Europe*, Vol. 14, No. 3. doi: 10.2478/pce-2018-0018

- Harris, Peter. 2018. "Why Trump Won't Retrench: The Militarist Redoubt in American Foreign Policy." in *Political Science Quarterly* (133) 4: 611-640. doi: 10.1002/polq.12835
- Högselius, Per. 2019. *Energy and Geopolitics*. Oxon and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- International Energy Agency [IEA]. 2020. *Countries and Regions*. Last accessed on the 1st of April 2020. <https://www.iea.org/countries>
- Investopedia. 2019. *The Difference Between Shale Oil and Oil Shale*. Last accessed on the 28th of March 2020. <https://www.investopedia.com/articles/investing/080715/difference-between-shale-oil-and-oil-shale.asp>
- Jervis, Robert. 2017. *How Statesmen Think: The Psychology of International Politics*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Jervis, Robert. 2018. "President Trump and International Relations Theory." in *Chaos in the Liberal Order: The Trump Presidency and International Politics in the Twenty first Century*, e-book, ed. Robert Jervis, Francis J. Gavin, Joshua Rovner, and Diane N. Labrosse, with George Fujii. New York: Columbia University Press.
- King & Spalding LLP. 2018. *LNG in Europe 2018: An Overview of LNG Import Terminals in Europe*. Last accessed on the 26th of March 2020. https://www.kslaw.com/attachments/000/006/010/original/LNG_in_Europe_2018_-_An_Overview_of_LNG_Import_Terminals_in_Europe.pdf?1530031152
- Klaipėdos nafta [KN]. 2018. "Klaipėda LNG terminal receives the 50th cargo." Last accessed on the 26th of March 2020. <https://www.kn.lt/en/news/news/klaipeda-lng-terminal-receives-the-50th-cargo/2431>
- Kropatcheva, Elena. 2014. "He who has the pipelines calls the tune? Russia's energy power against the background of the shale 'revolutions'." *Energy Policy*, 66: 1–10.

- Kurečić, Petar. 2018. "The Three Seas Initiative: geographical determinants, geopolitical foundations, and prospective challenges." in *Hrvatski Geografski Glasnik* 80 (1): 97–124. doi: 10.21861/HGG.2018.80.01.05
- McCrisken, Trevor, and Maxwell Downman. 2019. "Peace through strength': Europe and NATO deterrence beyond the US Nuclear Posture Review." *International Affairs* (95) 2: 277–295, doi: 10.1093/ia/iiz002
- Ministry of Energy of the Republic of Lithuania [MoEL]. 2018. *National Energy Independence Strategy: Energy for Lithuania's Future*.
- Ministry of Energy of the Republic of Poland [MoEP]. 2018. *Energy Policy of Poland until 2040 (EPP 2040)*. Extract from Draft.
- Morin, Jean-Frédéric, and Jonathan Paquin. 2018. *Foreign Policy Analysis: A Toolbox*. Palgrave MacMillan.
- National Security Strategy of the United States of America [NSS]. 2017.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. 2001. *Glossary of Statistical Terms*. Last accessed on the 29th of March 2020. <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=303>
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. 2019a. *Fossil Fuel Support Country Note: Estonia*.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. 2019b. *Fossil Fuel Support Country Note: Latvia*.
- Pavković, Olga. 2018. "Uticaj energetske revolucije na politiku administracija predsednika Baraka Obame prema Bliskom istoku." *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, br. 20: 183–202.
- Pavković, Olga. 2019. "Politika Sjedinjenih Američkih Država prema Kraljevini Saudijskoj Arabiji od 2009 do 2017. godine." *Srpska politička misao*, 65 (3): 63–90.

- Posaner, Joshua. 2016. *Held Captive by Gas: The Price of Politics in Gazprom's Long-Term Contracts with Central European Buyers (2009 to 2014)*. Wiesbaden: Springer VS.
- Ripsman, Norrin M, Jeffrey W. Taliaferro, and Steven E. Lobell. 2016. *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford University Press.
- Roszbach, Niklas. 2019. "Energy and the future of US primacy: The geostrategic consequences of the shale revolution." In *Geo-Economics and Power Politics in the 21st Century: The Revival of Economic Statecraft*, eds. Mikael Wigell, Sören Scholvin and Mika Aaltola, 114–127. New York: Routledge.
- Rybak, Aurelia. 2019. "Analysis of the Strategy for the Energy Policy of Poland until 2030 implementation effects in the aspect of environmental protection taking into account the energy security of Poland." *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 261 (2019) 012044. doi:10.1088/1755-1315/261/1/012044
- Soroka, George, and Tomasz Stepniewski. 2019. "The Three Seas Initiative: Geopolitical Determinants and Polish Interests." *Yearbook of the Institute of East-Central Europe*, vol. 1, no. 3: 15–29. doi: 10.36874./RIESW.2019.3.2
- Sovacool, Benjamin K. 2011. "Introduction: Defining, measuring, and exploring energy security" in *The Routledge Handbook of Energy Security*, e-book, ed. Benjamin K. Sovacool, 1–42. Taylor & Francis e-Library.
- Statista. "Gas imports from the East and liquefied natural gas (LNG) imports to Poland from 2016 to 2018 (in billion cubic meters)." Last accessed on the 26th of March 2020. <https://www.statista.com/statistics/1003193/poland-gas-and-lng-import-s/>
- Taliaferro, Jeffrey W. 2004. *Balancing Risks: Great Power Interventions in the Periphery*. Ithaca and London: Cornell University Press.

- The White House. 2019. *President Donald J. Trump Is Unleashing American Energy Dominance*. Last accessed on the 26th of March 2020. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-unleashing-american-energy-dominance/>
- Three Seas Initiative Business Forum. 2019. *Priority Interconnection Projects, 2019 Status Report*. Last accessed on the 26th of March 2020. <https://irp-cdn.multiscreensite.com/1805a6e8/files/uploaded/Priority%20Interconnection%20Projects%20-%202019%20Status%20Report.pdf>
- Three Seas Initiative Summit. 2018. *Three Seas Initiative: Priority Interconnection Projects*. Last accessed on the 26th of March 2020. <http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/09/LIST-OF-PRIORITY-INTERCONNECTION-PROJECTS-2018.pdf>
- Three Seas Initiative Summit. n. d. a. Last accessed on the 26th March of 2020. <http://three-seas.eu/about/>
- Three Seas Initiative Summit. n. d. b. *Progress Report*. Last accessed on the 26th March of 2020. <https://www.three.si/progress-report>
- Trump, Donald J. 2016a. "Remarks at a Rally at the Pensacola Bay Center in Pensacola, Florida." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/319658>
- Trump, Donald J. 2016b. "Remarks at the XFinity Arena in Everett, Washington." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/320013>
- Trump, Donald J. 2017a. "Remarks at the 'Congress of Tomorrow' Republican Member Retreat in Philadelphia, Pennsylvania." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/330922>

- Trump, Donald J. 2017b. "Remarks at the Three Seas Initiative Summit in Warsaw, Poland." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/329411>
- Trump, Donald J. 2017c. "Remarks in Warsaw, Poland." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/329413>
- Trump, Donald J. 2017d. "Remarks on Signing an Executive Order on 'Buy American and Hire American' in Kenosha, Wisconsin." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/326675>
- Trump, Donald J. 2018a. "Joint Statement by President Trump and President Andrzej Duda of Poland." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/333178>
- Trump, Donald J. 2018b. "Remarks at a Breakfast With Secretary General Jens Stoltenberg of the North Atlantic Treaty Organization and an Exchange With Reporters in Brussels, Belgium." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/332631>
- Trump, Donald J. 2018c. "Remarks Prior to an Expanded Bilateral Meeting With Secretary General Jens Stoltenberg of the North Atlantic Treaty Organization and an Exchange With Reporters." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/332563>
- Trump, Donald J. 2019a. "Remarks in Hackberry, Louisiana." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/333546>

- Trump, Donald J. 2019b. "Remarks Prior to an Expanded Bilateral Meeting With President Andrzej Duda of Poland and an Exchange With Reporters." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/333626>
- Trump, Donald J. 2020. "Remarks at the World Economic Forum in Davos, Switzerland." Online by Gerhard Peters and John T. Woolley, *The American Presidency Project*. <https://www.presidency.ucsb.edu/node/335412>
- US Congress. 2019. H. Res. 672 - Expressing support of the Three Seas Initiative in its efforts to increase energy independence and infrastructure connectivity thereby strengthening the United States and European national security. Last accessed on the 26th of March 2020. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/672/text>
- US Department of Energy [DoE]. 2019. *Department of Energy Authorizes Additional LNG Exports from Freeport LNG*. Last accessed on the 26th of March 2020. <https://www.energy.gov/articles/department-energy-authorizes-additional-lng-exports-freeport-lng>
- US Department of State [DoS]. 2019. *Fact Sheet on U.S. Opposition to Nord Stream 2*. Last accessed on the 29th of March 2020. <https://www.state.gov/fact-sheet-on-u-s-opposition-to-nord-stream-2/>
- Zubovic, Marta. 2019. "«The Three Seas Initiative»: Perspectives of Energy Sector Development within the Croatian Foreign Policy." *Проблемы постсоветского пространства / Post-Soviet Issues*, 6 (1): 84–91.

Олга Стевановић*

Институт за политичке студије, Београд

**ПРИСТУП ТРАМПОВЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ
ЕНЕРГЕТСКОЈ БЕЗБЕДНОСТИ У ПОЉСКОЈ И
БАЛТИЧКИМ ЗЕМЉАМА****

Резиме

У овом раду се разматра приступ Сједињених Америчких Држава енергетској безбедности у Пољској и Балтичким земљама – Естонији, Литванији и Летонији за време администрације Доналда Трампа. Постоји неколико изазова енергетској безбедности ових земаља који пре свега произилазе из недостатка диверзификације понуде, као и застарелости инфраструктуре за транспорт и дистрибуцију енергије. Према моделу који пружа неокласични реализам, може се уочити могућност или прилика да САД пројектују своју енергетску моћ у региону. Ипак, само постојање могућности не подразумева нужно и деловање, које је резултат и филтрирања кроз интервенишућу варијаблу, у овом случају перцепције америчког председника Доналда Трампа и чланова његове администрације. У раду је истраживан приступ САД у два случаја – повећање извоза течног природног гаса у земље Централне и Источне Европе и подршка Иницијативи Три мора, као регионалној платформи за сарадњу у области енергије и транспорта. У Трамповим јавним излагањима и јавно доступним документима може се приметити његов став да САД треба да допринесу енергетској безбедности савезника у складу са перцепцијом да су САД „енергетски доминантна” земља и у складу са веровањем да ова држава мора да наступи са јаче позиције у преговарању. Поред тога, пропуштање деловања у овој прилици може бити схваћено и као свеукупна слабост и пренети се на америчку политику према другим регионима, попут Блиског истока, што је нарочито важно у контексту заоштравања односа

* Имејл адреса: olga.pavkovic@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

са Ираном. Ипак, прихвата се став да је Трампов поглед на свет заснован и на „транзакционом приступу”, тако да се и у случају односа са савезницима првенствено сагледава да ли постоји перципирани добитак или губитак за САД. У складу са тиме, САД су делимично допринеле диверзификацији енергије у овим земљама, али је тај допринос још увек на релативно ниском нивоу. С друге стране, постоји извесно неслагање између начина на који су Трамп и чланови његове администрације представили свој приступ енергетској безбедности у наведеним земљама и мера које су у том циљу предузете.

Кључне речи: *Пољска, Балтичке земље, Централна и Источна Европа, енергетска безбедност, енергетска зависност, САД, Доналд Трамп*

---

* Овај рад је примљен 4. априла 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Mateusz Kolaszyński*

Jagiellonian University, Krakow, Poland

OVERSEEING SURVEILLANCE POWERS – THE CASES OF POLAND AND SLOVAKIA**

Abstract

The article aims to present the most important issues related to oversight over surveillance powers in Poland and Slovakia. The word „surveillance powers” used in the study refers particularly to covert techniques and practices of gathering personal data which occurs without the monitored subjects’ knowledge or approval. Such surveillance powers are typically carried out by police services and intelligence agencies, and are more politically sensitive, as well as closely related to core issues of power and security. Oversight over these services and their surveillance powers is the standard in democratic states. Before 1989-1990, there was a similar model of security services in both analyzed countries. During Communism, there was no civil and democratic oversight over police services and intelligence agencies. Under the communist system control over security services was exercised by an inner circle representing the highest levels of the Communist party. Finally, since the early 1990s Poland and Slovakia had to build new systems of control and oversight over surveillance powers. Nowadays, both countries are members of the European Union and the Council of Europe. The basic issue of the paper is to describe how the systems of control and oversight look in Poland and Slovakia in the post-Snowden era.

Keywords: *surveillance, intelligence services, Poland, Slovakia*

---

* mateusz.kolaszynski@uj.edu.pl

** This work was supported by the National Scholarship Programme of the Slovak Republic for the Support of Mobility of Students, PhD Students, University Teachers, Researchers and Artists.

INTRODUCTION

Poland and Slovakia are very similar in terms of surveillance policy because a nonexistent public debate on surveillance characterizes both countries. One exception to this rule is the incidental debates over the activities of intelligence services (See e.g. Láštic, Kovanič 2017: 935) which are sparked off by the special status of these institutions in the political systems of both countries. Poland's and Slovakia's intelligence services have relatively broad powers in the surveillance field and at the same time are under the least control and oversight (Kolaszyński 2018; Svenonius, O., Björklund, F. and Waszkiewicz, P 2014; Završnik 2013).

On one hand, in recent years, the intelligence services of these countries have expanded their surveillance powers (Kolaszyński 2019; Kovanič 2019: 43). On the other hand, Poland and Slovakia continue to have significant problems with intelligence accountability. In political life, we can observe very often that formal accountability mechanisms are failing. That is why, in recent years, constitutional courts and NGOs have played a crucial role in limiting surveillance powers. However, there are many examples of unaccountable and illegitimate functioning of Polish and Slovak security services. In both countries, these agencies are politicized - the politicization is connected with personnel and institutional alternations in these services (Gruszczak 2017: 70; Aldrich, Richterova 2018: 1014).

Moreover, in both Central Europe countries, there are problems with intelligence services' legitimacy. Nonetheless, when it comes to the expansion of technological surveillance, these societies are characterized by greater support for technological surveillance mechanisms aimed at combating crime. Surveillance powers are considered to be a value-neutral solution to many security problems (Kovanič, Coufalova 2020: 115).

Poland and Slovakia have shared the experience with non-democratic intelligence agencies during the communist era. Under the communist system, secrecy was the norm in the state's surveillance policies (Persak, Kamiński 2005). The statutory basis did not regulate surveillance powers in a very comprehensive

way. Under the communist system control over intelligence and security services were exercised by an inner circle representing the highest levels of the communist parties - the Polish United Workers' Party (*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza* – PZPR) and the Communist Party of Czechoslovakia (*Komunistická strana Československa* – KSC). In fact, these structures were subject to the parties, not to the states - a trait common for most communist countries at that time (Caparini 2014: 500). Security and intelligence services were a part of the ministries which were highly centralized, hierarchized, and party-dependent. Sometimes the communist culture of secret services is mentioned (Medvecký, Sivoš 2016: 335). According to M. Kovanič and A. Coufalova this culture “was characterized primarily by the orientation of the intelligence agency inwards, on surveilling its own population and being an extension of the communist party, responsible for the maintenance of the non-democratic regime. In this sense, the legacy of communist intelligence, and the persistence of former officers, created a barrier to the creation of a democratic intelligence infrastructure” (Kovanič, Coufalova 2020: 118).

One of the consequences of democratic transformation was the need to create a system of control and oversight over intelligence services. Secret services also had to start respecting the rule of law. These requirements were opposite to the communist culture of intelligence. Intelligence services had to change the philosophy of their activity - become a service of the state and its citizens, not the ruling party (Williams, Deletant 2001: 17-20).

The article presents fundamental problems related to the control and oversight of surveillance in Poland and Slovakia. The first part characterizes the system of control and oversight over intelligence services in both countries. The rest of the article describes the most important changes in both systems after 2013. The article will examine the issue of overseeing surveillance powers from an institutional perspective. Particular attention was paid to the institutional mechanisms of oversight and control and its most vital elements: intelligence services, oversight institutions, and institutions of control.

POLAND AND SLOVAKIA BEFORE 2013

Poland's intelligence community is relatively complex and distinctly diversified. Intelligence is the main domain of special services. One of the most significant features of Polish intelligence is that it is referred to "special services" rather than intelligence services. The legal term "special service" includes intelligence agencies: the Internal Security Agency (*Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego* - ABW), the Foreign Intelligence Agency (*Agencja Wywiadu* - AW), CBA, the Military Counterintelligence Service (*Służba Kontrwywiadu Wewnętrznego* - SKW) and the Military Intelligence Service (*Służba Wywiadu Wojskowego* - SWW), but also police groups such as the Central Anti-Corruption Bureau (*Centralne Biuro Antykorupcyjne* - CBA). Indeed, there is a lack of clear division between intelligence services and police services in Poland (Gruszczak 2009). Currently, this problem applies to the CBA and the ABW (Kolaszyński 2017). Polish special services are institutions which undergo a specific process of oversight and control. Oversight and control solutions are supported by the Board for Special Services (within the executive branch) and the Sejm Committee for Special Services (within the legislative branch). Consequently, special services are located closer to the political centre and therefore are more exposed to political turmoil. It is the major difference between special services and other services, e.g., police agencies (Kolaszyński 2018).

Compared to Poland, Slovakia is characterized by integrated intelligence model, which means it covers both domestic and foreign intelligence. In this country, there are two intelligence services: the Slovak Information Service (*Slovenská informačná služba* - SIS) and the Military Intelligence (*Vojenské spravodajstvo* - VS). SIS is a civilian intelligence service, which is responsible for intelligence and counterintelligence - the Slovak Information Service is a general security and intelligence service of the Slovak Republic. The second intelligence service – VS was created on January 2013, as a result of merging two military intelligence services: Military Defence Intelligence (*Vojenské obranné spravodajstvo* - VOS) and Military Intelligence Service (*Vojenská spravodajská služba* – VSS). VS, as the name suggests, *is responsible for military*

intelligence.¹ In Slovakia, the division of intelligence services and police agencies is more precise. Control and oversight institutions are, to a large extent, created for individual intelligence services, e.g., there are two parliamentary committees responsible for overseeing intelligence services - one for SIS and the other for VS (Kadlečíková, Rapošová 2016: 2-8).

The institutional frames of executive control over Polish special services are broad and flexible. The government enjoys a great deal of freedom as there are very few institutional limits. As a result, since 1990, special services have been controlled by many institutions of a different political character. In Poland, there are practically no permanent, institutionalized forms of executive control over services responsible for surveillance. Since there are so few institutional limitations, different governments enjoy considerable independence in exercising control. As a result, intelligence services have been supervised by several bodies of various structural and political status leading to a lack of permanent, substantive background, e.g., officials who would specialize in control over these institutions (Zybertowicz 2007).

Similarly to Poland, Slovakia also has many examples of the direct influence of politicians on the activities of intelligence services. This problem concerns, among other things, surveillance measures. In both cases, the politicization of intelligence services is characteristic. It can be said that the intelligence services are actors on the political scene. There are many political scandals related to eavesdropping of politicians, e.g., the Ground Scandal in Poland and the Gorilla Scandal in Slovakia (Láštic, Kovanič 2017: 937). On the other hand, they play a significant role in legislative changes related to the extension of surveillance powers.

When it comes to parliamentary oversight over intelligence services, it is quite similar in Poland and Slovakia. Parliamentary oversight is carried out primarily by special committees. In Poland, the Sejm Committee for Special Services (*Sejmowa Komisji ds. Służb Specjalnych*)² was appointed. In Slovakia, there are two par-

---

1 In Slovakia there is also National Security Agency (*Národný bezpečnostný úrad* – NBÚ). This agency is responsible for the protection of classified information, encryption services, and electronic signature. It also provides security clearances for dozens of state officials and civil and private employees and companies.

2 Article 95, second paragraph of the Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997

liamentary committees for intelligence services. Each intelligence service is the subject of work of a different parliamentary committee: Slovak Intelligence Service Oversight Special Committee (*Osobitný kontrolný výbor NR SR na kontrolu činnosti SIS*) for SIS and Military Intelligence Service Oversight Special Committee (*Osobitný kontrolný výbor NR SR na kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva*) for VS. Oversight of the activities of SIS and VS shall be carried out by the National Council of the Slovak Republic, which shall establish for this purpose a special oversight body comprised of MPs of governmental political parties and opposition political parties.

The statutory basis of both special committees in Slovakia is very similar. In Poland, the statutory basis is minimal, and these issues are regulated in the Sejm regulations. In both countries, these committees are consisted of members of the parliament. The National Council of the Slovak Republic and the Sejm in Poland shall elect members to the committees, and determine the number of members, the organization and method of work of this body. The Slovak special committees are usually chaired by an opposition representative - in the past, this practice also applied in Poland.

The committees had the power to oversee numerous actions taken by the intelligence services.³ However, the essential feature of the committees is not the wide subject field of its work but the fact that they are entitled to demand information from the government, the chiefs of services and their officers. The committees' power in that matter is limited. In Poland, disclosure of surveillance information requires the consent of the heads of intelligence services. The regulations do not point out to any particular grounds for either approval or rejection. That is why the committee might be denied access to information (Sarnecki 2010: 130). In Slovakia, these institutions have also limited powers to oversee intelligence surveillance. The committees review only internal regulations concerning conditions of use of intelligence services' surveillance measures.

(Journal of Laws, no. 78, item 483 as amended) states that the Sejm (the lower house of the parliament) is responsible for government oversight.

3 In Poland the Committee handles only some of services entitled to perform surveillance. Regulations refer to them as special services (*szużby specjalne*) and they include: the Internal Security Agency (ABW), the Foreign Intelligence Agency (AW), the Central Anti-Corruption Bureau (CBA), the Military Counterintelligence Service (SKW) and the Military Intelligence Service (SWW).

The next element of the control and oversight system - the judicial oversight officially guarantees external, independent oversight over this area of secret surveillance which interferes with the human rights to the greatest extent. In both countries, courts play an essential role in approving some surveillance measures of intelligence services. However, in Slovakia, the mandate of the judiciary seems broader, e.g., the access to the telecommunications metadata was made conditional on obtaining a court-approved warrant. Moreover, court approval is necessary for a covert replacement of the object, a simulated object ownership transfer.

However, there is a lack of actual judiciary oversight in Poland. Polish judiciary oversight is exercised by criminal divisions of common courts of law and military courts which mostly deal with criminal cases. There are no other specially designed departments or other structures which would be responsible for giving consent to operational surveillance. For this reason, such duties are treated as peripheral or secondary tasks.

In Poland and Slovakia, remaining elements of formal oversight over secret surveillance play very important role. The Constitutional Courts played one of the significant roles in developing the statutory basis for secret surveillance. The sentences passed by the Courts often contributed to the changes in the regulations and, consequently, more excellent protection of human rights and liberties. In Poland, some aspects of secret surveillance work also used to be monitored by an independent constitutional body - the Supreme Audit Office (*Najwyższa Izba Kontroli* – NIK) which supervised methods of acquiring telecom data. Also, the Commissioner for Human Rights (*Rzecznik Praw Obywatelskich* - RPO) is in charge of dealing with human rights and violations of civil liberties. In case there are doubts about regulations regarding powers taken by intelligence services and law enforcement, the Commissioner's task is to commence procedures in front of the Tribunal to find such regulations unconstitutional. The Commissioner's interests also include the issue of wiretapping utilized by law enforcement and intelligence services.

To sum up, before the Snowden revelations, the Polish and Slovak systems of control and oversight were similar. Both systems were not institutionally developed, and discussion on this subject is very limited in these societies.

POLAND AFTER 2013

In Poland there were no significant surveillance reforms after Snowden revelations. The amendments to the Act⁴ in 2016 implemented many recommendations included in the Constitutional Tribunal judgment of 30 July 2014.⁵ However, the most essential principles formulated in the judgment, which had to be reflected in the process of revision of secret surveillance legislation, were not included. In this judgment, the Tribunal specified essential principles that must be jointly met by provisions which regulate obtaining information on individuals in secrecy by public authorities in a democratic state ruled by law. The Polish legislator has not introduced some of such principles to date. For example, according to the judgment, the law should provide for the right of the monitored person to be informed about surveillance once it is finished, and the right to initiate the judicial review thereof (however, in exceptional circumstances the departure from the notification rule should be possible).⁶ Such a right has not been provided to citizens yet.

A number of recommendations from the Venice Commission have not been introduced in the Polish law. According to the Opinion of 2016, procedural safeguards and material conditions set in the police acts⁷ on implementing secret surveillance are still

---

4 The Act of 15 January 2016 Amending the Police Act and certain other acts (the so-called surveillance act). This amendment led to the creation of a mechanism of oversight of access to telecommunication and internet data based on the ex-post supervision conducted by the regional court (*sąd okręgowy*) on the basis of a biannual statistical report prepared by the law enforcement and intelligence services.

5 The Constitutional Tribunal, judgment of 30 July 2014 (No. K 23/11).

6 See also the Decision of the Constitutional Tribunal of 25 January 2006 (No. S 2/06).

7 Nowadays, the term “the police acts” includes the Act of 6 April 1990 on the Police; the Act of 12 October 1990 on the Border Guard; the Act of 24 August 2001 on the Military Police and military law enforcement bodies; the Act of 24 May 2002 on the Internal Security Agency and the Foreign Intelligence Agency; the Act of 9 June 2006 on the Central Anticorruption Bureau; the Act of 9 June 2006 on the Military Counterintelligence Service and the Military Intelligence Service; the Act of 16 November 2016 on the National Revenue Administration; the Act of 8 December 2017 on the National Security Service.

insufficient because they do not prevent excessive use of powers and unjustified interference with the privacy of individuals. Detailed recommendations of the Venice Commission concerned strengthening of the proportionality principle in the following way: first, limitation of the use of secret surveillance only to the most serious cases. Secondly, limitation of the duration of the metadata monitoring. It is also significant to respect a lawyer-client privilege (and other privileged communications) while ordering secret surveillance. A number of recommendations concerned a mechanism of oversight of secret surveillance and metadata collection: to complement the system of judicial pre-authorization of secret surveillance with additional procedural safeguard, e.g. a privacy advocate; a complaints mechanism; a system of *ex-post automatic oversight of such operations by independent body* (Venice Commission 2016).

Many opinions regarding surveillance for the European Union countries can be found in the European Union Agency for Fundamental Rights' (FRA) reports (European Union Agency for Fundamental Rights 2017a; European Union Agency for Fundamental Rights 2017b). The issue of the impact of surveillance on fundamental right is crucial in democratic countries. One of the FRA reports indicates e.g. following recommendations: clear legal framework; defining in law oversight bodies' competencies over international intelligence cooperation, efficient whistleblower protection, safeguards against surveillance for protected professions (e.g. members of parliament, members of the judiciary, lawyers and media professionals). These reforms should be introduced along with broad consultation and openness during the legislative process. A significant part of recommendations concerned an oversight system of intelligence services. The legal system should provide independent intelligence oversight with sufficient powers and competencies, technical expertise, openness to public scrutiny etc.

In Polish case, introduction of these recommendations would require fundamental systemic changes in surveillance or intelligence law. Such extensive reforms took place in France, Germany, the Netherlands and the United Kingdom in recent years (European Union Agency for Fundamental Rights 2017b: 9). In Poland there are no governmental proposals for such reforms although the program of the ruling party (the Law and Justice, PiS) assumes

strengthening of parliamentary oversight of intelligence services and adopting comprehensive surveillance law (The Party Program of the Law and Justice 2014: 62). Neither the program nor the governmental policy links surveillance issue with protection of individual rights. Poland is definitely going in a different direction strengthening surveillance powers of security services without material and procedural safeguard for fundamental rights.

According to the Polish Ombudsman, the reforms introduced in 2016 (the so-called surveillance act) not only fails to execute the judgment of the Constitutional Tribunal of 2014, but “seriously violates the constitutional rights and freedoms and the standards set out in international law”.⁸ According to him, in the Polish legal system there is still a shortage of the legal safeguards which would make sure that surveillance measures do not violate fundamental rights.

The most important the Ombudsman’s allegations concern the violation of the right to privacy and the protection of personal data of citizens:

- **no time limit or disproportionately long duration of operational surveillance.** Operational surveillance is performed, as a rule, with the prior consent of a regional court. This power can be prolonged to a maximum of 18 months. It is too long time period for the ombudsman and in his opinion, it does not satisfy the condition of proportionality principle.
- **very broad mandate of police and intelligence services to collect metadata.**⁹ The grounds for collecting metadata under the police acts are very wide. Services may collect metadata for any useful purpose related to the very broad mandate to maintain peace and order.¹⁰
- **no real oversight of metadata collection by an independent body.** Regarding the collection of metadata there is

---

8 The Commissioner for Human Rights application, No K 9/16, p. 6.

9 Metadata is all data connected to and regarding a (tele-) communication. It may include information about phone calls placed or received, numbers dialed, duration of calls, geographical location of mobile devices at a given moment, websites visited, logins, personal settings, addresses of e-mail correspondence etc. (Venice Commission 2016: 7).

10 E.g. under Article 20c para. 1 of the Police Act, the Police can obtain metadata “in order to prevent or detect crimes or in order to save human life and health, or in order to support rescue and find missions”.

only a system of ex-post review in Poland. According to the ombudsman, courts do not have all the necessary legal tools to fulfill their controlling function. The reporting obligation is insufficient because reports contain only summarized information, which does not give insight into the particulars of each specific case.

- **lack of right of the monitored person to be informed about surveillance.** As already noted above, such a right has not been provided to citizens yet. According to current provisions, a citizen does not receive such information even when no evidence was detected during the surveillance.

- **flaw in the provisions regulating surveillance of privilege communications.** The ombudsman in his application drew a particular attention to a weaker professional privilege which covers notaries, advocates and legal advisors (who do not act as defence lawyers), tax advisors, doctors, mediators or journalists. Nothing in the Polish law prevents police and intelligence services from listening to such conversations.

The allegations of the Polish Ombudsman are based on the case-law of the European Court of Human Rights, Court of Justice of the European Union and the Polish Constitutional Tribunal. Case-law of these courts is essentially convergent. Therefore, the allegations are very similar to the recommendations from the Venice Commission opinion. *Nota bene: the Venice Commission “in deference to the Constitutional Tribunal” avoided commenting on the compatibility of the 2016 amendments with the Polish Constitution and based its analysis on international standard (Venice Commission 2016: 5).*

SLOVAKIA AFTER 2013

Currently, surveillance reforms are more visible in Slovakia. Systemic changes in the legislation regarding privacy and data protection are related to the final resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic from 29 April 2015.¹¹ As in Poland, the jurisprudence of the Slovak Constitutional Court is similar to

---

¹¹ Slovakia, Constitutional Court of the Slovak Republic (*Ústavný súd Slovenskej Republiky*) Resolution No. PL. ÚS 10/2014-78 from 29 April 2015. Available at <http://www.concourt.sk>.

the jurisprudence of the European Court of Human Rights, Court of Justice of the European Union. According to the judgment, mass and systematic surveillance violates the right to privacy and the principle of proportionality (Kovanič 2019: 43).

The amendments to the three Acts came into force on 1 January 2016.¹² According to J. Kadlečíková and I. Rapošová: “the new provisions secure a greater control over data retention process and provide more detailed specification of situations in which data could be retained, stored and requested by state bodies” (Kadlečíková, Rapošová 2016: 2). The amendments stated that metadata may be requested only in the case of the most serious crimes, such as terrorism, and could be obtained only based on a court order. Currently, the Slovak intelligence services are entitled to acquire telecommunication data only *ex-ante* and only with the written consent of the competent judge. In this situation, the principle of proportionality must also be fulfilled (Kovanič 2019: 43).

In 2015 also brought a passing of the anti-terrorist legislation. It included the amendment to the Criminal Code¹³, which e.g., enabled police access to metadata from telecommunication companies’ databases in cases of the search for a wanted or missing person. In the first case, a judicial warrant is required. Moreover, the SIS unsuccessfully tried to gain more unrestricted access to metadata. Such two attempts occurred in 2015 and in 2018. Both tries failed due to political and civil society resistance (Kovanič 2019: 43).

Moreover, the amendments provide for an obligation to establish a new monitoring body - the Special Commission of the National Council to oversee the use of information-technological tools that shall secure the surveillance. It is to be an institution that combines elements of parliamentary and expert oversight. The Special Committee is comprised of 6 MPs of governmental political parties (3 MPs) and opposition political parties (3 MPs). In addition, the committee consists of 2 experts. A committee audit

---

12 Slovakia, Act No. 397/2015 Coll. which for the purposes of the Criminal Code provides a list of substances with anabolic or other hormonal action and amending and supplementing certain laws (*Predpis č. 397/2015, ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony*) from 13 November 2015.

13 No. 444/2015.

may be initiated at the request of an authority and the request of a citizen. There is currently no information on the work of the commission. That is why M. Kovanič's opinion: "even the minimal parliamentary control of the use of metadata by the police and intelligence is not functional" seems correct (Kovanič 2019: 44).

In Slovakia, as in the case of Poland, the process of extending surveillance powers is also visible. The most representative example is associated with the launch of the Electronic Toll System (ETS) in Slovakia. The operation of the toll system required the building of a surveillance infrastructure over Slovak motorways, which collected two types of data. The first one was data collected electronically by the operator – such as the vehicle number plate, technical information about a vehicle, the distance driven by a vehicle, and information about toll programs. The second type of data was required for the conclusion of the contract – personal information of the vehicle owner and information about the vehicle. This infrastructure created a potentially extensive surveillance program for the movement of individuals across the country (Kovanič, Coufalova 2020: 123). In past years, the SIS gained unlimited access to all data collected through ETS. The provision of the law is formulated very generally, and the procedure of access is unclear.

Another example of extending surveillance powers is the amendment of the Act on the Protection of Privacy against Unauthorized Use of Information and Technical Means.¹⁴ This amendment specified the definition of information and technical means of surveillance by adding messages transmitted through electronic communication networks. This change meant that the SIS would be able to perform surveillance on communications transmitted by email, social networks or software such as Skype or Google Hangouts, which it had not been able to do officially until then (Kovanič, Coufalova 2020: 124).

Changes in law directly related to terrorist attacks in Europe in recent years are very significant. One of the reactions to the occurrence of terrorist attacks was the expansion of the powers and competencies of intelligence services – including the expansion of surveillance capacities. Most of the anti-terrorist legislation was presented to the National Council as an amendment to the Crimi-

---

14 No. 404/2015.

nal Code in November 2015 and included changes to 16 laws and the constitution. According to amendment, the SIS received new powers to actively collect information on terrorism, political and religious extremism, cyber threats, and human migration. It also gained new powers to 'shut down' extremist websites, or websites promoting terrorism. The SIS also received the power to request camera or audio recordings from CCTV cameras, or other devices that capture public spaces, if this recording is needed to protect state security. M. Kovanič and A. Coufalova note that in Slovakia, there is "the problem of the indirect amendment of competencies – the increase of powers through the legislative amendment of a different law" (Kovanič, Coufalova 2020: 125).

CONCLUSIONS

The oversight of surveillance powers in Poland and Slovakia is based on the same principles. Both countries have similar problems in this matter. The institutional systems of control and oversight over surveillance powers are not developed in both countries. There is a visible lack of wider public debate on this topic. This can be explained by the low interest in the surveillance issue in these societies. The impulse to legislative changes were, to a greater extent, terrorist attacks in Europe rather than the Snowden revelations. In recent years, legal changes strengthening oversight over surveillance powers are more visible in Slovakia. However, in Slovakia, there are problems at the level of political practice with the implementation of laws. In Poland, governments ignore the legal standard in this field. Finally, in both countries, surveillance powers are primarily to give intelligence services a better tool to perform their tasks.

In both countries, the Constitutional Tribunals play a balancing role between security and human rights. The decisions of these courts take into account the case-law of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union. Ultimately, these rulings may contribute to limiting the powers of intelligence and police services. The Constitutional Tribunals in both countries drew attention to the need to create mechanisms for independent oversight over surveillance powers. In Slovakia, it led to legislative changes introducing regulations regarding the Special Commission. Legislative changes have also been intro-

duced in Poland. However, they have extended the surveillance powers of the services while the proposed oversight mechanisms have provided fictitious solutions. In practice, the judgment of the Polish Constitutional Tribunal has not been implemented yet. In Slovakia, enforcement difficulties occur at the level of political practice. However, both countries face challenges to implement the appropriate provisions for the surveillance policy. Legal guarantees and oversight mechanisms against excessive surveillance are very modest.

REFERENCES

- Aldrich, R. J. & D. Richterova. 2018. „Ambient accountability: intelligence services in Europe and the decline of state secrecy”. *West European Politics*, 41 (4): 1003-1024.
- Caparini, M. 2014. „Comparing the Democratization of Intelligence Governance in East Central Europe and the Balkans”. *Intelligence and National Security*, 29(4): 498-522.
- European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). 2016. *Opinion on the Act of 15 January 2016 amending the Police Act and certain other acts*, Strasbourg, 13 June 2016 (Opinion no. 839/2016).
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2017a. *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU. Volume I: Member States' legal frameworks*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Union Agency for Fundamental Rights. 2017b. *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU. Volume II: field perspectives and legal update*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gruszczak, A. 2009. „The Polish Intelligence Services”. In: *Geheimdienste in Europa. Transformation, Kooperation und Kontrolle*, eds. T. Jäger, A. Daun, 126-151. Wiesbaden: FRG: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

- Gruszczak, A. 2017. „The Polish intelligence services and security dilemmas of a frontline state”. *Revista Română de Studii de Intelligence*, 17-18: 65-80.
- Kadlečíková, J. & I. Rapošová. 2016. *National intelligence authorities and surveillance in the EU: Fundamental rights safeguards and remedies: Slovak Republic*, Version of 10 July 2016.
- Kolaszyński, M. 2017. „Constitutional status of Polish intelligence services since 1989: intelligence vs. the police”. *Politeja: Global and regional security challenges*, 50 (5): 213-225.
- Kolaszyński, M. 2018. „Intelligence Control and Oversight in Poland since 1989”. *The International Journal of Intelligence, Security and Public Affairs*, 20 (3): 230-251.
- Kolaszyński, M. 2019. „Surveillance Powers of Law Enforcement and Intelligence Services in Poland”. In: *Security Outlook 2018*, ed. A. Gruszczak, 127-141. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Kovanič, M. 2019. „Digital surveillance and privacy: battle for telecommunications metadata in Slovakia”. *V4 Human Rights Review*, 1 (1): 42-44.
- Kovanič, M. & A. Coufalova. 2020. „The legitimacy of intelligence surveillance: the fight against terrorism in the Czech Republic and Slovakia”, *Intelligence and National Security*, 35 (1): 115-130.
- Láštic, E. & M. Kovanič. 2017. „Surveillance in Post-communist Slovakia: Constitutional Law”. *European Review of Public Laws*, 29(3): 933-948.
- Medvecký, M. & J. Sivoš. 2016. „Slovakia: State Security and Intelligence since 1945”. In: *Handbook of European Intelligence Cultures*, eds. B. de Graaff, J. M. Nyce, 335-346. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Persak K. & Ł. Kamiński (eds.). 2005. *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe: 1944–1989*. Warszawa: Institute of National Remembrance.

- Program Prawa i Sprawiedliwości 2014. Zdrowie. Praca. Rodzina. 2014. [The Party Program of the Law and Justice 2014. Health. Work. Family]: <http://pis.org.pl/dokumenty>
- Sarnecki, P. 2010. „Dostęp do akt dokumentujących działania podjęte przez służby specjalne” [Access to the files documenting activities taken by special services]. In: *Regulamin Sejmu w opiniach Biura Analiz Sejmowych: Vol. 2*, ed. W. Odrowąż-Sypniewski, 128-130. Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe.
- Svenonius, O., F. Björklund & P. Waszkiewicz. 2014. „Surveillance, lustration and the open society: Poland and Eastern Europe”. In: *Histories of State Surveillance in Europe and Beyond*, eds. K. Boersma, R. Van Brakel, C. Fonio & P. Wagenaar, 95-117. London and New York: Routledge.
- Williams, K. & D. Deletant. 2001. *Security Intelligence Services in New Democracies: The Czech Republic, Slovakia and Romania*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Završnik, A. 2013. „Blurring the Line between Law Enforcement and Intelligence: Sharpening the Gaze of Surveillance?”. *Journal of Contemporary European Research*, 9 (1): 181-202.
- Zybertowicz, A. 2007. „Transformation of the Polish Secret Services: From Authoritarian to Informal Power Networks”. In: *Democratic Control of Intelligence Services. Containing Rogue Elephants*, eds. H. Born & M. Caparini, 65-82. Hampshire and Burlington: Ashgate.

Матеуш Колашињски*

Јагелонски универзитет, Краков, Пољска

НАДЗОР НАД ОБАВЕШТАЈНИМ ОВЛАШЋЕЊИМА – СЛУЧАЈЕВИ ПОЉСКЕ И СЛОВАЧКЕ

Резиме

Циљ чланка је да представи најважнија питања у вези са надзором над обавештајним овлашћењима у Пољској и Словачкој. Појам „обавештајна овлашћења“ коришћен у студији односи се на посебне обавештајне технике и праксе сакупљања личних података, које се дешавају без знања или дозволе субјекта. Таква овлашћења су типично у рукама полицијских служби и обавештајних агенција и веома су политички осетљива, али и блиско повезана са кључним питањима моћи и безбедности. Надзор ових служби и њихових овлашћења је стандард у демо¹⁶кратским државама. Пре 1989-1990. године, постојао је сличан модел безбедносних служби у обе анализиране државе. За време комунизма, није постојао цивилни или демократски надзор над полицијским и обавештајним сектором. Под тим системом, контрола над безбедносним службама је вршена од стране унутрашњег круга људи који је представљао највише нивое Комунистичке партије. Најзад, од раних 1990-тих, Пољска и Словачка морале су да граде нови систем контроле и надзора. Данас, обе земље су чланице Европске уније и Савета Европе. Основно питање овог чланка је да испита како изгледају системи контроле и надзора у Пољској и Словачкој у пост-Сноуденовој ери.

Кључне речи: *обавештајне службе, надзор, Пољска, Словачка*

---

* mateusz.kolaszynski@uj.edu.pl

* Овај рад је примљен 9. априла 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Spasimir Domaradzki*

Lazarski University, Warsaw, Poland

BULGARIA'S SECURITY AFTER 30 YEARS

Abstract

This paper provides an overview of the Bulgarian security concerns over the last thirty years. Without claiming to be complete and all-embracing, the paper grasps the notion of security from both internal and external perspectives. While deliberating on the main security challenges in the context of the formal membership in the political and economic institutions of the Western world, the paper argues that the most tangible security threats for Bulgaria are internal and are related to the problems of organized crime and state capture.

Keywords: *Bulgaria, security, security challenges, NATO, EU, organized crime, state capture*

BULGARIA'S POST-COMMUNIST SECURITY ENVIRONMENT

A NATO and EU member, Bulgaria seems to be an example of post-communist success story. Leaving the Cold War as the most reliable Soviet satellite for the last thirty years Bulgaria completely reorganized its international security priorities. Even if, in comparison with the countries from Central Europe this process was slower and more hectic, the country joined the process of the great

---

* spasimir.domaradzki@lazarski.pl

Eastern enlargement of the NATO and the EU. Although the membership in the two organizations is not a prescription for eternal peace, it does have an impact on the country's position in international relations and access to opportunities that the organizations provide. Bulgaria's security priorities were neither self-evident nor predetermined and that was to a large extent a consequence of the specific nature of Bulgarian transition.

Theorists of transition and democratization identified different models. In the context of the third wave of democratization, Samuel Huntington identified three basic scenarios of political transition: transformation, replacement and displacement.¹ Jacek Wojnicki, following Samuel Huntington, defined the Bulgarian process of political transformation as transition, understood as a process of democratization led by the Communist political elites.² Also Juan Linz and Alfred Stepan identified Bulgarian transition as an ideal type of regime change that was largely able to control the transformation process.³

The communist controlled nature of the Bulgarian transformation led to a specific competition between the foreign policy priorities of the two main political players: the former communists now repainted as socialists (since April 1990 Bulgarian Socialist Party – BSP) and the anti-communist opposition largely gathered in the Union of Democratic Forces – UDF). Whereas BSP was fostering a moderate concept of balancing between the East and the West grounded in a wicked form of neutrality, UDF was openly pro-western. This obvious conceptual contradiction together with the frequent shifts in power in the first eight years of transition had a negative impact on Bulgaria's international standing.⁴

---

1 Transformation meant that the process of political transformation was led by the former communist elites. Replacement takes place when the former opposition leads the process of democratization. Displacement was related to the joint efforts of the former regime and the opposition.

2 Wojnicki, Jacek, *Transformacja systemowa w Bułgarii – opóźniona czy specyficzna?* in: ed. Marzena Czernicka, Jacek Wojnicki, *100 lat relacji dyplomatycznych między Polską a Bułgarią*, Warszawa 2019 p.75

3 Linz, J., Stepan, A., *Problems of Democratic Transition and Consolidation, Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1996, p.295

4 Mihaylova, Nadezhda, *Priorities in Bulgarian Foreign Policy*, Thesis, *A Journal of Foreign Policy Issues*, <http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn97/priorities.html>; Stoilov, Georgi, *The Transformation Process in Bulgaria*, <https://core.ac.uk/download/pdf/56342223.pdf> p.195

Furthermore, the country's uneasy specific model of political and economic transition led to an extended economic stagnation. However, the sluggish process towards free market-oriented economy was not the only security concern. The collapse of the communist regime required the redefinition of the basic principles, laws and power relations thus undermining the role of the state apparatus. The rapidly changing political environment, now encouraging political pluralism, exacerbated the relations with the Turkish minority. The establishment of the Movement for Rights and Freedoms (MRF) on January 4, 1990 sparked a serious constitutional question with potentially explosive consequences. Although officially the party claimed to be open to all citizens of Bulgaria, MRF represented the interests of the Turkish minority. In July 1991 the new post-communist constitution of Bulgaria was adopted. According to art.11.p.4. the constitution forbids the existence of parties on ethnic, racial and religious basis. Based on this provision, 93 members of the parliament from the Bulgarian Socialist Party (the heir of the former Communist Party) filed a case to the Constitutional Tribunal questioning the legitimacy of the MRF. This act increased the ethnic tensions in the country, reigniting the fresh wounds from the communist led Revival Process.⁵ While issuing a formally non-binding position on procedural grounds, on April 4, 1992 the Constitutional Court acknowledged the importance of the constitutional provision in art.11.p.4 forbidding the existence of parties on ethnic, racial and religious grounds, but rejected the complaint demanding the unconstitutionality of MRF.

This “Solomon” judgement framed the nature of the Bulgarian ethnic model. On one hand the constitution forbids the existence of ethnic parties in Bulgaria, but on the other, the MRF became the most constant factor in Bulgarian politics. More importantly, MRF became the most efficient political enterprise in the country that since 1992 plays consistently important role in Bulgarian politics.⁶ Secured by the disciplined votes of the Turkish minority, the party is the third largest in Bulgarian politics with the most stable

---

5 Roszkowski, Wojciech, *East Central Europe, A Concise History*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Instytut Jagielloński, Warszawa 2015, p.408; Христов, Юлиан, Как се опитаха да забранят ДПС през 91-ва и не успяха, *Offnews*, 18.10.2014, https://m.offnews.bg/news/Razsledvane_68/Kak-se-opitaha-da-zabraniat-DPS-prez-91-va-i-ne-uspiaha_405116.html

6 Домарадски, Спасимир, ДПС, политическата култура и европейските либерали, *Терминал* 3, 23.6.2019, <https://terminal3.bg/dps-politicheskata-kultura-i-evropejskite-liberali/>

political electorate. Notwithstanding the dire economic conditions of the Turkish minority in Bulgaria,⁷ the party largely serves the political interests of its now honorary president Ahmed Dogan and the emanation of political pathologies in Bulgaria, Deyan Peevski.

The process of violent dissolution of Yugoslavia had also a negative impact on Bulgaria in several dimensions. The UN sanctions on Yugoslavia disrupted the economic exchange⁸ and Bulgaria demanded a UN compensation for the damages. The ethnic and religious lines of Yugoslavia's break up spread the odium of inevitable conflicts, hence making the MRF case a communist orchestrated step in a dangerous direction.⁹ However, the most serious and durable consequence of the war in Yugoslavia was the consolidation of the Bulgarian organized crime.¹⁰ The Yugoslav sanctions on oil and arms opened a vast and demanding black market. The newly emerging force groups (группировки), consisted of now jobless wrestlers, heavy lifters, sambo and other sportsmen. Joined by criminals after the amnesty in January 1991 when almost 4000 people were released¹¹, former members of the Secret Service and highly positioned members of the Communist party framed the content of Bulgaria's organized crime. The force groups promptly replaced the shrinking post-communist state in providing security at a price. While they also entered into a constant struggle for control over the main channels of drug trafficking they also established strong transborder connections with the organized crime in the former Yugoslav republics that can be considered as a grim example of regional integration that lasts for over thirty years in the Balkans. Among the endless examples of these dependencies

7 Already in 2002, an Alfa Research Survey revealed that the main differences between the majority and ethnic minorities in Bulgaria are social. According to the survey only 20% of ethnic Bulgarians were living below the poverty line, compared to 45% of the Turks and 75% of the Roma. Българския етнически модел, представен от вицепремиера Емел Етем в Берлин, Дойче веле, 30.11.2005, Permalink: <https://p.dw.com/p/AsyD>

8 Slavov, Slavi, T., 2007. „Innocent or Not-so-innocent Bystanders: Evidence from the Gravity Model of International Trade About the Effects of UN Sanctions on Neighbour Countries,“ *The World Economy*, Wiley Blackwell, vol. 30(11), pages 1701-1725, November. Славов, Слави, От местопрестъплението: България – съучастник или жертва? Капитал, 21.12.2007, https://www.capital.bg/politika_i_ekonomika/bulgaria/2007/12/21/409846_bulgaria_-_suuchastnik_ili_jertva/

9 Как ДПС оцеля през 1992-ра!?, *Новата реалност*, <http://www.novatarealnost.bg/?p=1916>

10 Бучков, Петър, Югоембаргото и контрабандната търговия, in: eds. Сугарев, Едвин, Христов, Христо, Бучков, Петър, *Корупционната България, История на българската корупция в годините на преход към демокрация*, Том 1, 1989-1997, с.331-356, Available also online at: <http://corruptionbg.com/Jugoembargoto-i-kontrabandnata-turgoviq>

11 <https://parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/members/169/steno/ID/663>

the case of Sreten Josic (aka Joca Amsterdam) is an exemplification of the rotten interconnectedness between formal political elites and organized crime in the region.¹²

EXTERNAL CHALLENGES

Another fundamental security concern in Bulgaria remained the former Soviet influence in the country. The intensive relations between Moscow and Sofia, making the latter the most reliable Soviet ally,¹³ could not vanish instantly. Within the rapidly changing transformation reality Moscow maintained a multi-layered mechanism of influence. Politically, Moscow was securing its interests through the former communists of the Bulgarian Socialist Party and through the MRF. Privatizing the Bulgarian oil industry and being the main partner in the Nuclear Power Plant of Kozlodui, Russia skillfully used these leverages to pressure on the government.¹⁴

The strong political connections and complete economic dependence on Russian natural resources were further strengthened by the skillful use of the half a century old Soviet propaganda of brotherhood relations. When, after the economic crisis caused by the Zhan Videnov's government in 1997 popular protests led to his resignation, the new government of Ivan Kostov made a decisive turn towards the West. Until that time, Sofia was sending dubious signals towards the West, on one hand claiming to be part of the pro-western oriented Central and Eastern European countries and on the other, providing more and more examples of corruption, gang wars and state capture, thus recalling much more the Russian, than the Central European model of transition.¹⁵

The decreasing Russian influence in the period 1997-2001 was also a consequence of the Russian economic crisis, the change

12 Эксперти: Сретен Йосич няма да прости за екстрадицията му от България, Darik News, 28.4.2009, <https://dariknews.bg/novini/sviat/eksperti-sreten-josich-nqma-da-prosti-za-ekstradiciqta-mu-ot-bylgariq-351954>

13 To the extent that Bulgaria itself proposed to become another Soviet Republic.

14 Krassen Stanchev, *Russia's State Owned Companies and Contemporary Bulgarian Political and Economic Landscape*, s.9-36 w: ed. Jan Muš, *Russia in the Balkans, Threat or Opportunity?*, Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, Rok 13 (2015) Zeszyt 5., Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2015, s.23 http://www.iesw.lublin.pl/rocznik/pliki/Rocznik_2015-226.pdf, Domaradzki, Spasimir, Rosja na Bałkanach w nowej Zimnej Wojnie, in: ed. Supińska, Agata, *Lepiej nie będzie? Europa w dobie przesilenia. Ośrodek Myśli Politycznej*, Kraków 2018, pp.141-160

15 See footnote 1 infra.

in the Kremlin and the war in Chechnya. Nevertheless, as soon as the process of consolidation of power by President Vladimir Putin was accomplished, Russia returned to its active policy towards Bulgaria and its politics. In party terms Moscow not only continued to use BSP and MRF politicians but engaged anew in a war for the Bulgarians' hearts and minds. Another political project Attack (Атака) with a radical nationalist and anti-western narrative was launched in 2005. Since then, the party, despite the provocative behavior of its leader Volen Siderov, scores well enough to secure its presence in the Bulgarian and European Parliaments.

Political parties and energy dependence are not the only mechanisms of Russian influence. For almost half a century Bulgaria's army was completely dependent on Soviet military equipment. In the post-communist reality when bilateral relations deteriorated, the Bulgarian army dependence on parts and maintenance of the Soviet era equipment was frequently used to blend strategic needs with political concessions. The outcome of this uneasy cooperation is dire for the combat readiness of the Bulgarian forces.¹⁶ This problem is particularly acute in the context of jet fighters. The shortage of parts and the advanced service time of the airplanes led to a permanent shortage of airplanes and a need to cut flight hours.¹⁷ The declining military capabilities of the Bulgarian air forces were further weakened by continuous political disputes about the new airplanes. Eventually, in July 2019 the Bulgarian government approved the purchase of eight F16's. The new jet fighters will not only modernize Bulgaria's defense capacities but will also improve the country's cooperation capabilities with its NATO allies. Having in mind the noticeable decrease of Bulgarian participation in NATO exercises caused by the outdated equipment and infrastructure¹⁸, the purchase is a tangible step improving country's hard security and decreasing Russia's political leverage. Paradoxically, the first new airplanes will not be delivered before 2023.

---

16 The reasons for the deterioration of the Bulgarian army are manifold and include the post-Cold War disarmament, the implementation of necessary military reforms in accordance with the NATO pre-accession demands, and the de-prioritization of the military expenditures.

17 Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България, 2015. с.17-18, available online www.strategy.bg

18 Докладът за състоянието на Въоръжените сили чертае мрачна картина във ВВС, Aeropress, 24.4.2019 <https://www.aeropress-bg.com/news/bulgaria/6139>

Another serious and at the same time extremely harmful aspect of Bulgaria's security dilemmas concerns the creation of a second Nuclear Power Plant (NPP) in Belene. Originated in the 1980ies the construction of Belene NPP is an inevitable part of Bulgaria's post-communist reality. Although the project was frozen several times, also by prime minister Borisov in 2012, it already costed Bulgarian taxpayers more than 3 bln Eur¹⁹. The costs include two reactors produced by the Russian Atomstroyexport that Bulgaria was compelled to purchase for 600 mln Eur in 2016. Importantly, the project's reactivations are usually preceded by renewed relations with Russia. Since 2016 the project was halted and started again. Lately, along with Russia, also the Chinese CNNP expressed interest in the construction of the powerplant.

Last, but not least, energy corridors aiming the transfer of natural resources also played important role in Bulgaria's security. Just as any country from the region, Bulgarian authorities see the construction of pipelines on their territories as a "golden chicken". Bulgaria was considered to be the main partner in the construction of the South Stream pipeline on the bottom of the Black Sea. The project was eventually halted by the president Putin, who blamed the European Union for his decision. This time, thanks to a deal between the European Commission and Russia, Bulgaria did not had to pay a 70 mln dollars cancelation fee to its Russian partner.²⁰ Adding to this picture the fact that the whole Bulgarian oil industry is in the hands of Lukoil frames the scope of Russian influence in the country. A 2019 journalist investigation of Bivol, highlighted that *"In Bulgaria the company [Lukoil – SD] practically holds a monopolistic position and no one demands from it anything. Company's domination spreads over the whole capacity for import and refinement of crude oil, as well as storage, transportation and export of oil products. The main oil harbor near Rosenec is practically a Russian enclave with no representatives of the Bulgarian authorities, including customs officers."*²¹ Lukoil controls 95% of the taxed oil storages in the country.

19 <https://www.banker.bg/upravlenie-i-biznes/read/aec-belene-ot-giol-do-strategicheski-proekt>

20 Gotev, Georgi, EU-Gazprom deal clears Bulgaria of South Stream cancellation claims, Euractiv, 15.3.2017, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-gazprom-deal-clears-bulgaria-of-south-stream-cancellation-claims/>

21 Стоянов, Димитър, „Лукойл България“ – Държава в държавата, Биволь, 6.12.2019 <https://bivol.bg/lukoi.html>

In the early XX century in the heart of Sofia a monument of the Russian Emperor Alexander II was erected. Along with the sculpture of the emperor, the monument depicts milestone events that led to the Bulgarian independence. However, since the first days of Bulgarian selfrule in 1878, Bulgarian-Russian relations usually clashed as was the case during the Bulgarian unification of 1885 and the First and Second World Wars. During the Cold War the communist authorities embraced the myth of brotherhood and the blind following of Moscow was the highest state interest. After an early period of hesitation after the end of the Cold War Bulgaria made its geopolitical choice towards the West. Together with the collapse of the Soviet Union Moscow lost its dominant position in Bulgaria, but it never lost its ability to influence the political process in the country. From Russian perspective, the leverage on Bulgarian politics is necessary not only for internal, but also regional purposes. For this reason, Russia applies a rich palette of economic and political interests. Over the last fifteen years a noticeable growth of Eurosceptic, pro-Russian and nationalist political parties is visible in Bulgaria. Thus, Russia pulls the strings of the representatives of the Turkish minority, the socialists and the nationalists holding a mixture of tools of potential destabilization.

Interestingly, the prominent role of MRF in Bulgarian politics encouraged Turkey in 2015 to attempt an internal coup within the movement in order to increase Turkey's power projection in the country. The rapid and radical reaction of the honorary president of MRF Ahmed Dogan, who swiftly jettisoned the then president Lutfi Mestan prevented the movement from shifting its external political patronage.²²

BULGARIA'S MEMBERSHIP IN NATO AND THE EU

Bulgaria joined NATO together with six other countries in 2004. The membership in the Alliance was a step forward on the road towards the West, which at that time considered NATO and the EU as the two rails of the same track. On several occasions prior to the formal membership Bulgarian authorities sided with

22 Among others Ahmed Dogan claimed that he will not allow MRF to become a Turkish fifth column. See: Изхвърлиха Местан от ДПС, председателски съвет временно поема партията, DarikNews, 24.12.2015, <https://dariknews.bg/novini/bylgariia/izhvyrliha-mestan-ot-dps-predsedatelski-syvet-vremenno-poema-partiqta-1539313>

the Alliance. In February 1994 Bulgaria joined the Partnership for Peace initiative and subsequently contributed to the NATO led missions in Bosnia and Kosovo. During the NATO bombings of Yugoslavia Bulgaria opened its sky for NATO airplanes. Each of these actions was a part of an expected behavior in the context of future membership in the Alliance.

The NATO membership was followed by the EU 2007 enlargement. Following the “NATO and EU first” approach to defense policy, Sofia assumes the exploitation of opportunities stemming from the two organizations. However, the membership in NATO and the EU did not prevent the further dismantling of Bulgarian military capabilities. Along with the already discussed equipment problems of the Bulgarian army, the country’s defense capabilities were debilitating over the last three decades. The Bulgarian army shrank to 1/4 of its Cold War contingent and the defense budget consistently decreased reaching less than 1,5% of the GDP.²³ Although this declining trend was in line with the treaty on Conventional Armed Forces in Europe, in terms of military expenditures Bulgaria followed the general trend among EU member states to devote less and less on military defense. Two years after joining the Alliance, US military facilities were established that are largely used for the US military operations and as a training camps.²⁴ In the context of the US and NATO demands and the increasing security challenges on NATO’s eastern flank in Ukraine and Syria, in 2017 the Bulgarian government adopted a program for increased spending that will meet the 2% of GDP by year 2024 or almost 3 bln Eur.²⁵ The army is in need of new equipment and along with the military airplanes, the army wants to invest in new vehicles for the land forces and new vessels for the NAVY.

Despite the grim current condition of the Bulgarian military, the membership in NATO offers both military and political benefits. The access to western technologies and equipment provides for a tangible reorganization of the country’s military capabilities.

---

23 Non paper, Bulgaria in NATO and in European Defence, 2020, available at: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/BGR_Bulgaria_NATO_European_Defence_2020_2014.pdf

24 US troops set for Bulgaria bases, BBC, 28.4.2006, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4951726.stm>

25 National Plan for Increasing The Defence Spending To 2% of the Gross Domestic Product Until 2024, https://www.mod.bg/en/doc/programi/20180202_National_Plan_EN.pdf; Bulgaria Marks 15 Years Since Joining NATO, 29.3.2019, Novinite.com <https://www.novinite.com/articles/196131/Bulgaria+Marks+15+Years+Since+Joining+NATO>

Bulgaria is part of the NATO air policing and actively supports the NATO open door policy. The NATO enlargement on the Balkans is a political advancement of Bulgaria's priorities recognizing the growth of members as an increase of regional stability.

Interestingly, the membership in NATO and the EU is not considered by Bulgarians with equal sympathy. While overwhelmingly Bulgarians support European integration with over 61% of the population, only 47% of the respondents expressed readiness to support NATO allies if need be.²⁶ This trend is supported also by a recent Pew Research Center NATO perception survey in February 2020. The results show that Bulgarians are among the least enthusiastic members of the Alliance and at the same time are largely convinced that in case of a Russian attack on other NATO ally, Bulgaria should not send military forces.²⁷

Simultaneously, Bulgaria joined the EU Permanent Structured Cooperation launched in December 2017 that pushes forward the military dimension of the European integration. The initiative is particularly attractive due to its aim to boost the cooperation between member states in shared capability projects and enhancement of operational readiness. Thus, it creates an opportunity for a joint response to defense shortages and new organizational approach. So far Bulgaria participates in joint projects on naval monitoring, underwater capabilities, logistics hubs and unrestrained movement of allied troops.²⁸

Concluding, membership in NATO and the EU has framed Bulgaria's regional security considerations. The NATO membership not only required a deep reconsideration of state security priorities, but also swiftly eliminated the perspective of hard security concerns with the neighboring countries, from which all are members of the alliance with the exception of Serbia. The EU enlargement perspective of the former Yugoslav republics also

---

26 Dimitrov, Martin, Pro-EU Bulgaria Has Little Faith in NATO, *Balkan Insight*, 5.3.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/05/pro-eu-bulgaria-has-little-faith-in-nato-03-02-2018/>

27 Fagan, Moira, and Jacob Poushter, NATO Seen Favorably Across Member States, *Pew Research Center*, 9.2.2020, <https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/nato-seen-favorably-across-member-states/>

28 Марков, Александър, Какво е ПЕСКО? България в общата европейска обрана, 16.1.2018, <https://news.bnt.bg/bg/a/kakvo-e-pesko-blgariya-v-obshchata-evropeyska-otbrana>. See also: Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s projects -Overview, <https://www.consilium.europa.eu/media/41333/pesco-projects-12-nov-2019.pdf>

overlaps with Sofia's interests in the region. Nevertheless, historical policy remains an area that can have a negative impact on the European perspective of Northern Macedonia.

MIGRATION, INTERNATIONAL TERRORISM AND BULGARIA

Following a larger trend in the XXI century international relations, the contemporary security challenges that Bulgaria faces relate to migration, terrorism, cyber-attacks and hybrid warfare. Being one of the countries on the so-called Balkan route, Bulgaria was among the first countries to erect fences on the borders with Turkey in 2013. Migrants crisis become one of the key political issues in the country that fueled the rise of anti-immigrants and nationalist sentiments. The Bulgarian authorities found themselves trapped between the constitutional obligation to defend national borders and on the other, the dominant EU approach towards migrants that was defined after Angela Merkel's invitation as "willkommen" policy.²⁹ While still queueing for membership in the Schengen zone, Sofia was unwilling to join the Central European countries that openly opposed the European Commission proposal for migrants relocation based on quota principle.³⁰ At the same time, Bulgaria's transit role encouraged human trafficking that accompanied the inapplicable EU regulations.

Despite the different sub routes of the Balkan route, the main migrant flow never went through Bulgaria and despite its land border with Turkey the country was anywhere close to the acuteness of the migrant crisis faced by Greece. The more frequently used sub routes led from Greece through Northern Macedonia and Serbia. Since 2018 Albania, Montenegro and Bosnia and Herzegovina traced the new path.³¹ Thus, the migrant crisis has a dubious impact on Bulgaria and its security. On one hand, the country was able to

29 Calamur, Krishadev, Willkommen: Germany's Policy on Migrants, *The Atlantic*, 8.9.2015, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/willkommen-germanys-policy-on-migrants/404158/>

30 As of March 2018 Bulgaria, hosted 60 people within the refugee quota relocated from Greece (10) and Italy (50). България е приела досега 60 мигранти от квотите на ЕС, *Дневник*, 14.3.2018, https://www.dnevnik.bg/evropa/2018/03/14/3146400_bulgariia_e_priela_dosega_60_migranti_ot_kvotite_na_es/

31 Annibale, Federico, The New Balkan Route, 25.7.2018, <https://www.jacobinmag.com/2018/07/eu-migrants-refugees-balkan-route-frontex-dublin-schengen>

perform relatively better than its neighbors in terms of securing the border. On the other, there is growing concern that the sealing of the border was accomplished with noticeable violations of human rights. As Ivaylo Dichev points out, migrants avoid Bulgaria, because of the rumors about beatings, pillages and repressions.³²

Since 1990ies terrorism remains the main international security concern. 9/11 was a turning point in the world history and the US declared war on terror directed against Islamic radicalism become a global phenomenon. Bulgaria is among the countries in Europe with highest percentage of Muslims. However, unlike the Western European countries Bulgarian Muslims are autochthonic and represent a variety of different groups. They are mostly Sunni and Alevi and they can be found among ethnic Turks, Roma, Tatars and Bulgarians.³³ Muslims are predominantly concentrated in the least developed south-eastern and north-eastern parts of the country.³⁴ 2016 Report on the radicalization in Bulgaria of the Center for Research of Democracy (CRD) acknowledged that social marginalization, poverty and isolation of certain communities make them vulnerable to radical ideologies.³⁵ Since the early 1990ies radical islamist organizations were setting up their footprint in Bulgaria. In 2004 Kapital daily traced the activities of Al Waqf al Islam foundation in Bulgaria where they built mosques and preached wahhabism.³⁶ In November 2014 a mosque in Pazardzhik was raided by law-enforcement units. Five years later the arrested imam and another thirteen people were sentenced for inciting religious

---

32 Дичев, Ивайло, Защо се радваме, че в България не идват мигранти?, Дойче Веле, 6.3.2020, <https://www.dw.com/bg/%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%BE-%D1%81%D0%B5-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B5-%D1%87%D0%B5-%D0%B2-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D0%B5-%D0%B8%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D1%82-%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%BD%D1%82%D0%B8/a-52661684>

33 Трѐва, Евелина, Мюсюлманите в България – изследователски проблеми и приноси, Български фолклор, XLIII/2017, 4, pp.415-440.

34 The trends seem to be constant over the last ten years since two surveys of the Institute of Market Economics (2012) and the National Statistics Institute (2018) reach similar conclusions. See: Картографиране на бедността в България, Национален Статистически Институт, World Bank Group, София 2018, Регионални профили: показатели за развитие, Институт за Пазарна Икономика, София 2012

35 Радикализация в България, заплахи и тенденции, Център за изследване на демокрацията, , Анализи 32, София, 2016, p.30

36 Кой плете мрежата на радикалния ислям в България, Капитал, 14.8.2004, https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2004/08/14/227487_koi_plete_mrejata_na_radikalnia_isliam_v_bulgariia/

hatred, intolerance and violation of state laws to effective terms in prison.³⁷ In light of the two cases, a reasonable concern appears about the possible further process of radicalization in Bulgaria. Kaloyan Konstantinov offers an apt explanation to the Bulgarian phenomenon, claiming that the specific nature of the MRF and the Grand Mufti have an important and positive contribution for the Bulgarian ethnic peace. Notwithstanding the toxic party model applied by MRF and the Grand Mufti self-rule, Kaloyan Konstantinov points out that the former provided a path for political development thus framing the most sustainable alternative to armed resistance.³⁸ The presence and activity of homegrown religious Islamic leadership and political party practically diffuses potential radicalization.

In 2012 a terrorist attack on a bus with Israeli tourists was conducted at the Burgas airport. Although no official organization has taken the responsibility for the attack in which 7 people were killed, including the suicide bomber and the bus driver, the traces indicate the involvement of Hezbollah.³⁹ Gambling tourism from Israel is one of the main activities during the tourist low season in Bulgaria. Although there were no new terrorist attacks on Bulgarian soil, the CSD report claimed that the country is now more exposed to international terrorist organizations than prior to the attack. Other potential terrorist threats are related to the uncontrolled migration, returning ISIS fighters from the region and the graduates from radical Islamic religious schools.⁴⁰

BULGARIA'S INTERNAL SECURITY CONCERNS

While the state security is considered in its internal and international dimensions, it is usually contextualized from state centric perspective. In democracy, the state aggregates the sum of political,

37 Пазарджишкият съд постанови 8,5 г. затвор за Ахмед Муса, 10.12.2019, БНР, <https://www.bnr.bg/post/101202377/pazardzhishkiat-sad-se-proiznasa-po-deloto-za-radikalen-islam>

38 Константинов, Калоян, Да мразиш мюсюлманите в България без никога да си ги срещал. Offnews, 13.3.2019, <https://offnews.bg/analizi-i-komentari/da-mrazish-miusiulmanite-v-balgaria-bez-nikoga-da-si-gi-sreshtal-699166.html>

39 Europol supports investigation into terrorist attack at Burgas Airport, Bulgaria, 5.2.2013, Europol, <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/europol-supports-investigation-terrorist-attack-burgas-airport-bulgaria>; Hezbollah linked to Burgas bus bombing in Bulgaria, 5.2.2013, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-europe-21342192>

40 Радикализация в България, op.cit. p.30

economic and social processes and is usually juxtaposed against security threats that are exogenous to the state institutions and its interests representing the will of the majority. Liz Campbell highlights the importance of a careful approach towards considering the organized crime as a national security threat. She accurately acknowledges that the elevation of organized crime as a security concern requires the adaptation of the state practices "...including the allocation of greater resources, the creation of specific state entities, the alteration of police operations, and a deeper involvement of intelligence agencies".⁴¹ While agreeing with Campbell's argument, I find it inapplicable in the Bulgarian case due to its embedded dichotomy between the organized crime and the state. Is it an applicable concept when it concerns a country, in which the formal state institutions and informal organized practices have blurred with each other to the extent that the pervasive statement in Bulgaria claims, that "many countries have mafia, but in Bulgaria the mafia has its own country".⁴² The moment in which the mafia takes complete control over the state institutions Campbell's state/organized crime dichotomy disappears. The state institutions capacity is steered to secure the private interests of the power holders.

The uniqueness of the Bulgarian organized crime after 1989 is so impressive that Misha Glenny starts his wonderful book "*McMafia journey through the global criminal underworld*" with the events that led to the death of Ilya Pavlov⁴³ – the eighth richest man in Central Europe according to the Polish Wprost magazine in 2002. Pavlov is only one of the many mafia bosses killed in Bulgaria over the last three decades. The emanation of Bulgaria's reality remains the current Prime Minister Boiko Borisov. A former bodyguard of Todor Zhivkov and an owner of private insurance company in the early 1990ies, he climbed the ladder from being secretary general of the Bulgarian police to a three-time Prime

41 Cambell, Liz, 2014, „Organized Crime and National Security: A Dubious Connection?“, New Criminal Law Review, vol. 17, no. 2, pp. 220-251. (p.221) <https://doi.org/10.1525/nclr.2014.17.2.220>

42 I have heard this argument many times and a quick google search reveals an extensive list of usage of this term. Among others see: Николай Колев – Босия: У нас мафията си има държава. 6.7.2006, <http://obshtestvo.net/%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B%D0%B0%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B2-%D0%B1%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%8F-%D1%83-%D0%BD%D0%B0%D1%81-%D0%BC%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B8-%D0%B8%D0%BC/>

43 Glenny, Micha, McMafia, A Journey Through the Global Criminal Underworld, Alfred A. Knopf, New York 2008.

Minister of the country. The leaked cables from the US Embassy in Sofia described him as “implicated with serious criminal activity and maintains close ties to Lukoil and the Russian Embassy”.⁴⁴ These general observations touch upon the tip of the iceberg, but they are informative about the scale and the depth of the problem of state-capture in Bulgaria.

The process of state-capture is not immediate. Anna Krasteva claims that post-democratic transformation has a fluid temporality.⁴⁵ It is a lengthy process of slow but persistent dismantling of embedded constitutional checks and balances, growing influence over the judiciary and centralization of powers.⁴⁶ Anna Krasteva adds also the alienation of citizens from the democratic project.⁴⁷

All these tendencies are constant in Bulgarian politics. From the unlimited power of the Attorney General, through the persistent corruption and the mockery of anticorruption efforts, the toothless judiciary and the informal interests of formally political competitors. Already prior to Bulgaria’s membership, the EU was aware of the unfinished democratization homework and established the weak, but important Cooperation and Verification Mechanism (VCM). This mechanism is important source of information about the applied rituals of political symbiosis between manifestly undemocratic and uncontrolled national political system and official EU values.

From this perspective, the last thirty years have caused much more serious internal than external security threats for Bulgaria. The country is at the bottom of all possible rankings concerning well-being, wealth, health and demography, not only among the EU countries. The misfortunate standings in various international rankings pushed local journalists to seek comparisons with countries

---

44 The next cables go into details concerning his criminal activities, which included among others drug trafficking and money laundering. https://wikileaks.org/plusd/cables/06SOFIA647_a.html

45 Krasteva, Anna, Todorov, Antony, *From Post-Communism to Post-Democracy: The Visible and Invisible Political Transformations Southeastern Europe*, Brill, vol. 44 issue 2, 2020. (in print)

46 Domaradzki, Spasimir, *A Patchy Democracy, Bulgaria’s Peacemeal Efforts to Cope with the Last Thirty Years*, *Visegrad Insight*, 20.1.2020, <https://visegradinsight.eu/patchy-democracy-politics-bulgaria/>

47 Krasteva, Anna, *Post-democracy: there’s plenty familiar about what’s happening in Bulgaria*, 20.11.2019, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/bulgaria-post-communism-post-democracy/>

from Central Asia and Africa as similar examples of governance.⁴⁸ There is probably no more telling data, about the consequences of the Bulgarian political model for the last thirty years than demography. For the last thirty years the country's population decreased from almost 9 000 000 to 7 000 000 without wars, secessions and serious natural disasters, making the country among the fastest shrinking nations in the world. Recognizing the disastrous social, economic and political consequences in the country, Jurgen Roth starts his book "the New Bulgarian Deamons" claiming that Bulgaria is ruled by disheartening hopelessness.⁴⁹

CONCLUSIONS

While offering a brief overview of the main security concerns over the last three decades, this paper attempted to capture the most serious challenges that the country faces today. Paradoxically, Bulgaria's membership in the EU and NATO offers an effective shield from external threats. What seems to be much more pertinent and dangerous is the nature of the Bulgarian political model of state capture, which not only has devastating consequences for the country's integrity, political participation and social cohesion, but also positions the country at the periphery of the process of European integration. There is a burning need for a new transition from the recently defined post-democracy to democracy, if the country is to improve its political system, economic well-being, social cohesion. Without them, a grim future is ahead that will have implications not only for Bulgaria, but also for the region.

REFERENCES

- Aeropress. 2019. *Докладът за състоянието на Въроръжените сили чертае мрачна картина във BBC*: <https://www.aeropress-bg.com/news/bulgaria/6139>
- Annibale, F. 2018. „The New Balkan Route“: <https://www.jacobinmag.com/2018/07/eu-migrants-refugees-balkan-route-frontex-dublin-schengen>

48 Как мафията окупира държавата – факти и цифри – I част, 28.1.2017, <https://frognews.bg/glasat-na-jabata/glasat/kak-mafiata-okupira-darjavata-fakti-tsifri--chast.html>

49 Юрген Рот, Новите български демони, Издателство Слънце, 2008

- BBC. 2006. „US troops set for Bulgaria bases“: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4951726.stm>
- BBC. 2013. „Hezbollah linked to Burgas bus bombing in Bulgaria“: <https://www.bbc.com/news/world-europe-21342192>
- BBN. 2020. *Bulgaria in NATO and in European Defence*: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/07/BGR_Bilgaria_NATO_Europe-an_Defence_2020_2014.pdf
- БНР. 2019. „Пазарджишкият съд постанови 8,5 г. затвор за Ахмед Муса“: <https://www.bnr.bg/post/101202377/pazardjishkiat-sad-se-proiznasa-po-deloto-za-radikalen-islam>
- Бучков, П. 2018. „Югоембаргото и контрабандната търговия“. In: *Корупционната България, История на българската корупция в годините на преход към демокрация*, eds. Е. Сугарев, Х. Христов & П. Бучков, 331-356. София: Либертаиум.
- Cambell, L. 2014. „Organized Crime and National Security: A Dubious Connection?“. *New Criminal Law Review*, 17(2): 220-251.
- Център за изследване на демокрацията. 2016. *Радикализация в България, заплахы и тенденции*. София: Център за изследване на демокрацията.
- Darik News. 2009. „Експерти: Сретен Йосич няма да прости за екстрадицията му от България“: <https://dariknews.bg/novini/sviat/eksperti-sreten-josich-nqma-da-prosti-za-ekstradicqta-mu-ot-bylgariq-351954>
- DarikNews. 2015. „Изхвърлиха Местан от ДПС, председателски съвет временно поема партията“: <https://dariknews.bg/novini/bylgariia/izhvyrliha-mestan-ot-dps-predsdatelski-syvet-vremenno-poema-partiqta-1539313>
- Dimitrov, M. 2018. „Pro-EU Bulgaria Has Little Faith in NATO“. *Balkan Insight*: <https://balkaninsight.com/2018/03/05/pro-eu-bulgaria-has-little-faith-in-nato-03-02-2018/>

- Дичев, И. 2020. „Защо се радваме, че в България не идват мигранти?“ *Дойче Веле*: <https://www.dw.com/bg/%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%BE-%D1%81%D0%B5-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B5-%D1%87%D0%B5-%D0%B2-%D0%B1%D1%8A%D0%B-V%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B-8%D1%8F-%D0%BD%D0%B5-%D0%B8%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D1%82-%D0%B-C%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B-D%D1%82%D0%B8/a-52661684>
- Дневник. 2018. „България е приела досега 60 мигранти от квотите на ЕС“: https://www.dnevnik.bg/evropa/2018/03/14/3146400_bulgariia_e_priela_dosega_60_migranti_ot_kvotite_na_es/
- Дойче веле. 2005. „Българския етнически модел, представен от вицепремиера Емел Етем в Берлин“: <https://p.dw.com/p/AsyD>
- Доклад за състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България. 2015. Online: www.strategy.bg
- Domaradzki, S. 2018. „Rosja na Bałkanach w nowej Zimnej Wojnie”. In: *Lepiej nie będzie? Europa w dobie przesilenia*, ed. A. Supińska, 141-160. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej.
- Домарадски, С. 2019. „ДПС, политическата култура и европейските либерали“, *Терминал 3*: <https://terminal3.bg/dps-politicheskata-kultura-i-evropejskite-liberali/>
- Domaradzki, S. 2020. „A Patchy Democracy, Bulgaria’s Peace-meal Efforts to Cope with the Last Thirty Years“, *Visegrad Insight*: <https://visegradinsight.eu/patchy-democracy-politics-bulgaria/>
- Europol. 2013. „Europol supports investigation into terrorist attack at Burgas Airport“: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/europol-supports-investigation-terrorist-attack-burgas-airport-bulgaria;>

- Fagan, M. & J. Poushter. 2020. „NATO Seen Favorably Across Member States“. *Pew Research Center*: <https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/nato-seen-favorably-across-member-states/>
- Frog News. 2017. „Как мафията окупира държавата – факти и цифри – I част“: <https://frognews.bg/glasat-na-jabata/glasat/kak-mafiata-okupira-darjavata-fakti-tsifri--chast.html>
- Glenny, M. 2008. *McMafia, A Journey Through the Global Criminal Underworld*. New York: Alfred A. Knopf.
- Gotev, G. 2017. „EU-Gazprom deal clears Bulgaria of South Stream cancellation claims“. *Euractiv*: <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-gazprom-deal-clears-bulgaria-of-south-stream-cancellation-claims/>
- Христов, Ю. 2014. *Offnews*: https://m.offnews.bg/news/Razsledvane_68/Kak-se-opitaha-da-zabraniat-DPS-prez-91-va-i-neuspiaha_405116.html
- Институт за Пазарна Икономика. 2012. *Регионални профили: показатели за развитие*. София: Институт за Пазарна Икономика.
- Капитал. 2004. „Кой плете мрежата на радикалния ислям в България“: https://www.capital.bg/politika_i_ekonomika/bulgaria/2004/08/14/227487_koi_plete_mrejata_na_radikalnii_islam_v_bulgaria/
- Константинов, К. 2019. „Да мразиш мюсюлманите в България без никога да си ги срещал“. *Offnews*: <https://offnews.bg/analizi-i-komentari/da-mrazish-miusiulmanite-v-balgaria-bez-nikoga-da-si-gi-sreshtal-699166.html>
- Krasteva, A. 2019. „Post-democracy: there’s plenty familiar about what’s happening in Bulgaria“. *Open Democracy*: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/bulgaria-post-communism-post-democracy/>
- Krasteva, A. & A. Todorov. 2020. „From Post-Communism to Post-Democracy: The Visible and Invisible Political Transformations“. *Southeastern Europe*, 44(2), in print.

- Krishadev, C. 2015. „Willkommen: Germany’s Policy on Migrants”. *The Atlantic*: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/willkommen-germanys-policy-on-migrants/404158/>
- Linz, J. & A. Stepan. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation, Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Марков, А. 2018. „Какво е ПЕСКО? България в общата европейска обрана“: <https://news.bnt.bg/bg/a/kakvo-e-pesko-bulgariya-v-obshchata-evropeyska-otbrana>
- Mihaylova, N. 1997. „Priorities in Bulgarian Foreign Policy“. *A Journal of Foreign Policy Issues*: <http://www.hri.org/MFA/thesis/autumn97/priorities.html>
- MOD. 2018. *National Plan for Increasing The Defence Spending To 2% of the Gross Domestic Product Until 2024*: https://www.mod.bg/en/doc/programi/20180202_National_Plan_EN.pdf
- Национален Статистически Институт. 2018. *Картографиране на бедността в България*. София: Национален Статистически Институт.
- Новата реалност. 2014. „Как ДПС оцеля през 1992-ра!“: <http://www.novatarealnost.bg/?p=1916>
- Novinite. 2018. „Bulgaria Marks 15 Years Since Joining NATO“: <https://www.novinite.com/articles/196131/Bulgaria+Marks+15+Years+Since+Joining+NATO>
- Obshtestvo. 2006. „Николай Колев – Босия: У нас мафията си има държава“: <http://obshtestvo.net/%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B%D0%B0%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D0%B%D0%B5%D0%B2-%D0%B1%D0%BE%D1%81%D0%B8%D1%8F-%D1%83-%D0%BD%D0%B0%D1%81-%D0%BC%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B8-%D0%B8%D0%BC/>

- Roszkowski, W. 2015. *East Central Europe, A Concise History*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Instytut Jagielloński.
- Рот, Ю. 2008. *Новите български демони*. София: Издателство Слънце.
- Slavov, S. 2007. „Innocent or Not-so-innocent Bystanders: Evidence from the Gravity Model of International Trade About the Effects of UN Sanctions on Neighbour Countries“. *The World Economy*, 30(11): 1701-1725.
- Славов, С. 2007. „От местопрестъплението: България – съучастник или жертва?“ *Капитал*: https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2007/12/21/409846_bulgaria_-_suuchastnik_ili_jertva/
- Stanchev, K. 2015. „Russia’s State Owned Companies and Contemporary Bulgarian Political and Economic Landscape“. In: *Russia in the Balkans, Threat or Opportunity?*, ed. J. Muś, 9-36. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej.
- Стоянов, Д. 2019. „Лукойл България“ – Държава в държавата“. *Биволъ*: <https://bivol.bg/lukoi.html>
- Stoilov, G. 2004. *The Transformation Process in Bulgaria*: <https://core.ac.uk/download/pdf/56342223.pdf>
- Троева, Е. 2017. „Мюсюлманите в България – изследователски проблеми и приноси“. *Български фолклор*, 43(4): 415-440.
- Wikileaks. 2006. *Wikileaks*: https://wikileaks.org/plusd/cables/06SOFIA647_a.html
- Wojnicki, J. 2019. „Transformacja systemowa w Bułgarii – opóźniona czy specyficzna?“. In: *100 lat relacji dyplomatycznych między Polską a Bułgarią*, eds. Marzena Czernicka & Jacek Wojnicki, 73-90. Warszawa: PAN.

Спасимир Домарадски*

Лазарски Универзитет, Варшава, Пољска

БЕЗБЕДНОСТ БУГАРСКЕ – 30 ГОДИНА ПОСЛЕ

Резиме

Рад пружа преглед безбедносних изазова у Бугарској у последњих тридесет година. Без претензија на свеобухватност, аутор приступа схватању безбедности из унутрашње, али и спољне перспективе. Док анализира главне безбедносне изазове у контексту формалног чланства Бугарске у политичким и економским институцијама западног света, рад такође аргументује да су најважније претње сигурности за Бугарску управо интерне, те се односе на проблеме организованог криминала и заробљавања државе.

Кључне речи: *Бугарска, безбедност, безбедносни изазови, НАТО, ЕУ, организовани криминал, заробљавање државе*

---

* spasimir.domaradzki@lazariski.pl

* Овај рад је примљен 26. марта 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Dejan Bursac*

Institute for Political Studies, Belgrade

THE EFFECTS OF PARTY IDEOLOGY ON PUBLIC ORDER AND SAFETY SPENDING IN FORMER SOCIALIST COUNTRIES**

Abstract

The study is designed to empirically test the effects which different ruling party ideologies have on spending for public order and safety budget component in Central and Eastern European countries. The transitional environment and especially post-Cold War security context have altered the concept of security in former socialist societies. Our assumption, based not just on theoretical concepts of left and right ideologies, but also on studies examining this matter in more developed Western democracies, was that right-leaning cabinets will have higher levels of budget consumption for law and order than leftist governments. The empirical model confirmed this hypothesis, albeit only partially. A number of other political, economic, and contextual variables connected with transitional setting, which usually have effect on general levels of spending or certain budget areas, have demonstrated a low significance when comes to law and order spending.

Keywords: *party ideology, public spending, law and order, public order and safety, left-right scale, fiscal policy, Central and Eastern Europe*

---

* dejan.bursac@ips.ac.rs

** This paper is developed within the research activity of the Institute for Political Studies, financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

INTRODUCTION

The transformation of former socialist countries of Central and Eastern Europe from authoritarian single-party regimes to democracy and from socialist planned economies to capitalism has been characterized, among other things, by the withdrawal of state from its former heavy involvement in economy. Socialist states provided their citizens with various and often relatively generous aspects of welfare services, including pensions, subsidized housing and employment. The process of transition changed the scope and structure of fiscal expenditure, proclaiming the former spending patterns inefficient and wasteful. Moreover, the dissolution of single-party regimes brought immense changes to formerly widespread authoritarian practices, especially with regard to the maintenance of internal public order and safety. Police states and heavily funded internal security services lost much of their purpose in new democratic environment (Caparini and Marenin 2005). The change in social, political and economic paradigm certainly influenced the evolution of understanding of security challenges, which especially applies to the size and fiscal costs of services responsible for maintaining of public safety. However, there are different and conflicting conceptions of fiscal costs even in new democratic and aspiring capitalist societies, not just with regard to law enforcement, but also when comes to other areas of government consumption. Political and ideological motivation of these conceptions may cause different effects with regard to fiscal outcomes, depending presumably on different worldviews of decision-makers in a new, democratic setting.

THEORETICAL FRAMEWORK

Ever since the 1970s, the issue of partisan effects on fiscal outcomes has been occupying the political science researchers, who analyzed the topic mainly with regard to the developed industrial democracies of the West. The works of Cameron (1978), Golden and Poterba (1980), Hicks and Swank (1984), Murrell (1985), Berry and Lowery (1987), Blais, Blake and Dion (1993), and Kittel and Obinger (2003), to mention just a few, established positive correla-

tion and even a significant effect on public spending, with regard to partisan variable. Overwhelming number of these studies operationalized its independent variable through the left-right ideological scale, using the one-dimensional spatial model to summarize all cleavages present in certain party system. The logic of binary divide was supported by Budge (2013), who states that a variety of values comprising some party's ideology are not accidental, but derived from a common evolution of ideological positions from their very beginnings. According to him, the typically right-wing values of tradition, liberty, and security are all derived from common root of all conservative or related ideologies: ideas of social hierarchy and continuity, so all divides can indeed be presented in a single dimensional left-right scale, which contains the sum of all ideological divisions of a party system. Other authors that also tested the ideological congruence of parties' various programmatic areas concluded that all other dimensions are generally interrelated within dominant left-right dichotomy (Hooghe, Marks, and Wilson 2002; Marks et al. 2006; Benoit and Laver 2006).

As it might be supposed, the aforementioned studies examining the correlation of parties and public spending in Western democracies have found a positive effect of leftist parties on expenditure increases, while the right-wing cabinets have usually demonstrated lower levels of consumption. Same can be said for total spending, as well as for certain budget components examined in these studies: most commonly, the segment of social transfers, which include the number of categories in which the left-wing parties are interested because of their advocacy for redistribution and elimination of social inequalities. These include pensions, unemployment benefits, family benefits, health and disability compensations, education subsidies, housing subsidies, social assistance etc. There is also conflicting evidence with regard to seemingly established partisan influence on spending. The analysis of research papers provided by Imbeau, Petry and Lamari (2001) shows that significant partisan effect was found in just 37 percent of studies dealing with the effects of left-right divide on spending or size of the state. This research also points to several important conclusions. Namely, among the hundreds of papers they analyzed, none have previously tested the effect of ideology on budget components related to law enforcement or public order in general. The issue

is severely understudied. Moreover, number of papers focused in general on spending patterns in former socialist countries is disproportionately lower, with only a handful of studies focusing on post-socialist area. Having in mind the extraordinary scope of changes during the transition processes, along with the dynamic process of creation and evolution of party systems in these countries, the low level of academic interest is astonishing.

Very few studies that have tried to examine the strength of partisan effect on fiscal outputs in former socialist countries of Central and Eastern Europe brought mutually conflicting evidence. The work of Careja and Emmenegger (2009) confirmed the patterns found in Western democracies finding the significant impact of partisan variable not just on total spending levels, but also on budget component of social transfers. Tavits and Letki (2009) argued the opposite, claiming that left-leaning parties in post-socialist context had been more prone to cutting spending, especially during the first waves of transition. Meanwhile the conservatives of Central and Eastern Europe in turn transformed to social populists in their demands for more spending, principally with regard to social transfers. On the other hand, Pavlović and Bešić (2019) did not find any significant effect of ideology when examining the impact of a number of political variables on fiscal outcomes in former socialist countries. Coman (2019) criticized some of the previous studies, stating that no correlation between partisan variable and consumption can ever be confirmed, because heavy external constraints those post-socialist countries are faced with during the processes of opening their economies to global markets and integrating their societies in EU and NATO. The foreign constraints, according to Coman, dictate spending levels, leaving all other variables with diminished effect. Hence the debate on partisan effect on public spending in Central and Eastern Europe remains inconclusive.

As we mentioned before, the spending on order and safety has rarely been examined, even though the issue is regularly represented in political debates, reflecting through the topics of crime, terrorism, penal system reform, or even migrant crisis. The politics of law and order is frequently highly politicized, with a number of even moderate politicians taking over the issue rhetorically during political clashes, in order to appeal to more populist or far right

voters (Wenzelburger 2015, 1). The general logic of ideological left-right divide implies that right-wing parties are traditionally more interested in issues of security, sometimes considering them as their exclusive domain (Stojiljković 2011, 134-136). Therefore, in operationalization of law and order spending as a dependent variable, we are employing a reverse logic than other studies which sought to establish the partisan effect in budget components primarily connected with amelioration of social inequalities and presumed a positive impact of left-wing cabinets on spending levels. When comes to law enforcement budgets, we presume there is an increase in spending when right-wing parties are in power, and similarly, there is a decrease in spending in this area when leftist parties hold majority. In the context of our study, it is also an ideologically motivated difference in spending outputs, only the direction of the partisan effect is presumably reversed.

The systematic studies of public order and safety policies are very much absent from comparative literature of political sciences. There are few case studies analyzing the partisan connection to some aspects of law enforcement policies, such as police or prison reform, but none of them is providing us with evidence regarding spending patterns (see: Beckett 1997; Hoyle and Rose 2001; Beckett and Sasson 2004; Newburn 2007). Obviously, none of them is focusing on post-socialist countries. The very rare example of a systematic comparative study comes from Wenzelburger (2015), who demonstrated that government ideology moderately matters when comes to law and order spending. This author has quantitatively tested different explanations for law and order spending levels in twenty wealthy industrialized democracies, founding that, although the spending on law enforcement is generally higher if parties in government exhibit a tough position on crime, the correlation falls short of being statistically significant. Wenzelburger has also determined that liberal economies spend more on law and order policies than social democratic or corporatist societies. This conclusion is in accordance with our hypothesis, assuming that societies leaning to right-wing values are more prone to spend more on public order, than social democratic redistributionist systems.

RESEARCH DESIGN

The main hypothesis of our study is presuming the statistically significant increase in public order and safety spending in former socialist countries of Central and Eastern Europe during the years in which right-wing parties formed the government, and vice versa, lower levels of spending in this budget component when left-wing parties were in power. In order to test the hypothesis, we will also employ a number of additional explanatory variables, apart from partisan composition of government.

The research is spatially defined to cover former socialist countries of Central and Eastern (including Southeastern) Europe. The sample is further limited by including only the democratic countries (according to Polity IV database, see: Marshall 2013), and only states with parliamentary or premier-presidential systems (Shugart 2005, 333-341). Based on these criteria, the sample included 16 countries: Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania, Moldova, Bulgaria, Lithuania, Latvia, Estonia, Albania, Slovenia, Croatia, North Macedonia, Montenegro, and Serbia. Timeframe for every country is starting from the first fiscal year in which we can conclude that parliament has adopted a budget at the proposal of democratically elected government, namely from the first multi-party elections since the fall of socialism. The final year of the research is 2017, based on available data. There are certain corrections in the timeframe. During the given period, some of the countries in our sample were still part of larger federations, namely Czechoslovakia, former Yugoslav republics and former Soviet republics. Due to the complexity of divide of fiscal competences between federal center and member states, and generally due to the lack of data from the years of early transition, these cases were omitted from the sample, until member states reached their national independence. Furthermore, the years in which some of the sampled countries were involved in armed conflicts (Croatia, Macedonia, Albania) were also excluded, due to the presumable distortions of consumption level and structure during the wartime. Naturally, the number of individual cases is further dictated by the availability of data, primarily when comes to the dependent variable of the research.

The research is designed to test the effect of different political, economic, and contextual variables connected with the transitional post-socialist countries on the annual level of spending for public order and safety. This variable has been expressed relative to the GDP (Eurostat 2018). By definition of the classification of the functions of government (COFOG; see: OECD 2018), expenditures for public order and safety component include following categories: police services, fire protection services, courts, prisons, public order and safety research and development, as well as all other unclassified expenses in this segment. As Wenzelburger (2015, 14) notes, the disaggregated data that would include only police, prisons, and courts are available only for a few nations, so the researchers are bound to use the aggregated data. This author is also assessing that spending on fire protection accounts for 5 to 10 percent of the overall figure, so the use of this variable will not alter the results significantly.

Main independent variable is constituted as the ideological position of government in a given year, presented on the single-dimensional left-right scale and further summarized in three meta-categories: left, right, and center. The variable was obtained from an expert survey of the government ideological compositions in the countries of Central and Eastern Europe (Bursac 2018), which weighted ideological position of every member party with its relative parliamentary strength, in order to position governments on left-right scale. The base contains total of 373 observations for 16 sampled countries in a given period: in 79 of those cases (years in certain country) left cabinets were in power; 129 belonged to center governments; while in 165 right-wing parties dominated the governments.

The model will also employ a number of variables as alternative explanations, with most of them being derived from similar studies trying to establish the partisan influence on general public spending or certain budget components, since we presume that similar factors impact the levels and structure of spending along the former socialist area. First group of these variables are those related to the economy, most notably the unemployment rate (World Bank 2018), for which several authors (Blais, Blake, and Dion 1993, Kittel and Obinger 2003, Careja and Emmenegger 2009), found to have a positive impact on spending increases. Furthermore, the

rate of GDP growth (World Bank 2018) is presumably having an impact on spending, according to surveyed studies (Crepaz 1996; Kittel and Obinger 2003). Another economic factor is presence of International Monetary Fund, in terms of existence of structural adjustment arrangements in certain countries, which could cause cuts in law enforcement expenditures (IMF 2018).

Political variables tested in the model include the electoral year binary variable, indicating the government in last year of its term, with the assumption of more expansive spending for those cabinets (Klomp and de Haan 2013). The impact of electoral system as predictor is also tested, as well as the coalition size, minority governments, and the existence of upper chamber of parliament with competences in the budgetary process. For all the aforementioned variables, we employ the similar logic: more veto players involved in the process presumably increase the spending levels.

Third and final group includes various contextual variables: the demographics, especially the share of population under the age of 15 and over the age of 65 (World Bank 2018). While we can expect that older population is more conservative and even authoritarian (Danigelis and Cutler 1991), we can presumably claim that societies with younger population are more susceptible to post-materialist worldviews (Inglehart 1997, 133-137). Therefore the effect on spending for security services could be lower in countries with higher shares of young population. Next variables are binary variable of conflict legacy, constructed to differentiate the countries involved in armed conflicts during transition, which would presumably have a high positive impact on law and order spending; and variables of EU integration level and NATO membership. Finally, we will also employ a composite variable of transformation level, constructed from several indexes such as Corruption Perceptions Index (Transparency International 2018), the Bertelsmann Foundation's Transformation Index (Bertelsmann Stiftung 2018) and indicators of the level of openness of the economy: level of foreign investment, share of foreign trade in GDP, and share of services sector in GDP (World Bank 2018). The transformation level variable is devised to test the impact of openness of the economy and general level of transformation of countries from socialist authoritarian regimes to liberal democracy.

FINDINGS AND DISCUSSION

Descriptive statistics for three ideological positions provided expected preliminary results with regard to law enforcement spending (see: Table 1). Governments composed of right-wing parties spend 0.15% of GDP more for law and order services than leftist cabinets. Interestingly, center governments have displayed even larger consumption levels. This is highly unusual finding having in mind the ideological composition of center ideological area in terms of our research, with most of these parties coming from the leftist tradition, either as former communist parties transformed to adopt liberal policies; or as social democratic parties which moved to ideological center during the transition, similar to British Labour Party or German Social Democrats, as well as other Third way parties in developed democracies. It is surprising that these parties adopted conservative views of security which reflected in their spending patterns. Of course, a fragment of center governments is composed of primarily social conservative and Christian democratic parties (especially in Baltic countries, Poland, and Slovakia), but we they alone could not account for such large increase in spending levels for the whole center variable.

Further tests indicate significant differences in variance between three ideological positions: $F(2,144.21) = 8.59$, $p = 0.000$. The post hoc tests also confirm significant difference in spending between left and center ($p < 0.05$), while difference between center and right are very close to statistical significance ($p = 0.65$).

Table 1. Average level of public order and safety expenditures in 16 CEE countries

Government ideology	Mean value of government consumption (%GDP)
Left	1.96
Center	2.25
Right	2.11

In order to test the impact of selected variables on public spending, two almost identical regression statistical models were constructed, their difference being only the alternative inclusion of right- and left-wing cabinets. The database employed to provide the dependent variable, annual level of spending (Eurostat 2018) is lacking data for certain years for several countries, so the number of cases is somewhat lower than expected ($N = 225$). It is worth to note that it is still the most comprehensive publicly available database on the issue.

Nevertheless, the expected effect of main predictor is confirmed: right-wing cabinets display a value of 0.24 points higher than left cabinets (see: Table 2). It is established that, due to the different ideologically motivated priorities when comes to budgetary allocation, the left parties tend to divert funds to other segments of spending, based on their own preferences or the preferences of their voters. The center governments also have higher propensity towards higher spending levels in this budget component. However, it should be noted that the explanatory power of this model is limited, with the percentage of explained variance of $R^2 = 0.294$. Logically, the segment of law and order is affected by a number of factors more closely connected with security and crime, which stand outside of our model of political, economic, and other factors connected with transitional context.

Table 2. The effect of partisan ideology (and other predictors) on public order and safety expenditures in 16 CEE countries

	Model 1	Model 2
(constant)	2.112** (.115)	1.872** (.105)
Left cabinet	-.240** (.069)	
Center cabinet	.171** (.056)	.411** (.077)
Right cabinet		.240** (.069)
Unemployment	.030** (.006)	.030** (.006)

GDP growth	.015* (.006)	.015* (.006)
IMF arrangement	.083 (.059)	.083 (.059)
Electoral year	.008 (.050)	.008 (.050)
Electoral system	.050 (.090)	.050 (.090)
Coalition size	-.071** (.019)	-.071** (.019)
Population over 65	-.722** (.205)	-.722** (.205)
Post-conflict	-.019 (.114)	-.019 (.114)
Transformation level	.031 (.031)	.031 (.031)
R2	.294	.294
CI	13.640	12.698
N	225	225

Dependent variable: public order and safety spending (%GDP)

+p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01

Other tested variables do not provide much to the explanation of law enforcement spending levels. There is statistical significance when comes to unemployment rate, for which we can assume that may indicate increases in crime rate, possibly related to high unemployment (Winter-Ebmer and Raphael 2001). However, the value of coefficient for this correlation is rather small ($B = 0.030$). Furthermore, GDP growth variable demonstrates positive value, while the existence of structural adjustment arrangement with the International Monetary Fund has no significant effect, possibly implying that law and order segment is priority in terms of budget spending.

We expected greater impact from the post-conflict variable, assuming that problems emerging from armed conflicts, including transitional justice, public order maintenance, proliferation of arms among population etc. could be directly related to increased demands for law enforcement spending. We were wrong. The spending in this component clearly does not relate to demands possibly arising from the post-conflict situation. Within the demo-

graphic category, results were also surprising. The share of the elderly population has a high negative coefficient, meaning that it is lowering the spending levels, although we have expected a positive effect, mostly due to the traditionally more conservative orientation of elderly population toward security issues.

CONCLUSION

Our study has been devoted to empirical examination of difference in effects which party ideologies produce on national budget components for financing law and order in Central and Eastern Europe. Based on the results of conducted tests, we can conclude that the main hypothesis is partially confirmed. Namely, the difference between left and right governments is manifested as significant, with right-wing cabinets spending substantially more on public order and safety services than left parties and coalitions. However, it should be noted that center governments exhibit even greater levels of spending than both left and right cabinets. Also, it is important to state that explanatory power of the applied model is limited, with less than a third of variance explained. Most of the political, economic, and contextual variables connected with post-socialist societies, which we applied in the model based on the numerous studies which analyzed the correlation between partisan ideology and spending levels in other budget components, have proven to have very little effect when comes to law and order consumption. To conclude, we can say that in post-socialist and post-Cold war context, the law enforcement spending is, at least in part, influenced by the worldviews of ruling parties toward law and order, which are manifested in their ideological stances.

REFERENCES

- Beckett, K. 1997. *Making Crime Pay*. New York: Oxford University Press.
- Beckett, K. & T. Sasson. 2004. „Crime, Politics and the Public: The Sources of Mass Incarceration in the USA“. *Japanese Journal of Sociological Criminology*, 29: 27-50.

- Benoit, K. & M. Laver. 2006. *Party Policy in Modern Democracies*. London: Routledge.
- Berry, W. D. & D. Lowery. 1987. *Understanding United States Government Growth: An Empirical Analysis of the Postwar Era*. New York: Praeger.
- Bertelsmann Stiftung. 2018. *Transformation Index*: <https://www.bti-project.org/en/home/>
- Blais, A., D. Blake, & S. Dion. 1993. „Do Parties Make a Difference? Parties and the Size of Government in Liberal Democracies“. *American Journal of Political Science*, 37(1): 30-62.
- Budge, I. 2013. „The Standard Right-Left Scale“. *Manifesto Project*: https://manifestoproject.wzb.eu/down/papers/budge_right-left-scale.pdf
- Bursac, D. 2018. *Expert Survey on Party Ideology in Former Socialist Countries, 1990-2017*: <http://www.ips.ac.rs/researchers/dejan-bursac/>
- Cameron, D. R. 1978. „The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis“. *American Political Science Review*, 72(4): 1243-1261.
- Caparini, M. & O. Marenin. 2005. „Crime, Insecurity and Police Reform in Post-Socialist CEE“. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*, 2/2005: <http://journals.openedition.org/pipss/330>
- Careja, R. & P. Emmenegger. 2009. „The Politics of Public Spending in Post-Communist Countries“. *East European Politics and Societies*, 23(2): 165-184.
- Coman, E. E. 2019. „When Left or Right Do Not Matter: Ideology and Spending in Central and Eastern Europe“. *Research & Politics*, 6(1): 1-9.
- Crepaz, M. 1996. „Consensus Versus Majoritarian Democracy: Political Institutions and their Impact on Macroeconomic Performance and Industrial Disputes“. *Comparative Political Studies*, 29(1): 4-26.

- Danigelis, N. L. & S. J. Cutler. 1991. „Cohort Trends in Attitudes about Law and Order: Who’s Leading the Conservative Wave?“. *Public Opinion Quarterly*, 55(1): 24-49.
- Eurostat. 2018. *Eurostat database*: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Golden, D. G. & J. M. Poterba. 1980. „The Price of Popularity: The Political Business Cycle Reexamined“. *American Journal of Political Science*, 24(4): 696-714.
- Hicks, A. & D. H. Swank. 1984. „On the Political Economy of Welfare Expansion: A Comparative Analysis of 18 Advanced Capitalist Democracies, 1960-1971“. *Comparative Political Studies*, 17(1): 81-119.
- Hooghe, L., G. Marks & C. J. Wilson. 2002. „Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration?“. *Comparative Political Studies*, 35(8): 965-989.
- Hoyle, C. & D. Rose. 2001. „Labour, Law and Order“. *Political Quarterly*, 72(1):76-85.
- Imbeau, L. M., F. Petry & M. Lamari. 2001. „Left-Right Party Ideology and Government Policies: A Meta-Analysis“. *European Journal of Political Research*, 40(1): 1-29.
- Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- International Monetary Fund. 2018. *International Monetary Fund Data*: <http://www.imf.org/en/Data>
- Kittel, B. & H. Obinger. 2003. „Political Parties, Institutions, and the Dynamics of Social Expenditure in Times of Austerity“. *Journal of European Public Policy*, 10(1): 20-45.
- Klomp, J. & J. de Haan. 2013. „Political Budget Cycles and Election Outcomes“. *Public Choice*, 157(1-2): 245-267.
- Marks, G., L. Hooghe, M. Nelson & E. Edwards. 2006. „Party Competition and European Integration in East and West. Different Structure, Same Causality“. *Comparative Political Studies*, 39: 155-175.

- Marshall, M. G. 2013. *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2013*: <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>
- Murrell, P. 1985. „The Size of Public Employment: An Empirical Study“. *Journal of Comparative Economics*, 9(4): 424-437.
- Newburn, T. 2007. „Tough on Crime: Penal Policy in England and Wales“. *Crime and Justice*, 36(1): 425-470.
- Organisation for Economic Co-operation and Development 2018. *Classification of the functions of government, COFOG*: <https://stats.oecd.org/>
- Pavlović, D. & M. Bešić. 2019. „Political Institutions and Fiscal Policy: Evidence from Post-Communist Europe“. *East European Politics*, 35(2): 220-237.
- Shugart, M. S. 2005. „Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns“. *French Politics*, 3(3): 323-351.
- Stojiljković, Z. 2011. „Političke formacije u Evropskom parlamentu“. In *Političke grupacije u Evropi*, eds. Z. Stojiljković & G. Pilipović, 101-251. Belgrade: Konrad Adenauer Stiftung.
- Tavits, M. & N. Letki. 2009. „When Left Is Right: Party Ideology and Policy in Post-Communist Europe“. *American Political Science Review*, 103(4): 555-569.
- Transparency International. 2018. *Corruption Perceptions Index*: <https://www.transparency.org/>
- Wenzelburger, G. 2015. „Parties, Institutions and the Politics of Law and Order: How Political Institutions and Partisan Ideologies Shape Law-and-Order Spending in Twenty Western Industrialized Countries“. *British Journal of Political Science*, 45(3): 663-687.
- Winter-Ebmer, R. & S. Raphael. 2001. „Identifying the Effect of Unemployment on Crime“. *Journal of Law and Economics*, 44(1): 259-83.
- World Bank. 2018. *World Bank Open Data*: <https://data.worldbank.org/>

Дејан Бурсаћ*

Институт за политичке студије, Београд

УТИЦАЈ ПАРТИЈСКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ НА ПОТРОШЊУ ЗА ЈАВНИ РЕД И БЕЗБЕДНОСТ У БИВШИМ СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ ДРЖАВАМА**

Резиме

Студија је осмишљена са циљем да емпиријски тестира ефекте које различите идеологије владајућих политичких партија могу да имају на јавну потрошњу у буџетској области јавног реда и безбедности у државама Централне и Источне Европе. Транзициони процеси и уопште пост-хладноратовски безбедносни контекст су значајно изменили концепт безбедности некадашњих социјалистичких друштава. Претпостављена хипотеза, базирана не само на теоријским концепцијама идеологије левице и деснице, већ и на студијама које су се бавиле овим питањем на примеру развијених западних демократија, сматра да ће владе састављене од десних странака имати више нивое буџетске потрошње за питања закона и реда, у контрасту са левим владама. Емпиријски модел потврђује ову хипотезу, иако тек делимично. Значајан број политички, економских и контекстуалних варијабли везаних за транзиционо окружење, а које смо укључили у модел због тога што је на основу компаративне праксе утврђено да могу да утичу на општи ниво јавне потрошње, или на одређене буџетске компоненте, нису значајан предиктор потрошње за јавни ред и безбедност.

Кључне речи: *партијске идеологије, јавна потрошња, закон и ред, јавни ред и безбедност, левица, десница, фискална политика, Централна и Источна Европа*

---

* dejan.bursac@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* Овај рад је примљен 5. априла 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Драган Траиловић*

Институт за политичке студије, Београд

ВОЈНА И БЕЗБЕДНОСНА САРАДЊА КИНЕ И СРБИЈЕ: ПОКАЗАТЕЉ НОВЕ УЛОГЕ КИНЕ У ЕВРОПИ**

Сажетак

Сарадња Народне Републике Кине и Републике Србије се у оквиру постојећег свеобухватног стратешког партнерства последњих неколико година, поред досадашњих поља партнерских односа, проширила и на сферу војне и сарадње у области безбедности. Та сарадња се одвија у два дела система националне безбедности Републике Србије и то у војном домену и у домену полицијске сарадње. У основи оваквог ангажмана НР Кине у Србији би се могли наћи, могући покушај њеног уласка на безбедносно и одбрамбено тржиште Европе са једне стране, као и њена потреба да заштити своја улагања и пројекте дуж новог Пута свиле, са друге. Стога је циљ овог рада да прикаже облике остварене и договорене сарадње између Народне Републике Кине и Републике Србије у овим областима, а као показатеља потенцијалних форми сарадње Кине и са другим државама Европе, те тако и остварења њене нове улоге у Европи као безбедносног актера.

Кључне речи: *војна сарадња, безбедносна сарадња, Србија, Кина*

---

* dragan.trailovic@ips.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

УВОД

Према појединим ауторима, уговорена продаја кинеских дронова војсци Републике Србије у међународним медијима означена је као „највећа продаја војне опреме Пекинга у Европи још од краја Хладног рата“ (Vuksanovic 2019). Ово, као и скорашње остварење сарадње Кине са Србијом у области безбедности, указује на потенцијално нове облике кинеског ангажмана, како у Србији, тако и на простору земаља централне и источне Европе¹, али и саме Европске уније у будућности. Народна Република Кина је у оквиру своје Иницијативе појас и пут, као и оквира сарадње „16+1“ (сада „17+1“) са земљама централне и источне Европе остварила бројне и различите облике међусобне сарадње који су се претежно односили на велике инфраструктурне пројекте засноване на кредитима кинеских банака (Mitrović 2018). Поред свог економског утицаја на регион, било је очекивано да ће на тај начин Кина моћи да ојача и свој политички утицај у овим земљама, те да ће се њена економска присутност проширити и на друге области, на крају и на поље националне безбедности.

Према појединим ауторима постепено се формира нова реалност у односима Европе и Кине, која настаје кинеском способношћу да пројектује моћ далеко ван свог непосредног окружења и тако постаје и глобални безбедносни актер. То подразумева развој кинеске дипломатије у области безбедности, коришћење економске моћи у остваривању кинеских безбедносних интереса, те напоре да се изврши преобликовање постојећих институција и норми које регулишу глобалну безбедност. По њима, Европа се све више сусреће са Кином по питањима безбедности изван досадашњих питања која су била у вези најчешће са безбедношћу на простору источне Азије, а све ближе самој Европи (Huotari et al. 2017, 9-10).

Када је реч о Републици Србији, односи између Народне Републике Кине и ње заснивају се на свеобухватном

¹ Под овим у раду подразумевамо земље које су у оквиру формата сарадње „17+1“ - Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Грчка, Естонија, Летонија, Литванија, Мађарска, Македонија, Пољска, Румунија, Словачка, Словенија, Србија, Хрватска, Црна Гора, Чешка.

стратешком партнерству и она је као један од највећих партнера Кине у региону укључена у оквир сарадње „17+1“, као и саму Иницијативу појас и пут. Република Србија постаје једна од главних тачака кинеских инвестиција и зајмова, посебно у области инфраструктурних пројеката - изградње мостова, аутопутева и пруга. Значајна кинеска улагања у Србији остварена су и у областима металургије, енергетике и рударства (Mitrović 2018). Последњих година учоава се да су војна и сарадња у области безбедности Кине и Србије у успону и да ка таква она представља нови облик сарадње у односу на досадашња поља развоја партнерских односа. Та сарадња се одвија у два дела система националне безбедности Србије - војни домен, те полицијска сарадња и систем надзора. Према поједином ауторима и међународним медијима, ово је заправо показатељ потенцијално нове улоге Кине у Европи, а у чијој се основи налази, могући покушај уласка Кине и на безбедносно и одбрамбено тржиште Европе са једне стране, као и потреба НР Кине да заштити своје инвестиције и пројекте дуж новог Пута свиле, са друге стране (Fruscione and Sciorati 2019).

Последњих тридесет година међународни односи су се преображавали на начин да су се временом поред једног доминантног „играча“ на међународној сцени појавили и нови глобални „играчи“ доводећи до постепене промене саме природе међународног система од униполарног ка милтиполарном. Овакве промене су се свакако одразиле, како на политичке и економске, тако и на промене у области безбедности и земаља централне и источне Европе, па самим тим и Србије. Усложњавањем међународних односа појавом нових утицајних државних и недржавних актера, усложњавали су се и мењали и изазови, ризици и претње националној и међународној безбедности, док су се такође, поред постојећих политичко-економских, војних и безбедносних облика међународних интеграција јављали и нови облици повезивања и интеграције држава у области политике, економије и безбедности (Траиловић 2018, 42-43). Као један од таквих облика, пре свега економске сарадње и повезивања држава, јесте свакако и кинеска Иницијатива појас и пут, као и оквир сарадње Кине са земљама централне и источне Европе „17+1“. Као што је поменуто, сарадња Кине и Србије

се последњих година, проширила и на сферу војне и сарадње у области безбедности, те је стога циљ овог рада да прикаже облике остварене сарадње две државе у овим областима, као показатеља могућих облика сарадње Кине и са другим државама Европе у области безбедности.

ЦЕНТРАЛНА И ИСТОЧНА ЕВРОПА И КИНА: РАЗВОЈ САРАДЊЕ И ПРОБЛЕМИ

Велики и брзи раст кинеске економије извршио је и огроман утицај на глобалне привредне токове, те тиме и на глобална политичка кретања, узрокујући промене у односу снага на међународном нивоу. Кина је постала важан мотор светске економије и достигла је могућност да активно учествује и спроводи политике у бројним областима међународних односа, од међународне трговине и финансија до међународне безбедности. У том смислу, последњих неколико година, сведоци смо све већег кинеског ангажмана и у региону централне и источне Европе. Односи Кине са овим земљама пролазили су кроз различите фазе и имали своје успоне и падове, који су зависили од тренутног карактера међународног система и односа снага у њему. Може се рећи да од 1989. године започиње фаза „одмрзавања“ и постепеног „отопљавања“ међусобних односа у условима када долази до мењања околности, како на међународном нивоу, тако и у домаћим приликама у земљама централне и источне Европе (Trailovic and Kiculovic 2014). Од тада, већина њих улази у процес економске и политичке транзиције, који је подразумевао увођење вишестраначког система, демократских принципа и тржишне економије засноване на приватном власништву. Приоритети ових земаља били су политичке и економске реформе, транзиција и консолидација демократије, интеграција са Западом и придруживање Европској унији, а већине и НАТО савезу. С друге стране, Кина је углавном била ангажована на развоју и модернизацији своје економије, спровођењу политика „реформи и отварања“ и одржавању социјалне стабилности (Jing 2014). Упркос стратешки различитим приступима развоју и другачијим политичким системима и начинима организовања друштвеног и политичког живота

након завршетка Хладног рата, земље централне и источне Европе постепено су, након периода занемаривања, почеле развијати добре односе са Кином. Оне признају владу Народне Републике Кине као једину легитимну, док је код већине њих однос према питањима људских права, Тајвана и Тибета био на линији са Западом. Истовремено НР Кина је наставила да у међународним односима заговара принцип немешања у унутрашње ствари других земаља (Trailovic and Kiculovic 2014).

У периоду од 2008/2009. године, односи између Кине и земаља централне и источне Европе ушли су у нову еру сарадње, посебно након почетка глобалне финансијске кризе. Кина је показала посебно интересовање за ове земље почевши од Мађарске, када је у Будимпешти одржан први пословни форум Кина - централна и источна Европа 2011. године. Након тога, први самит Кине и земаља централне и источне Европе одржан је у Варшави 2012. године, од када се самити одржавају редовно на годишњем нивоу (Mitrović 2018). Последњи, осми по реду, одржан је у Хрватској у Дубровнику 2019. године када је саопштено да се оквиру сарадње придружује и Грчка. Следећи се планира за прву половину 2020. године у Кини, уз новину да уместо премијера, како је то до сада била пракса, самиту присуствују председници држава, са председником НР Кине Си Ђинпингом као домаћином.

Од тренутка када је започет кинески ангажман у овим европским земљама, покренута су и бројна питања у вези са кинеским намерама и последицама таквог ангажмана. Одмах на почетку износиле су се бројне оптужбе попут оних да Кина оваквим активностима на европском континенту жели да спроведе политику „завади па владај“ покретањем старих савеза у централној и источној Европи, затим да она „купује Европу“ и друге. Од самог почетка, облик сарадње „16+1“ од стране западноевропских влада и медија стављан је у безбедносни контекст сагледан кроз могуће ширење кинеског „нелибералног модела“ у региону централне и источне Европе, те тумачен као геополитичка претња и претња политичком јединству Европе. (Jakimów 2019, 370). Последњих година, поред негативних реакција појединих држава у вези са економском сарадњом са Кином, великог трговинског

дефицита и незадовољства због одсуства већих директних инвестиција из Кине, отварају се и питања изван економске сфере међу којима су и она из области безбедности (Vladislavljev 2020, Sarek 2019). Она се првенствено тичу активности кинеске компаније Хуавеи и увођења 5Г технологије. Растуће присуство главних кинеских ИТ компанија попут Хуавеија и ЗТЕ-а, отвара питања могућих сигурносних ризика, јер ове велике и често од кинеске државе подржане компаније већ су широм Европе укључене у телекомуникацијске мреже, центре података и слично (Shi-Kupfer and Ohlberg 2019, 8). Од свих јавно познатих сајбер напада који потичу из Кине од 2005. године, а које циљају Европу, већина је била усмерена на владине институције, затим на приватни сектор, војску и цивилни сектор и сви су класификовани као „шпијунажа“, наводи се у публикацији *MERICIS* Института из Берлина (40). Министарство спољних послова Пољске је 2018. године издало саопштење о могућим претњама сајбер безбедности, да би након тога дошло и до хапшења двоје људи под оптужбом за наводну шпијунажу повезану са Хуавеијем. Пољска агенција за унутрашњу безбедност истакла је међутим, да провере Хуавеи опреме у јавним службама нису усмерене ка Хуавеију као компанији, већ ка појединцима (Sarek 2019, 6). Такође, и Агенција за сајбер безбедност чешке владе издала је директиву упозоривши да Хуавеи представља потенцијалну претњу националној безбедности Чешке (Santora and de Goeij, 2019). Румунија је до даљнег одложила увођење Хуавеи 5г технологије, као и спровођење сарадње на изградњи нових реактора 3 и 4 нуклеарне електране „*Cernavodă*“ са кинеском компанијом *China General Nuclear Power Corporation*. Овакав вид сарадње Румуније и Кине наишао на велико противљење Сједињених Америчких Држава, стављајући га у контекст могућег угрожавања безбедности, с обзиром да је поменута кинеска компанија 2016. године била под оптужбама за шпијунажу у САД (Brînză 2019).² Са друге стране, Мађарска и Србија су државе које даље развијају сарадњу са Кином и њеним компанијама по овим питањима, док су, као што

2 Током посете румунског председника Вашингтону, августа 2019. године румунски амбасадор у САД потписао је Меморандум о разумевању у вези са 5Г технологијом. Румунија је пристала да ограничи приступ било ком добављачу 5Г технологије иностраног власништва, чије власништво није транспарентно и под контролом је стране владе. Такође, потписан је и меморандум о разумевању о цивилној нуклеарној енергији. (Brînză 2019)

је поменуто, многе државе у оквиру своје сарадње са њом изразиле забринутост због сигурности информација. Хуавеи у Мађарској упошљава 2500 радника у логистичком центру у близини Печуја и тврди да задовољава две трећине укупне потражње за опремом за мобилну телефонију у њој (Raјczyk 2019, 4). Српски званичници наводе да је Хуавеи већ важан партнер у великим пројектима попут пројекта „Сигуран град“, као и у развоју телекомуникационе инфраструктуре у Србији, те да се тек очекују могућности за проширење сарадње са кинеском телекомуникационом компанијом Хуавеи.³

ВОЈНА И БЕЗБЕДНОСНА САРАДЊА КИНЕ И СРБИЈЕ: НОВО ПОГЛАВЉЕ СВЕОБУХВАТНОГ СТРАТЕШКОГ ПАРТНЕРСТВА

Република Србија је држава која се, као и друге, суочава са бројним друштвено-политичким и економским изазовима. Међу тим изазовима налазе се и питања очувања њене националне безбедности, која у сложеним условима савремених међународних односа све више добијају на значају. Изазови, ризици и претње националној безбедности могу бити они који су глобалног карактера, те према томе заједнички великом броју држава, али могу бити и они који су карактеристични само за безбедносни контекст одређене државе. У том смислу, Република Србија је одлуком Народне скупштине 2007. године прогласила своју војну неутралност у односу на постојеће војне савезе (Траиловић и Лазић 2013). Невезано за то, Стратегија националне безбедности истиче да Србија са циљем очувања глобалне, европске и регионалне стабилности сарађује са ЕУ, НАТО и ОДКБ, као и са Сједињеним Америчким Државама, Руском Федерацијом и НР Кином (Народна скупштина Републике Србије 2019).

Последњих година, поред економске и политичке, сарадња Србије са Кином видљива је и на војном пољу, као и на пољу јавне безбедности.

---

³ Поред Србије, Хуавеи има потписане меморандуме о сарадњи и са градовима у Немачкој, Италији, Малти и другима.

Кинеско-српска војна сарадња

Сарадње Србије и Кине у областима војне, али и јавне безбедности, почела је бивати интензивнија од 2017. године. Она је започела посетом делегације Народноослободилачке армије Кине Србији (Министарство одбране), коју је предводио начелник за логистику и снабдевање Централне војне комисије генерал-пуковник Жао Кеши (СЕАС 2019, 26). Том приликом истакнуто је да постоји велики потенцијал за проширење сарадње у области одбране између две земље, а кроз њено интензивирање путем заједничких војних обука и вежби, те развојем научно-технолошке и војно-економске сарадње (26). Исте године НР Кина је Србији донирала војну опрему у вредности од око 900.000 америчких долара, која је била сачињена од шеснаест гумених чамаца са ванбродским моторима, пет моторних санки и десет преносних уређаја за откривање експлозива (Стевић и Поповић 2018, 109). Током одржавања светског економског самита у Давосу 2017. године, представници Србије разговарали су са представницима кинеске Поли Групе о могућем оснивању заједничког предузећа са српском државном компанијом за трговину оружјем ЈП Југоимпорт СДПР ради развоја и производње војне опреме и то: антитерористичке опреме, уређаја за ноћно осматрање и ракетних система (Hartwell and Sidlo 2017, 42; Ralev 2017).

Две државе су потписале и План билатералне војне сарадње између Министарства одбране Републике Србије и Министарства националне одбране Народне Републике Кине за 2018. годину (СЕАС 2019, 26). Уочава се да је војна сарадња Кине и Србије у успону, с обзиром и на изјаву председника НР Кине да је кинеска страна спремна за продубљивање сарадње у области војне индустрије, као и да је након једне од посета војних делегација Србије Кини договорена размена официра који ће се школовати у ове две земље, помоћ Србији у обуци у сајбер-ратовању, те обука специјалних јединица разменом инструктора као прва директна сарадња оружаних снага две армије (Траиловић 2018, 45).

Средином септембра 2018. године током званичне посети Народној Републици Кини српска страна договорила је набавку система дрона за Војску Србије који ће бити

склапани у Србији, а оригиналне компоненте стићи ће од кинеских произвођача (Бабовић 2018). Договорен је и трансфер технологије из Кине за надоградњу производње сопствене одбрамбене индустрије беспилотних летелица „Пегаз“ са могућношћу да се од извиђачких пренаменује у борбене (Војиповић 2019). Српски министар одбране је у октобру 2018. године разговарао на маргинама Међународног Сјангшан форума у Пекингу с кинеским колегом Веи Фенгхеом о јачању сарадње у области одбране, те је истакнут значај заједничког учешћа војника две земље у мировним операцијама под командом УН уз понуду српске стране за коришћењем центара за обуку у мултинационалним операцијама и за школовањем официра кинеске војске у српским војно-образовним институцијама (СЕАС 2019, 27).

Једна од најзначајнијих посета кинеске делегације Србији, коју је предводио генерал Џанг Јоусјао, потпредседник Централне војне комисије Народне Републике Кине била је у октобру 2019. године. Кинеска делегација присуствовала је вежби „Бегеј 2019”, на којој је био ангажован и део средстава која је Кина већ донирала Републици Србији. Том приликом потписан је споразум о примопредаји опреме коју је Кина донирала Војсци Србије као и Меморандум о формирању Центра традиционалне кинеске медицине на ВМА са Управом за војно здравство (Министарство одбране Републике Србије 2019). О прегледу донација НР Кине у периоду од десет година, видети Табелу 1.

Табела 1. Донације из НР Кине Министарству одбране РС (2008-2018.)

Година	Назив документа	Прималац / потписан	Предмет
2008.	Споразум између Министарства одбране Републике Србије и Министарства Националне одбране НР Кине о сарадњи у области одбране	Министарство одбране	Опрема 500.000,00 евра
2010	Споразум између Министарства одбране Републике Србије и Министарства националне одбране НР Кине о бесплатној војној помоћи Републици Србији	Министарство одбране Потписан у Београду, 14. 06. 2010. године	Техничка опрема 500.000,00 евра
2011.	Споразум између Министарства одбране Републике Србије и Министарства националне одбране НР Кине и пружању бесплатне војне помоћи Србији	Војне болнице Потписан у Београду, 9. 09. 2011. године	Опрема за војне болнице и опремање центра за акупунктуру на ВМА 15 милиона јуана (2 милиона долара)
2012.	Протокол између Министарства одбране Републике Србије и Министарства националне одбране НР Кине о пружању бесплатне војне помоћи Србији	Управа за војно здравство Потписан 9. октобра 2012. године	20 возила хитне помоћи 15.000.000,00 јуана

2014.	Протокол о донацији између Министарства одбране Републике Србије и Министарства националне одбране НР Кине	Потписано у Београду, 23. јула 2014. године	Помоћ у отклањању последица елементарних непогода до 3.000.000,00 јуана (односно до 355.000,00 евра)
2015.	Протокол о донацији између Министарства одбране Републике Србије и Министарства националне одбране НР Кине	Потписан у Београду, 14. децембра 2015. године	Бесплатна војна помоћ (ванбродски мотор, гумени чамац, моторне санке, преносиви уређај за откривање експлозивних средстава) до 7.000.000 јуана
2016.	Протокол о донацији између Министарства одбране Републике Србије и Министарства одбране НР Кине	Потписан у Пекингу, 21. јуна 2016. године	до 30.000.000,00 јуана
2018.	Протокол између Министарства одбране Републике Србије и Министарства националне одбране НР Кине о пружању бесплатне војне помоћи Кине Србији	у Пекингу, 25. јула	Протокол за реализацију Споразума од 21. јуна 2016. године, по ком је вредност донације 30.000.000,00 јуана

Извор: (Министарство одбране РС 2020, 88-134)

На годишњој конференцији о оствареним резултатима у раду у 2019. години министар одбране наводи да је у оквиру међународне војне сарадње уговорено осам донација од укупно 79.731.000 долара укупно, од чега само са Народном Републиком Кином у износу од 75.000.000 долара (Војска Србије [ВС],

2019). За 2020. годину планира се и српско-кинеска војна вежба, која ће бити изведена као вежба специјалних јединица двеју војски (Радио-телевизија Војводине [РТВ], 2020).

Кинеско-српска сарадња у области безбедности

Кинеско-српска сарадња у области безбедности, као сасвим ново поље сарадње две земље, интензивније започиње након помоћи Кине у идентификацији и проналажењу српског држављанина који је 2014. године учествовао у саобраћајној несрећи са смртним исходом, а након чега је побегао у Кину. Кинеске власти су у том случају користиле технологију препознавања лица путем камера и успешно га идентификовале, што је привукло пажњу српским властима и резултирало потписивањем Меморандума о разумевању за пројекат „Сигуран град“. Представници српског Министарства унутрашњих послова су током посете специјалног изасланика председника Кине Србији 2017. године најавили почетак сарадње на овом пројекту. У оквиру њега планирано је да се инсталира хиљаду надзорних камера са помоћним напредним софтверским могућностима, попут софтвера за препознавање лица и препознавање регистарских таблица починитеља тешких саобраћајних прекршаја на око осамсто места у Београду. Поред тога, 2017. године потписан је и споразум о сарадњи са Хуавејем када је договорено увођење *eLTE* технологије (унапређена 4Г мрежа) у циљу побољшања јавне безбедности и постизања боље размене података у циљу повећања сигурности грађана (Vladisavljev 219). У приказу пројекта „Сигуран град“ Хуавеи истиче да је у сврху представљања и тестирања најновијих техничких решења постављено пет камера на пет локација за тестове и демонстрације, укључујући и седиште Министарства унутрашњих послова (Huawei 2018). Током 2018. године потписан је још један споразум са Хуавејем у области безбедносног надзора, односно потписан је уговор о набавци опреме, радова и услуга за реализацију капиталног пројекта надзора у саобраћају између Републике Србије и компаније Хуавеи (Министарство финансија [МФИН], н.д.)

Током 2019. године, поједини медији извештавају да је Хуавеи већ инсталирао стотинак камера на одређеним

локацијама у Београду у припремној фази пројекта (Политика 2019). Представници двеју држава су у мају 2019. године потписали и Меморандум о разумевању у области безбедности, а који се односио на заједничке полицијске патроле и постављање камера са технологијом препознавања лица. Том приликом потписан је и документ којим се предвиђа формирање радне групе, која ће сагледавати безбедносне изазове и решења у вези са заједничким пројектима који се спроводе на територији Србије у оквиру Иницијативе појас и пут (Министарство унутрашњих послова [МУП], 2019а).

Заједно са српским колегама одређен број кинеских полицајаца распоређен је у Београду, Новом Саду и Смедереву, са циљем пружања помоћи великом броју кинеских туриста у Србији. Поред заједничких патрола у новембру 2019. године одржана је и заједничка показна вежба припадника Министарства унутрашњих послова Републике Србије и специјалних јединица полиције Министарства јавне безбедности Народне Републике Кине из провинције Хенан у смедеревској железари (МУП, 2019б). Током боравка српске делегације у Русији ради присуствовања десетом међународном скупу високих званичника задужених за питања безбедности 2019. године, српска делегација сусрела се са кинеским представницима где се разговарало и о конкретним корацима у даљем унапређењу сарадње, почев од заједничких обука специјалних јединица и продубљивања сарадње између Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду и Народног универзитета јавне безбедности у Пекингу (МУП, 2019в).

ЗАКЉУЧАК

Народна Република Кина је поред свог економског раста и могућности да учествује у постојећим, али и да самоиницијативно покрене нове велике пројекте економске сарадње између држава, створила и могућност вршења утицаја на бројне друге области на глобалном нову од политике и дипломатије, до културе и безбедности. То је подразумевало и њено политичко, економско и безбедносно приближавање Европи, како Европској унији као целини, тако и појединачно

државама чланицама, али и онима које то нису или су у статусу придруживања. Последњих неколико година НР Кина учествује у бројним инфраструктурним пројектима широм Европе, постаје њен значајан трговински партнер, шири своју „меку“ моћ, али се њена улога у Европи помера и ка сарадњи у области војске и безбедности. Кина, на пример, одржава заједничке војне вежбе са Немачком (Deutsche Welle, 2009), у Балтичком мору то чини са Руском Федерацијом (Weitz 2017, 24-28), има и заједничке полицијске патроле са Хрватском и Италијом у њиховим градовима (Fruscione and Sciorati 2019) и друго.

Појачана сарадња у области безбедности и војске је новина и за односе Србије и Народне Републике Кине, посебно јер укључује и набавку војне опреме, трансфер технологија, заједничке војне и полицијске вежбе. На случају Србије могуће је сагледати нове правце кинеског ангажмана и њене улоге у Европи који долазе након економске, политичке и културне сарадње, као и начине и моделе остваривања те њене нове улоге. Из примера Србије види су да она може ићи у неколико праваца, један је јачање војне сарадње кроз улазак у тржиште одбране, затим у правцу пласирања нових технологија у области безбедности, те у правцу остварења заштите и безбедности кинеских капиталних улагања и власничких преузимања, попут железаре у Смедереву. Показало се да Кина своје присуство у војном сектору у Србији најпре остварила путем постепеног повећавања донација Министарству одбране РС, да би се затим ширила и на друге области до продаје војне опреме, у овом случају дрона. Када је реч о јавној безбедности, њено присуство садржано је у примени нових технологија кинеских телекомуникационих компанија, попут технологије препознавања лица, као и путем заједничких полицијских патрола у градовима Србије.

Сарадња Србије са Кином кроз свестрано стратешко партнерство, јачање сарадње у области безбедности, заједничке полицијске патроле и вежбе, сарадња са кинеским компанијама попут Хуавеи и другим, отвара и бројна питања и дилеме у вези са кинеским присуством у овим областима на Европском континенту. Поред позитивних страна ових партнерских односа за Републику Србију, посебно у правцу тражења бољих и погоднијих алтернативних облика економске,

политичке и безбедносне сарадње, а које би могле постати и пример другим државама региона Балкана, али и шире, постоје и могуће негативне стране, како на унутрашњем, тако и на међународном плану. Поједини аутори истичу да, иако Кина има велика улагања широм Европе, она, посебно у земљама на њеној периферији могу водити њиховој политичкој зависности, те јачању свестраног утицаја Кине (Benner et al. 2018, 14). Посебно се овде постављају питања у вези са увођењем Хуавеи технологије, која је отворила значајне спорове у појединим земљама, попут Чешке и Пољске. Увођење технологије препознавања лица у Србији, али и у другим земљама, могло би водити потенцијалним злоупотребама, угрожавању слобода грађана и нарушавању приватности њиховим праћењем и надгледањем, те прикупљањем личних података, иако ове технологије свакако могу допринети у борби против извршења кривичних дела и побољшати безбедност.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Бабовић, М. 2018. „Потврђено писање ‘новости’: Војска добија дроне из Кине“. 17. септембар 2018. *Новости*. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:749970-POTVRDjENO-PISANjE-NOVOSTI-Vojska-dobija-dronove-iz-Kine>.
- Војска Србије [ВС]. 2019. „Годишња конференција министра одбране о кључним резултатима рада у 2019. години“. *Војска Србије*. Последњи приступ 10. марта 2020. http://www.vs.rs/sr_lat/vesti/481B48A62A5711EA-BEE30050568F5424/godisnja-konferencija-ministra-odbrane-o-kljucnim-rezultatima-rada-u-2019godini.
- Министарство одбране РС Секретаријат. 2020. *Информатор о раду Министарства одбране 2008-2020*. Београд: Министарство одбране Републике Србије.
- Министарство одбране Републике Србије. 2019. „Изашао је нови број ‘Одбране’“. Министарство одбране Републике Србије. Последњи приступ 15. март 2020. <http://www.mod.gov.rs/lat/14506/izasao-je-novi-broj-odbrane-14506>.

- Министарство унутрашњих послова [МУП]. 2019а. „Челично пријатељство Србије и Кине“. *Република Србија Министарство унутрашњих послова*. Последњи приступ 24. март 2020. http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/tema!/ut/p/z0/fY1BDolwFAWvYmJYNr9gKWXJRhKRAG-ShdkM-pTUVLKDFeHyJB3D5JpN5IOEC0uHb3tDbw-WG_7Kvk9SEteZjTqBAs29KspDE9VhsqCgbV61mfqn-q9R-9gB_K_veTsfZpkBIINzuuPh8s4N71Vdb9cuoCOg-9LeYUCx87Pu3RBQrx-4avENE8PbUCTEcMEJUzomK-MKUsDQyhnM0jWIwdvn5C3uyEXc!/.
- Министарство унутрашњих послова [МУП]. 2019б. „Заједничка показна вежба припадника МУП-а Републике Србије и специјалних јединица полиције МЈБ НР Кине“. *Република Србија Министарство унутрашњих послова*. Последњи приступ 26. март 2020. <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/najave/2fc49da1-ab09-488a-8e9b-4d4b563f742f>.
- Министарство унутрашњих [МУП]. 2019в. „Стефановић и Шенгкун: Добра сарадња Србије и Кине у области безбедности“. *Република Србија Министарство унутрашњих послова*. Последњи приступ 28. март 2020. <http://mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/aktivnosti/697f7a71-74a3-4fab-9dac-c61be9d68918>.
- Министарство финансија [МФИН], н.д. „Министар Синиша Мали потписао пет важних споразума у Пекингу“. *Република Србија Министарство финансија*. Последњи приступ 15. март 2020. <https://www.mfin.gov.rs/arhiva/ministar-sinisa-mali-potpisao-pet-vaznih-sporazuma-u-pekingu/>.
- Народна скупштина Републике Србије. 2019. Стратегија националне безбедности Републике Србије. 27. децембар 2019.
- Политика*. 2019. „Како је ‘случај кантримен’ утицао на Хуавејев пројекат ‘сигурних градова’“. 19. јун 2019. <http://www.politika.rs/scc/clanak/432095/Kako-je-slucaj-kantrimen-uti-cao-na-Huavejev-projekat-sigurnih-gradova>.

- Радио-телевизија Војводине [РТВ]. 2020. „Прве војне вежбе Војске Србије с Белорусијом и Кином“. 23. јануар. 2020. https://www.rtv.rs/sr_ci/drustvo/prve-vojne-vezbe-vojske-srbije-s-belorusijom-i-kinom_1086804.html.
- Стевић, Љиљана, и Слободан Поповић. 2018. „Позиција Републике Србије на безбедносно-политичкој међи Европске уније и Народне Републике Кине“. *Политика националне безбедности* 15 (2): 41-56. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.1522018.6>.
- Траиловић, Драган. 2018. „Политичко-економске и безбедносне алтернативе Србије у очима њених грађана“. *Политика националне безбедности* 15 (2): 41-56. doi: <https://doi.org/10.22182/pnb.1522018.3>.
- Траиловић, Драган, и Бранко Лазић. 2013. „Србија између Северноатлантског савеза и Организације договора о колективној безбедности“. У *Стратешки правци развоја и утврђивања положаја Србије у савременим међународним односима*, ур. Марко Николић, Драгољуб Тодић, 1009–1027. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Benner, Thorsten, Jan Gaspers, Mareike Ohlberg, Lucrezia Poggetti, and Kristin Shi-Kupfer. 2018. *Authoritarian Advance: Responding to China's Growing Political Influence in Europe*. Report February 2018. Berlin: Global Public Policy Institute; Mercator Institute for China Studies.
- Brînză, Andreea. 2019. “How the US-China Competition Is Playing out in Romania - The U.S. fight against Chinese nuclear and 5G technology in Romania will be an important test case”. November 11, 2019. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2019/11/how-the-us-china-competition-is-playing-out-in-romania/>.
- Centar za evroatlanske studije (CEAS). 2019. *Rašomon - Analiza bilateralnih odnosa Srbije i Kine i njihov uticaj na nastavak demokratizacije, EU integracija i saradnje Srbije sa NATO i zemljama članicama*. Београд: Centar za evroatlanske studije.

- Deutsche Welle*. 2009. "Chinese soldiers train for epidemic in Bavaria". Last accessed 02.04.2020. <https://www.dw.com/en/chinese-soldiers-train-for-epidemic-in-bavaria/g-49505957>.
- Fruscione, Giorgio, and Giulia Sciorati. 2019. "Serbia: China Exports 'Security' Too". October 9, 2019. *ISPI*. <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/serbia-china-exports-security-too-24123>.
- Hartwell, Christopher, and Katarzyna Sidlo. 2017. *Serbia's cooperation with China, the European Union, Russia and the United States of America*. Policy Department, Directorate-General for External Policies, European Parliament.
- Huawei*. 2018. "Huawei Safe City Solution: Safeguards Serbia: More than 200 cities across the globe have chosen Huawei". August 23, 2018. <https://archive.li/pZ9HO#selection-10783.1-10789.57>
- Huotari, Mikko, Jan Gaspers, Thomas Eder, Helena Legarda, and Sabine Mokry. 2017. *China's Emergence as a Global Security Actor: Strategies for Europe*. MERICS Papers on China, No 4. Berlin: Mercator Institute for China Studies.
- Jakimów, Małgorzata. 2019. "Desecuritisation as a soft power strategy: the Belt and Road Initiative, European fragmentation and China's normative influence in Central-Eastern Europe". *Asia Europe Journal* 17: 369–385. <https://doi.org/10.1007/s10308-019-00561-3>
- Jing, Long. 2014. "Relations between China and CEE Countries: Development, Challenges and Recommendations". November 21, 2014. *China Institute for International Studies*. http://www.ciis.org.cn/english/2014-11/21/content_7388215.htm.
- Mitrovic, Dragana. 2018. *From Socialist Modernization to Chinese Dream*. Belgrade: Institute for Asian Studies.
- Rajczyk, Robert. 2019. *China's Influence in Balkans and Central and Eastern Europe*. Special Report. Warsaw: Warsaw Institute.

- Ralev, Radomir. 2017. "China's Poly Group shows interest in producing military equipment in Serbia - govt". *SeeNews*. Last accessed 25.03.2020. <https://seenews.com/news/chinas-poly-group-shows-interest-in-producing-military-equipment-in-serbia-govt-554776>.
- Santora, Marc, and Hana de Goeij. 2019. "Huawei Was a Czech Favorite. Now? It's a National Security Threat". February 20, 2019. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/02/12/world/europe/czech-republic-huawei.html>.
- Sarek, Łukasz. 2019. "The '16+1' Initiative and Poland's Disengagement from China". *China Brief* 19 (4): 5-9. <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2019/02/02-15-2019-CB-Issue.pdf?x17141>.
- Shi-Kupfer, Kristin, and Mareike Ohlberg. 2019. *China's Digital Rise: Challenges for Europe*. MERICS Papers on China, No 7. Berlin: Mercator Institute for China Studies.
- Trailovic, Dragan, and Bojan Kiculovic. 2014. "Economic and Political Implications of Chinese Engagement in Central and Eastern European Countries". In *Political Science, International Relations and Security Studies*, eds. Stelan Scaunas, Eugen Strautiou, Vasile Tabara. 196-203. Sibiu: Department of International Relations, Political Science and Security Studies, Faculty of Social Sciences of the Lucian Blaga University of Sibiu, Research Center for Political Science, International Relations and European Studies.
- Vladisavljev, Stefan. 2019. „Da li Kina može postati ‘veliki brat’ Srbije?“. 13. Februar 2019. *BFPE*. <https://bfpe.org/da-li-ki-na-moze-postati-veliki-brat-srbije/>.
- Vladisavljev, Stefan. 2020. "Cautionary tale for the Western Balkans: China and Czech Republic". January 15, 2020. *European Western Balkans*. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/01/15/cautionary-tale-for-the-western-balkans-china-and-czech-republic/>.
- Vojinović, Petar. 2019. „Srbija od Kine kupuje naoružanu bespilotnu letelicu CH-92A“. *Tangosix*. Last accessed 20.03.2020. <https://tangosix.rs/2019/28/11/ekskluzivno-srbija-od-kine-kupuje-naoruzanu-bespilotnu-letelicu-ch-92a/>.

- Vuksanovic, Vuk. 2019. "Securing the Sino-Serbian Partnership". October 14, 2019. *Echowall*. <https://www.echo-wall.eu/plus-one/securing-sino-serbian-partnership>.
- Weitz, Richard. 2017. "Assessing the Sino-Russian Baltic Sea Drill". *China Brief* 12 (17): 24-28. https://jamestown.org/wp-content/uploads/2017/09/CB_17_12-1.pdf?x79268.

Dragan Trailović**Institute for Political Studies, Belgrade***MILITARY AND SECURITY COOPERATION BETWEEN
CHINA AND SERBIA: THE INDICATOR OF CHINA'S
NEW ROLE IN EUROPE****Resume**

The cooperation between the People's Republic of China and the Republic of Serbia within the existing comprehensive strategic partnership over the past few years, in addition to the existing fields of partnership relations, has expanded to include military and security cooperation. This cooperation takes place in two parts of the national security system of the Republic of Serbia, namely in the military domain and in the domain of public security and police cooperation. It involves strengthening of military cooperation through China's entry into the defense market (selling military equipment like drones) and maintaining joint military exercises, as well as the introduction of new technologies into the security field (face recognition technology) and joint police patrols in Serbian cities. This may indicate that China is seeking to enter defense markets of Europe and to take on a new role as a security actor, on the one hand, as well it may also indicate China's need to protect its investments and projects along the new Silk Road, on the other. On this basis, the main aim of the paper is to present the forms of realized and agreed cooperation between the People's Republic of China and the Republic of Serbia in these areas, as an indicator of possible forms of cooperation between China and other European countries.

Keywords: *military cooperation, security cooperation, Serbia, China*

---

* dragan.trailovic@ips.ac.rs

* Овај рад је примљен 3. априла 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Никола Рајић*

*Факултет за правне и пословне студије „Др Лазар
Вркатић“, Нови Сад*

Александар Гајић**

Институт за европске студије, Београд

ОДНОС ОРГАНИЗАЦИЈЕ ДОГОВОРА О КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ (ОДКБ) СА ШАНГАЈСКОМ ОРГАНИЗАЦИЈОМ ЗА САРАДЊУ И НАТО

Сажетак

Организација договора о колективној безбедности (ОДКБ) представља важну регионалну безбедносну организацију, пре свега ону одбрамбено војног типа, која делује на турбулентном постсовјетском простору. Као таква, ОДКБ тежи сарадњи са другим сродним регионалним организацијама које делују на овом простору. У раду се посматра однос ОДКБ са НАТОМ и ШОС-ом (Шангајском организацијом за сарадњу), њихове међусобне разлике, интереси, видови сарадње и/или њихов изостанак као и разлози за то. У раду се даје сумарна оцена ових односа и њихова могућа перспектива у будућности.

Кључне речи: *ОДКБ, регионална безбедност, НАТО, ШОС, Евроазија*

---

* nikola.rajic@flv.edu.rs

** romero@eunet.rs

УВОД

Настанак и развој Организације договора о колективној безбедности (ОДКБ) и у стручној и у општој јавности пословично се гледа из перспективе распада Совјетског савеза и прилика који су настали након тога, када је спољну безбедност новонасталих постовјетских држава уместо несталог Варшавског пакта требало надоместити новом регионалном безбедносном организацијом. Наиме, одмах по распаду СССР-а, већ 25. децембра 1991. године, иницирани су нови војни и политички интегративни процеси на постовјетском простору који ће се, временом, проширити и на још неке области Азије. Прво је, по одредбама споразума из Вискулија, истог дана формирана Заједница независних држава (ЗНД) као облик политичке интеграције већине бивших совјетских република, пре свега из разлога политичке и економске сарадње. У мају наредне године, тачније „15. маја 1992. године, у Ташкенту (главном граду Узбекистана), Русија, Јерменија, Казахстан, Тацикистан, Киргизија и Узбекистан потписали су Договор о колективној безбедности, који је ступио на снагу 20. априла 1994. (по томе се ОДКБ данас назива и Ташкентски пакт, Ташкентски уговор или Ташкентски савез). Договор су, током 1993. године, потписале и Грузија (9. септембра), Азербејџан (24. септембра) и Белорусија (31. децембар).» (Тошић Машевић, 2017, 423). Делатност овог војног савеза примарно се тицала заштите њених држава чланица од спољних претњи и није предвиђала могућност организовања и извођења мировних операција чак на постсовјетском простору, пошто су овакве мере у том периоду биле у надлежности ЗНД-а. Убрзо након закључења споразума Азербејџан је повукао свој потпис. Накнадно, су се, током 1999. године, Узбекистан и Грузија такође повукле из војног споразума. Споразум је већ 15. маја 1999. обновљен (пошто је првобитно било предвиђено да траје пет година) на састанку и Кишињеву, у Молдавији, да би 7. октобра 2002. Русија, Белорусија, Казахстан, Киргизија, Молдавија и Јерменија постигли коначни споразум о формирању трајног војног савеза (изузев Молдавије која се повукла из споразума и остала изван чланства у ДКБ-у). Овом приликом донети су Устав и споразум о правном статусу овог војног савеза.

Наредне године, тачније 18. септембра 2003 године, Устав и споразум су постали правоснажни..

На Московском самиту СКБ 14. маја 2002. године, донета је одлука да се тадашњи ДКБ трансформише у међународну регионалну организацију, када је организација и попримила име које и данас носи, дакле у Организацију Договора о колективној безбедности. Као главни разлози за трансформацију наводе се разлози у виду потребе за већом ефикасношћу сарадње између чланица у евроазијском региону, али и као потреба да се тадашњи ДКБ прилагоди промењеном стању геополитичког окружења и да, путем трансформације, буде у стању да се прилагоди динамици регионалне и међународне безбедности и супротстави новим изазовима, ризицима и претњама безбедности.

С обзиром да је члан 4. статута аналоган члану 5 НАТО пакта, у складу са којим се агресија против једне државе – члана сматра као агресија против свих чланова ОДКБ, као и члан 2. према коме „у случају угрожавања безбедности, територијалног интегритета и суверенитета једне или више држава учесница, или претњи међународном миру и безбедности, државе учеснице ће одмах активирати механизам заједничких консултација са циљем да се координирају њихове позиције и предузму мере за уклањање настале ситуације“ (Кнежевић 2017, 56), јасно је откуд се повлаче паралеле између ОДКБ с једне, и НАТО пакта са друге стране, а исто тако, узевши у контекст простор на ком делује ОДКБ и ШОС као још једну организацију која делује у том подручју, неопходно је сагледати понаособ односе које ОДКБ гаји са наведеним организацијама.

ОДНОС ОДКБ И НАТО

У основи, однос ОДКБ и НАТО спада у ред проблематичних праваца међународне активности ОДКБ, јер се, у старту, не може говорити о конкретној сарадњи између ове две организације. (Кнежевић 2017, 62). Свакако, може се говорити о могућностима и претпостављеним правцима и облицима потенцијалне сарадње, али се њихов однос, у суштини, своди на могућност, а не на реалност и стварност.

Ни са једном државом или међународном организацијом НАТО нема специфичне односе као што је то случај са Руском Федерацијом и однос са њом је на врху листе приоритета Алијансе од самог краја Хладног рата. Управо зато, а поред тога и са циљем успостављања боље сарадње са државама Централне и Источне Европе, 1991. године је основан Савет за северноатлантску сарадњу, а нешто касније је покренут и програм „Партнерство за мир“ (The Partnership for Peace). (Кнежевић 2017, 63)

Партнерство за Мир (ПзМ) је најзначајнија иницијатива НАТО, формално покренута 1994. године, у циљу развијања стабилности и безбедности у Европи и шире у свету, кроз јачање поверења и сарадње између НАТО и других држава у евро-атлантском простору. Заштита и унапређење основних слобода и људских права, демократски развој и очување слободе, правде и мира представљају заједничке вредности на којима почива програм ПзМ и као такве компатибилне су са вредностима других међународних и регионалних организација – УН, ЕОБС, Савета Европе, ЕУ и других организација.¹

ПзМ је програм билатералне сарадње између НАТО и појединих држава, који се темељи на начелима добровољности, флексибилности и транспарентности. Програм је за сваку државу учесницу индивидуалан и специфичан. Учеснице програма ПзМ самостално одређују ниво, садржај и динамику партнерске сарадње, у складу са сувереним правима, националним интересима, потребама и могућностима. Иако је његово основно тежиште развој сарадње у области одбране, веома је значајна политичка димензију овог програма, као важног фактора европске - и шире - безбедносне архитектуре.

Приликом приступања ПзМ, државе потврђују да су привржене доследном испуњавању обавеза из Повеље УН и начела Универзалне декларације о људским правима, као и приврженост Завршном акту из Хелсинкија и свим другим документима ОЕБС-а.

Политички оквир за сарадњу НАТО са партнерским земљама је Савет евро-атлантског партнерства (Euro-Atlantic

¹ Министарство спољних послова Републике Србије: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/partnerstvo-za-mir?lang=lat>

Partnership Council – ЕАРС), политичко-безбедносни форум који окупља све државе чланице НАТО и учеснице програма ПЗМ.² Пошто се државе НАТО граниче са државама ОДКБ и ако се узме у обзир присуство Алијансе на простору Централне Азије и у Авганистану, које је интензивиранио у оквиру глобалне борбе против тероризма након напада 11. септембра 2001. године, не чуди пажња посвећена питању могуће сарадње између Алијансе и ОДКБ.

Однос НАТО са државама Централне Азије постао је изузетно важан после одлуке за интервенцију у Авганистану, након терористичких напада 11. септембра 2001. године, где су се централноазијске чланице ДКБ нашле пред дилемом да ли да пруже помоћ Алијанси у виду отварања база у Киргистану и Узбекистану, на шта је дат позитиван одговор након консултација са Русијом.³ Међутим, успостављање односа између ОДКБ и НАТО, за сад, представља камен спотицања у међународним односима. Проблематичан моменат је у чињеници да Алијанса одбија да призна ОДКБ као озбиљну организацију и не упушта се у директну комуникацију са њом, већ преферирају модел сарадње са државама чланицама ОДКБ кроз програм Партнерство за мир, Савет НАТО-Русија и Савет евро-атлантског партнерства, у оквиру којих ионако имају сарадњу са државама чланицама ОДКБ (Nikitin 2017, 84)

Сагледавајући актуелно стање и историју две организације, односно мањак исте, можда је најбоља шанса за успостављање кооперације између две организације у томе да уопште започну неку врсту комуникације. Почевши од 2004. године, ОДКБ је направио неколико покушаја у успостављању интерорганизацијских односа са Алијансом, безуспешних, превасходно јер би то из угла Алијансе значило званично признање ОДКБ, што је, по Алијансу, контрапродуктивно, јер НАТО сматра да је Русија та која је основала и која покреће ОДКБ с циљем остваривања баланса и улоге „контра-тега“ против утицаја НАТО и САД, као и да би било какво интерорганизацијско ОДКБ-НАТО комуницирање само појачало утицај Русије у Централној Азији (Charap, Demus & Shapiro 2018, 44).

2 НАТО: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm

3 New York Times: https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/cfr/international/slot2_072605.html

С тим у вези, Савет колективне безбедности ОДКБ је јуна 2004. године донео одлуку о основним правцима дијалога и односа ОДКБ-НАТО, као што су: прво, констатација блискости и подударача начелних ставова, званично изјављених од стране ОДКБ и НАТО о супротстављању савременим претњама и изазовима; друго, укључивање тема попут регионалне и међународне безбедности, супротстављање међународном тероризму, илегалној трговини дрогом и оружјем, организовани криминал и илегална миграција, непролиферација оружја за масовно уништење и ракетних технологија, учвршћивање пограничне безбедности и сл. у агенду за консултације и сарадњу (Rozanov & Douhan 2013, 66), у оквиру којих су предложене консултације између ОДКБ и НАТО аналогно сарадњи држава чланица ОДКБ са НАТО у оквирима програма ПЗМ; треће, могућност искоришћавања механизма развоја односа са НАТО, као што су билатерални однос ОДКБ-НАТО; размена информација, радни контакти генералних секретара обе организације и др.

На тај начин је ОДКБ „пружила руку“ Алијанси, предложивши детаљан списак тема за консултације и сарадњу, на шта НАТО није одговорио, нити одбио, јер би било који од та два одговора значило званично признавање ОДКБ као међународног стожера. Међутим, на самиту НАТО у Истанбулу 2004. године наглашено је да „партнерској сарадњи треба дати нову димензију“, а у складу са тим Алијанса је изразила намеру да повећа сарадњу са државама „стратешки важних региона Јужног Кавказа и Централне Азије“, чиме је НАТО потврдио да има стратешки важне интересе у традиционалној зони интереса Русије и зони одговорности ОДКБ (Кнежевић 2017, 64).

После неуспешног покушаја успостављања директног контакта појавио се наговештај промене већ следеће године, када је Владимир Путин у сусрету са тадашњим генералним секретаром НАТО Јапом де Хоп Шефером покренуо тему односа две организације, услед слабих напора и недовољног успеха у борби против тероризма и незаконите трговине наркотицима. Након тога, Шефер је предложио Путину и министру спољних послова Русије, да се на пленарном заседању Савета евроатлантског партнерства и Савета НАТО-Русија

изложе циљеви и планови ОДКБ-а.⁴ На том састанку, одржаном 8. децембра 2005, Министар спољних послова Русије, Сергеј Лавров, истакао је да обим задатака којима се бави ОДКБ, говори о реалним могућностима за успостављање шире међународне сарадње са другим државама и организацијама у областима као што су горепоменућа борба против тероризма и незаконита трговина наркотицима, али и у областима као што су мировне мисије, размена искустава у мерама борбе са екстремизмом, реаговање у ванредним ситуацијама и сл. (Кнежевић 2017, 65).

Ипак, од стране челника Алијансе је изречен став о преураћености остваривања формалних и званичних односа између две организације, уз инструкције како би државе чланице ОДКБ требало да искористе постојеће платформе попут Савета НАТО-Русија, Савета евроатлантског партнерства, и наравно, сарадњу у оквиру програма Партнерство за мир, у оквиру којег поједине државе чланице ОДКБ свакако већ имају запажено учешће и сарадњу, попут Јерменије⁵ и Казахстана⁶, где се у војној доктрини обе државе јасно наглашава како је сарадња са НАТО кључна за безбедност кроз ИПАП споразуме, на основу чега се може протумачити како обе државе чланице дају предност НАТО у односу на ОДКБ; поред инструкција, може се извести и назнака како НАТО нема интереса да званично призна постојање ОДКБ кроз успостављање сарадње јер би тиме исту легитимизовала, чиме би се Русија оснажила као кључан стожер у својој традиционалној зони Централне Азије и Јужног Кавказа, као и да сам ОДКБ не доживљавају као озбиљну организацију.

Међутим, такви ставови не долазе једино са стране запада, јер се чак и на истоку могу чути резервације према потенцијалима ОДКБ. Семјон Багдасаров, члан комитета за спољне послове, је у интервјуу за руску новинарску агенцију „Регнум“ 12. децембра 2011. године назвао ОДКБ „виртуелном, потпуно неактивном организацијом, која дискредитује спољну и одбрамбену политику Русије“⁷; Владимир Закаров,

4 Radio Free Europe: <https://www.rferl.org/a/1059480.html>.

5 ETHZ: https://www.files.ethz.ch/isn/155588/Armenia%20Military%20Doctrine%202007_eng.pdf

6 Jamestown Foundation: <https://jamestown.org/program/kazakhstan-adopts-new-military-doctrine/>

7 Регнум: <https://regnum.ru/news/1478614.html>

доктор војних наука и водећи истраживач Руског института за стратешке студије је 2011. ОДКБ описао као аморфну структуру неспособну да се ефикасно супротстави НАТО пакту или да представи оруђе одбране руских геополитичког интереса, за шта је дао три разлога. Као први наводи да буџет ОДКБ није упоредив са буџетом Алијансе; као други то да државе чланице ОДКБ немају јасан концепт колективне одбране, упутивши на то да војне доктрине држава чланица ОДКБ нису усаглашене са доктринама других држава чланица; и као трећи, да су државе чланице ОДКБ неспособне да утврде заједничког непријатеља, наводећи за пример то да је Русија примарно забринута око проширења утицаја НАТО на исток, док централноазијске државе попут Казахстана пре као кључну претњу посматрају религијски екстремизам и илегалне миграције, и да ти фактори, у садејству, чине ОДКБ безначајним и да лишвавају Русију од војног утицаја који је потребан да сачува свој доминантни положај у постсовјетком простору.⁸ Чак ни Збигњев Бжежински⁹ није крио свој скептицизам према ОДКБ, називајући организацију „фиктивном“ (Rozanov & Douhan 2013, 66).

2007. године је ОДКБ изразила жељу за кооперацијом са НАТО на пољу решавања „тврдох“ безбедносних изазова и претњи попут пролиферације оружја за масовно уништење, али и противтероризма и незаконите трговине наркотицима, као и жељу за сарадњом у области контроле извоза, контроле граничног простора, и у области пост-конфликте сарадње у Авганистану, дакле, Организација је исказала спремност да ради чак и на неким пољима, попут питања пролиферације оружја за масовно уништење и контроле извоза, која њој нису на врху листе приоритета, у смислу да се према њима ОДКБ поставља више декларативно.¹⁰ Жеље за кооперацијом тог типа сугеришу да ОДКБ доживљава НАТО више налик класичном војном блок, или пак могу значити да Русија, као нуклеарна сила и као велики извозник оружја, представља чиниоца који

8 Jamestown Foundation: <https://jamestown.org/program/kazakhstans-csto-membership-looks-gloomy/>

9 Збигњев Бжежински (Zbigniew Brzezinski) је био пољско-амерички политиколог и геостратег, саветник америчког председника Линдона Џонсона од 1966. до 1968. и саветник за националну безбедност председника Џимија Картера од 1977. до 1981. године.

10 PONARS Eurasia: <http://www.ponarseurasia.org/memo/how-csto-can-and-cannot-help-nato>

дефинише агенду Организације. Међутим, поново је на такве жеље наишао отпор у виду одговора да се на пољу решавања тих изазова и претњи већ ради у оквиру Савета НАТО-Русија, као и сарадње између САД и Русије, те да нема потребе за стварањем још једне платформе, поготово што од држава чланица ОДКБ једино Русија може потпомоћи значајан дијалог на пољу тврдих претњи (Charap, Demus & Shapiro 2018, 45).

2009. године је, у сврху церемоније прослављања 60-тогодишњице постојања НАТО, Збигњев Бжежински за часопис „Foreign Affairs“ објавио чланак „Агенда за НАТО“¹¹, у оквиру кога је изнео интересантне ставове и предлоге везане за однос НАТО и ОДКБ, увидевши значај интензивирања сарадње између две организације. Према њему, две стране би требало да теже изградњи партнерских односа који су условљени неопходношћу супротстављања савременим изазовима и претњама, пре свега од глобалног тероризма. У свом чланку он чак предлаже и неку врсту пакта између две организације, што би, према његовом мишљењу, помогло прикључењу Русије, која има водећу улогу у ОДКБ, „тешњем политичком и војном савету са евроатлантском заједницом“ (Кнежевић 2017, 66). Даље наглашава како је Москва последњих година показала јасан интерес у закључивању сличног споразума, иако се НАТО ограђивао од тога, јер би такав пакт подразумевао војно-политичку симетрију између две организације. Поред тога, према мишљењу западних аналитичара и истраживача, прави циљ напора Москве у тежњи ка формализацији односа са НАТО се огледа у добијању, од стране Алијансе, признање руске сфере утицаја у постсовјетским државама. НАТО се, међутим, и даље води ставом да не примећује постојање ОДКБ и дају препоруке и предност директној изградњи односа са државама чланицама ОДКБ кроз већ постојеће платформе попут Савета евроатлантског партнерства и програма Партнерство за мир. Бжежински је приметио да би такав став НАТО могао бити и превазиђен ако би у случају остваривања договора у оквиру пакта који он предлаже, била укључена одредба којом се не би спречавало евентуално двоструко чланство у обе организације оним државама које данас нису чланице ниједне од те две организације (Rozanov & Douhan 2013, 66).

11 Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2009-09-01/agenda-nato>

Овако формулисан предлог Бжежинског о потенцијалној симбиози две регионалне безбедносне организације изазвао је опрезну реакцију и од стране НАТО и од стране ОДКБ. Тадашњи Генерални секретар НАТО, Андерс Фог Расмусен, у свом првом говору 2009. године, изјавио је како верује да ниједно НАТО партнерство нема већи потенцијал од оног са Русијом¹², док је по питању предлога Бжежинског изјавио како је неопходно детаљније проучити могућност учвршћивања поверења између Русије и НАТО, и како је спреман да без икаквих предрасуда размотри идеју која би потпомогла том ставу (Rozanov & Douhan 2013, 66). Таква изјава од стране званичника НАТО је представљала наговештај која би водила сарадњи. С друге стране, реакција ОДКБ била је уздржанија, уз наговештај да су са посебном пажњом примили изјаву генералног секретара НАТО о томе да би Алијанса могла да размотри предлог, међутим, уз изјаву „да нису превише еуфорични када се ради о речима господина Расмусена“ (Кнежевић 2017, 66). Одлуке у оквиру НАТО се доносе на нивоу сталних представника, министара спољних послова, шефова држава и влада држава чланица, што представља разлог зашто је изјава и став генералног секретара Расмусена прокоментарисана на тај начин од стране челника ОДКБ, узевши у обзир да то није званични став НАТО (Кнежевић 2017, 67). Наиме, више од једном током протеклих година су државе чланице ОДКБ истицале свој интерес у започињању званичног дијалога и кооперације са Алијансом, без позитивног повратног одговора од стране исте (Rozanov & Douhan 2013, 66), самим тим, не чуди скептицизам изражен од угла званичника ОДКБ.

Било како било, тадашњи генерални секретар ОДКБ Николај Бордјужа верује да постоје реални проблеми у којима би се могли искористити капацитети две организације у садејству, превасходно тероризам и незаконита трговина наркотицима. Његово је мишљење да би једино искоришћавањем потенцијала које две организације поседују било могуће утицати на заједничке проблеме, као на пример, сарадња на пољу Авганистана, као заједничком додирном тачком две организације. Истовремено, нагласио је како секретаријат ОДКБ

---

12 CAIRN: <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2009-5-page-107.htm#>

припрема нацрт меморандума о могућностима међусобних односа две организације, који још увек није потписан.

Лидери ОДКБ предлажу кооперацију са Алијансом у погледу размене информација на пољу противтероризма и незаконите трговине наркотицима на постсовјетском простору, као и спровођење заједничких операција у намери сузбијања активности нарко картела. Асистенција у области хуманитарних активности у Авганистану је још једна потенцијална област кооперације, јер је транспорт хуманитарне помоћи коју НАТО снабдева кроз територију држава чланица ОДКБ изузетно важан задатак с безбедносног аспекта (Rožanov & Douhan 2013, 67).

Значајан наговештај могуће промене динамике у односима између две организације десио се посредством Викиликса¹³, када је објављена дипломатска преписка између тадашњег америчког амбасадора при НАТО, Иво Далдера¹⁴ и Стејт Департамента. У телеграму, датираном на 10. септембар 2009. године, који је Далдер упутио државном секретару, наведено је да генерални секретар НАТО тежи активирању односа са ОДКБ, али је оцењено да је „контрапродуктивно сарађивати са ОДКБ, организацијом основаном од стране Москве за супротстављање потенцијалном утицају НАТО и САД на постсовјетском пространству“, као и да би успостављање сарадње „могло да да легитимност ономе што представља нестабилна организација која утиче на развој нове блоковске поделе“, и да „ОДКБ може и даље да појача утицај Москве на наше централноазијске и друге партнере у Савету евроатлантског партнерства НАТО.“¹⁵

Према том телеграму се може закључити да Иво Далдер посматра ОДКБ као средство Русије за супротстављање утицају НАТО и САД на постсовјетском простору, као и да је ОДКБ „нестабилна организација“, што чини важан разлог зашто САД и НАТО не желе да признају ОДКБ као легитимну организацију (Кнежевић 2017, 67). Као главни разлог за то наводе да ОДКБ није имала ниједну озбиљну интервенцију,

13 Политика: <http://www.politika.rs/sr/clanak/158147/Sta-je-Vikiliks-i-ko-je-Dzulijus-Asanz>

14 Иво Далдер (Ivo H. Daalder) је актуелни председник чикашког савета за глобална питања, који је радио као амерички амбасадор при НАТО од 2009. до 2013. године.

15 Викиликс: https://wikileaks.org/plusd/cables/09USNATO383_a.html

док руски аналитичари на то одговарају контра-аргументом да је „НАТО своју прву интервенцију спровео 46 година од оснивања“ под кодним именом Операција Намерна сила – НАТО бомбардовање Републике Српске.¹⁶ Такође, важно је истаћи чињеницу да би снаге ОДКБ биле ангажоване ван територије Организације, неопходно је да за такву одлуку постоји одговарајућа Резолуција Савета безбедности УН, што је, подсећања ради, НАТО приликом агресије на Савезну Републику Југославију 1999. прекршио¹⁷ и Повељу УН и своју Повељу по више параграфа.¹⁸

13. октобра 2009. године, током преговора у Москви са државним секретаром САД Хилари Клинтон, Министар спољних послова Русије Сергеј Лавров је изјавио како НАТО још увек није одговорио на предлоге ОДКБ о потенцијалној сарадњи, али је ипак изразио наду да ће успети да ступе у контакт са НАТО партнерима (Rožanov & Douhan 2013, 67).

Иако је Авганистан најочигледнија веза за сарадњу две организације, ниједна организација се није нарочито истакла у погледу жеље да интензивира могућу сарадњу. Као што је речено, НАТО преферира сарадњу кроз билатералне односе у оквиру постојећих платформи попут програма Партнерство за мир, дакле сарадњу с државама чланицама ОДКБ појединачно, а не са ОДКБ као организацијом, што је дуго времена било могуће рећи и за другу страну. Чланице државе ОДКБ су се тек 2011. године сагласиле да је распоређивање војних база које нису у ингеренцији ОДКБ на територијама држава чланица ОДКБ ствар око које мора постојати узајаман договор. Русија исто тако преферира да сарађује са НАТО, САД и Авганистаном на билатералној основи. Уопштено, политички ставови ОДКБ преферирају да питању Авганистана постављају пажњу независно и одвојено од других могућих тачки сарадње са Алијансом, што има свог утемељења. Наиме, интереси две организације, по питању Авганистана, су дивергентни. Што се тиче ОДКБ, Авганистан не представља могуће поље за војне активности, већ спољну претњу; ОДКБ више акцента ставља

16 НАТО: <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/english/history.html>.

17 ICTY: <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-na-to-bombing-campaign-against-federal> -

18 РТС: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3464878/petric-bombardovanje-bilo-nelegalno-problem-kim-od-ranije.html>

на поље екстремизма и незаконите трговине наркотицима у Централној Азији. С друге стране, НАТО функционише на територији Авганистана, заинтересован је за унутрашњу стабилност Авганистана, и, у поређењу с ОДКБ, не ставља нарочит акценат на питање трговине наркотицима. Стиче се утисак да је поље где две организације могу добро да сарађују поље размене информација, које има потенцијал да постане високо корисно.¹⁹

2014. године је, након повлачења међународних снага из Авганистана, било наговештаја о потенцијалној сарадњи две организације, односно говора о важности успостављања исте, услед сумњи у успешност контролисања ситуације у Авганистану од стране самих власти (Кнежевић 2017, 68). Међутим, након избијања сукоба у Украјини долази до суспендовања Савета НАТО – Русија априла исте године,²⁰ а недуго након тога, након десет година покушаја успостављања сарадње Савет колективне безбедности ОДКБ доноси одлуку о обустављању покушаја успостављања односа између две организације, док се као разлози за такав акт наводи то да „НАТО уцењује државе чланице ОДКБ у вези са акцијама Русије у конфликту са Украјином“ (Бордјужа), као и изјава Анатолија Антонова, заменика министра одбране Русије, да „се врши морални притисак и покушај да се Русија и њен народ прикажу као негативци, као и да је демократска политика Европе пут ком се треба окренути“²¹. То се може протумачити као потез челника ОДКБ који наговештава да су свесни да НАТО неће формално признати ОДКБ, јер би то значило давање легитимитета ОДКБ, као и томе да постсовјетски простор припада Русији, односно, да је Русија де факто главни стожер на том простору. У прилог овоме говори и изјава бившег генералног секретара Јурија Качатурова²², за време посете у Београду²³ 20. октобра 2017. године, да је ОДКБ тражио признање од НАТО двапут откада је ОДКБ признат као

19 PONARS Eurasia: <http://www.ponarseurasia.org/memo/how-csto-can-and-cannot-help-nato>

20 НАТО: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm

21 Eurasia: <https://eurasianet.org/csto-to-cut-contacts-with-nato-increase-ties-with-sco>

22 Јури Качатуров је био генерални секретар ОДКБ од 2. маја 2017. до 2. новембра 2018, након што је Јерменија захтевала његово смењивање од стране ОДКБ услед учешћа у оружаним сукобима у његовог хапшења.

23 Министарство спољних послова Републике Србије <http://www.mfa.gov.rs/en/component/content/article/17075-minister-dacic-in-talks-with-secretary-general-of-the-csto>

међународна организација, међутим безуспешно (Abrahamyan 2018, 37).

Без обзира на све своје мане, ОДКБ ће остати важан фактор у евроазијском региону, чиме се не искључује могућа сарадња са НАТО и САД једног дана. Потенцијалних додирних тачака за сарадњу има, па би се, у принципу, могло говорити о потенцијалном пружању помоћи централноазијским војним снагама, обостраном управљању регионалним конфликтима, јачању националних граница, пружању подршке мировним операцијама, борби против оружја за масовно уништење, борби против тероризма, као и о пружању помоћи властима у Авганистану. Директан дијалог између две организације би такође могао да води до раста поверења, управљања кризама и реаговању у деескалационим процесима (Weitz 2018, 79). Истина је да ОДКБ нема мандат да интервенише у областима ван своје надлежности, али би могла да се придружи у каснијим фазама реконструкције и изградње мира, чиме би могла да дође у контакт са НАТО државама и самим НАТО. Још једна потенцијална додирна тачка била би кооперација у области природних и људских катастрофа, јер би се такав тип кооперације могао протумачити као политички неутралан (Charap, Demus & Shapiro 2018, 47).

Спречавање радикализације путем коришћења друштвених мрежа је такође област у оквиру које би се могла успоставити сарадња између две организације. Упркос својим разликама и другачијем приступу сајбертероризму, и НАТО и ОДКБ деле ставове поводом борбе против тероризма, сматрајући да би борбу против тероризма требало водити и на земљи и на интернету. Од 2009. године ОДКБ спроводи годишњу вежбу имена „ПРОХУ“²⁴, усмерену ка обарању интернет страница које садрже и промовишу екстремне садржаје и које се баве врбовањем терориста (Nikitina 2012, 44).

Сарадња са ОДКБ би такође могла помоћи Алијанси да ограничи утицај Русије и смањи руски интервенционизам у евроазијском региону јер би поједине државе чланице ОДКБ раширених руку дочекале проширен утицај НАТО, с обзиром да би се тиме разблажио горепоменути утицај Русије у региону.

---

24 Eurasian Studies: <http://greater-europe.org/archives/3965>

Напоследку, та сарадња би, хипотетички, могла да успори раст и оснаживање Пекинга, што би свакако одговарало и Москви и Вашингтону (Weitz 2018, 79).

Поред тога, у свом досадашњем постојању ОДКБ је показао да му фали доза ефективности у улози пружаоца безбедности државама чланицама – наиме, за већину држава чланица, ОДКБ представља оруђе путем ког могу да гоне сопствене интересе са Москвом у форми субвенција у погледу набавке војне опреме, тренинга и друге едукације и помоћи, а поред тога, у погледу решавања регионалних проблема су показале како преферирају билатералне преговоре с Москвом пре него мултилатералну кооперације кроз ОДКБ (Klein 2019, 35)

Иако постоје поређења две организације и називање ОДКБ „руским НАТО“ и сличним именима, те две организације ипак нису толико сличне. Јесте реч о два савеза колективне безбедности које предводе две изузетно јаке нуклеарне силе, и постоје сличности у погледу препознатих изазова, ризика и претњи, али је кључна разлика у погледу структуре, односно бројности, држава чланица и моћи самих савеза. С једне стране, за разлику од НАТО, у ОДКБ су све државе чланице, осим Русије, војно готово безначајне државе, а с друге стране, поредећи буџете оба савеза се види колико је ОДКБ слабији од НАТО, јер је буџет ОДКБ између 3 и 5 милиона америчких долара, док, код НАТО, та цифра износи око 2,5 милијарде долара²⁵. То све, наравно, не значи да потенцијална сарадња две организације у будућности није могућа, јер би таква сарадња била потенцијално врло снажна у погледу реалних домета заједничких акција и решавања обостраних проблема.

ОДНОС ОДКБ И ШАНГАЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА САРАДЊУ

Иако је потенцијална сарадња, односно признање од стране НАТО алијансе и стицање међународне репутације оно чему ОДКБ тежи, тј. чему је тежио дуги низ година, до избијања конфликта у Украјини 2014. године, сарадња са Шангајском

---

25 Спутњик: <https://rs-lat.sputniknews.com/analyze/201511021100733073/>

организацијом за сарадњу²⁶ (ШОС) је пак реалнија и, пре свега, постојанија, макар у поређењу са Алијансом. Као главни разлози за то се могу навести чињенице да обе организације деле одређени број држава чланица у свом саставу, као и да покривају мање или више сличну географску област и да теже сличним циљевима, односно да покушавају решити проблеме који потресају централноазијски регион, свако у свом домену.

Главна покретачка снага у ОДКБ јесте Русија, док у ШОС-у ту улогу деле Русија и Кина. Узевши то у обзир, неопходно је објаснити историју сино-руских односа.

Посматрано у том контексту, Кина и Русија су имале проблематичан однос, који се могао окарактерисати као однос неповерења и понекад отвореног непријатељства. На крају Другог светског рата, Мао Цедунг је ујединио Кину под комунизмом што је било у сагласности са Совјетским савезом, односно Стаљином, барем идеолошки. 14. фебруара 1950. године, СССР и Кина су потписале Сино-совјетски споразум о пријатељству, кооперацији и узајамном пружању помоћи²⁷ који је дубље оснажио везе између две земље. Након Стаљинове смрти, односи су, под вођством Никите Хрушчова, почели да се мењају, тако да је током 60-их година прошлог века Кина променила свој статус од, условно речено, најбољег пријатеља СССР-а до љутог непријатеља. Један од покретача такве промене био је Никита Хрушчов са својом одлуком да прекине сарадњу са Кином на пољу развоја нуклеарног оружја, што је удаљило Цедунга од СССР-а, што је као последицу имало смењивање Хрушчова, али та одлука није поправила сино-руске односе. Наиме, Царска Русија је за време XIX века анектирала један део територије Кине, што је, као проблем, било занемаривано све до 1964. године када је Мао Цедунг покренуо то питање, а као одговор је уследило постављање совјетских трупа дуж руско-кinesке границе (MacNaffie 2010, 369-370), те је 1969. године чак умало избио и рат између две државе, услед инцидента дуж руско-кinesке границе (Vinokurov & Libman 2017, 12). Такво стање се одржало скоро тридесет година, и прву фазу сино-руске сарадње

26 Шангајска организација за сарадњу: <http://eng.sectsc.org/>

27 Министарство спољних послова НР Кине: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zili-ao_665539/3602_665543/3604_665547/t18011.shtml

представљала је нормализација билатералних односа кроз низ мера за изградњу узајамног поверења, укључујући решавање пограничних спорова и демобилизацију војних трупа дуж границе (Wilkins 2008, 368), и односи су се нормализовали тек маја 1989. године, након посете Михаила Горбачова Кини.²⁸ Почетком деведесетих година прошлог века, након распада Совјетског Савеза и зачетком униполарног света, Кина је постепено постајала све јача и расла у нову светску силу. Русија је у њој видела потенцијалног партнера у балансирању снаге коју је САД поседовала у том моменту, а, поред тога, додатни преклапајући интереси у виду развијања економских односа су довели до тога да је 25. априла 1996. потписан споразум о изградњи „стратешког партнерства“ између Русије и Кине.²⁹

26. априла исте године, основана је „Шангајска петорка“ актом потписивања споразума о изградњи поверења у војној области у пограничним областима, од стране Кине, Русије, Казахстана, Киргистана и Таџикистана³⁰. Априла наредне године, 1997. у Москви је потписан и споразум о узајамном смањењу војних снага у пограничним областима³¹, који је постао гарант за пет држава потписница да ће повећати узајамно поверење у пограничним областима, откада је Шангајска петорка започела свој пут ка званичној институционализацији својих активности и циљева (Borkoeva 2011, 78). Током трећег самита, одржаног 1998. Шангајска петорка је започела процес ширења области којима се бави, па је поред изградње поверења у пограничним областима наглашена важност поштовања националног суверенитета и територијалног интегритета, као и важност борбе против сепаратизма и религијског екстремизма (Yuan 2010, 861) и за време њега је потписан споразум са Казахстаном којим је решен територијални спор (Stobdan 2008, 529). За време четвртог самита, одржаног августа 1999. у Бишкеку³² догодио се значајан помак. Наиме, чланице Шангајске петорке су усвојиле декларацију на тему

28 China Digital Times: <https://chinadigitaltimes.net/2019/05/30-years-ago-gorbachev-meets-deng-protests-grow/>

29 Министарство спољних послова НР Кине: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zili-ao_665539/3602_665543/3604_665547/t18028.shtml

30 Уједињене нације: <https://peacemaker.un.org/regional-confidencebuildingborders96>

31 FAS: <https://fas.org/nuke/control/mrmfba/index.html>

32 Бишкек је главни град Киргистана.

узајамне кооперације у области борбе против бројних претњи, укључујући тероризам, сепаратизам и религијски екстремизам – колективно названа „три зла“ (Hansen 2008, 219). На истом самиту је донета одлука да се организује против-терористички центар у Бишкеку. 2000. године су се председници пет држава састали у Душанбеу где је Узбекистан учествовао као посматрач када је изразио жељу да постане пуноправан члан организације (Borkoeva 2011, 79). Важно је напоменути да је тек 2004. године постигнут договор између Кине и Русије и да је извршена демаркација око спорног делова пограничног простора (Østevik & Kuhrt 2018, 79).

Сама Шангајска петорка је, као основу свог рада истакла „шангајски дух“, који је подразумевао узајамно поверење, као и узајамне бенефиције, једнакост, консултације, поштовање различитости култура, као и жељу за заједничким развојем (Dadabaev 2014, 107). Суштински, промовише поверење, комуникацију, сарадњу, коегзистенцију, заједничке интересе, и промовише нов модел међудржавних односа и безбедносни концепт регионалне кооперације (Yuan 2010, 862). На основу тога, свака донета одлука морала је бити у складу са интересима свих држава, што је истовремено имало улогу одбрамбеног механизма против наметања воље Кине или Русије некој другој држави чланици, и на основу тог „шангајског духа“ су ударени темељи рађања ШОС-а 2001. године (Dadabaev 2014, 107). Дакле, 15. јуна 2001. године је, у Шангају, организација званично успостављена као Шангајска организација за сарадњу (ШОС), заснована на кооперацији у три области: регионална безбедност и супротстављање против „три зла“, економска кооперација и потенцијална стратешка кооперација (Borkoeva 2011, 79).

Како Кина, тако и Русија имају своје циљеве који су намеравали остварити посредством ШОС-а. Наиме, Кина је кроз ШОС нашла користан механизам да избегне решавање својих проблема на директан начин, тако што је у ШОС-у видела средство којим ће моћи да се позабави питањем ујгурског сепаратизма у Синкјангу путем борбе против „три зла“ (Wilhelmsen & Flikke 2011, 877), док се интереси Русије огледају у борби против чеченског сепаратизма и тероризма, који је, додуше, углавном ограничен на Кавказ (Song 2014,

94). Тероризам је постао све већи разлог забринутости за државе чланице ШОС-а, а с обзиром на свој транснационални карактер, одлучено је да се тим проблемом треба позабавити на нивоу ШОС-а, а не индивидуално, стога је јуна 2002. године, руски министар спољних послова Игор Иванов, озваничио успостављање регионалне антитерористичке агенције у склопу ШОС-а (de Naas 2016, 381). 7. јула 2002. године, државе чланице ШОС-а су потписале споразум о успостављању регионалне антитерористичке структуре (РАТС), са седиштем у Бишкеку.³³ Један од разлога за таквом одлуком било је појачано присуство САД у региону након терористичког напада 11. септембра, као и блиске сарадње централноазијских држава са САД, које су чак дозвољавале и отварање војних база на својим територијама (Borkoeva 2011, 81). Појачано присуство САД у региону био је и повод да и Кина и Русија одлуче да ојачају ШОС, продубљењем сарадње у области безбедности, па је тако ШОС 2003. године одржао своју прву војну вежбу (Wilhelmsen & Flikke 2011, 877). На ташкентском самиту 2003. године, донета је одлука да се успостави секретаријат ШОС-а у Пекингу од 1. јануара 2004. године, а поред тога је одлучено да се седиште РАТС-а пресели у Ташкент из Бишкека, где је главни мотив за ову одлуку био покушај Кине и Русије да привуку Узбекистан себи, како не би потпао под утицај САД (Borkoeva 2011, 81). Ово је био важан моменат јер је ШОС јак колико и сино-руски односи и заједнички мотиви, а стварање против баланса интересима САД-а је, свакако, важан интерес обе стране (Aris 2009, 459). Ипак, упркос реторичкој подршци Русије у уздизању и расту ШОС-а, њеног утицаја и деловања, Русија није нарочито ентузијастична о намерама ШОС-а који се тичу економског развоја и интеграције, у виду банке и слободне трговинске зоне (Wilhelmsen & Flikke 2011, 888), нити је расположена за могућност да ШОС замени ОДКБ као регионалног безбедносног стожера, поготово када се узме у обзир да је управо Русија та која је главна покретачка сила ОДКБ, док Кина чак ни није члан истог. Истини за вољу, Русија је тек 2005. године, након „обојених револуција“³⁴ попут

33 CIS Legislation: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3857>.

34 Обојена револуција је назив за низ догађаја у појединим земљама Источне Европе, односно Еуразије, приликом којих је дошло до смене ауторитарних режима и њихове замене владама номинално либерално-демократске и про-западне оријентације, а углавном уз подршку САД-а. На нашим просторима је најпопуларнија „булдожер револуција“ којом се

„норанцасте револуције“ у Украјини³⁵ а потом и „тулипанске револуције“³⁶ у Киргистану, као и насиља у Андијану³⁷ постала активнија у сарадњи са Кином у погледу јачања ШОС-а (Yuan 2010, 863). Заиста, ШОС је, у тим догађајима, показао мало успеха у борби против „три зла“. Наиме, РАТС није био у стању да реагује када су Хизб ут-Тахрир и ИМУ (исламски покрет Узбекистана) деловали у Андијану маја 2005. године. ШОС је показао мало успеха и у борби против претњи које делују и долазе из Авганистана и не би било нереално рећи да, да није било интервенција од стране НАТО и САД, да би талибански покрет и исламисти подржани од стране Ал-Каиде били на власти у Ташкенту, Душанбеу и Бишкеку (Stobdan 2008, 539).

Током 2006. и 2007. године су учињени бројни напори да се повећа интероперабилност између ОДКБ и ШОС-а (Torjesen 2009, 186) (што се и догодило) након што је априла 2007. Сергеј Иванов изразио потребу за тешњом војном кооперацијом две организације (Wilhelmsen & Flikke 2011, 884). Николај Бордјужа је истакао како сарадња између две организације није интензивна у степену у ком би то било пожељно (Legvold 2009, 38), што се, такође, могло видети у напорима приликом преговора за извођење годишње војне

означавају догађаји који су се догодили 5. октобра 2000. године.

35 Наранцаста револуција представља низ догађаја политичке природе који су се догодили у Украјини крајем 2004. и 2005. године, непосредно након другог круга председничких избора на којима је формално победио тадашњи премијер Виктор Јанукович, док је те резултате оспорио његов противкандидат Виктор Јушченко, тврдећи да су они последица изборне преваре, након чега су његове присталице започеле демонстрације на улицама Кијева, а као епилог је дошло до понављања избора након одлуке Врховног суда Украјине, на којима је, потом, победио Јушченко.

36 Тулипанска револуција је назив за догађаје у Киргистану, који су почетком 2005. године довели до смене власти тадашњег председника Аскара Акајева, након парламентарних избора одржаних 28. фебруара и 13. марта, на којима је победила владајућа странка, али то опозиција није хтела прихватити, сматрајући резултате фабрикованим. Након тога су у многим деловима земље избиле демонстрације које су кулминирале 24. марта у Бишкеку (главни град) и које су натерале Акајева да побегне из земље, након чега је опозициони вођа Курманбек Бакијев преузео власт. Washington Times: <https://www.washingtontimes.com/news/2005/mar/26/20050326-103550-7473r/>

37 13. маја 2005. године се у Андијану, граду у Узбекистану, догодио догађај који је резултовао са око или преко 200 људских жртава, док страни медији извештавају да је бројка између 400 и 600 жртава. Наиме, након суђења 23 бизнисмена, оружана група је упала у затвор где су били притворени, ослободила их, притом убивши и заробивши неколико затворских чувара, након чега су почели масовни протести грађана око немаштине и владине корупције. Након низа догађаја и набоја тензије је уследила паљба по протестантима – цивилима, резултујући масовним бројем жртава. – The Diplomat: <https://thediplomat.com/2015/05/what-happened-10-years-ago-in-andijan/>

вежбе „Мировна мисија 2007“, где је Пекинг одбио предлог Москве да се она одржи под комбинованим покровитељством у садејству ШОС – ОДКБ (Watts, Ledberg & Engelbrekt 2016, 433). Епилог свега је то да је 5. октобра 2007. године потписан меморандум о узајамном разумевању између две организације³⁸ који је обухватао сарадњу у областима као што су борба против „три зла“, укључујући и војну сарадњу кроз дељење обавештајних података и спровођење заједничких вежби (Sameron & Orenstein 2012, 32), што је свакако и истакнуто као један од важних постулата ОДКБ-а у обезбеђивању безбедности у региону, у члану 4. Статута те организације (Douhan 2019, 168). Међутим, једна перипетија која се јавља у могућој сарадњи између две организације, а везана је за потписани меморандум, јесте чињеница да се у меморандуму спомиње кооперација између секретаријата две организације, а не сарадња између две организације у целини, а то значајно умањује вредност потписаног документа, јер се, самим тим, не ствара никакав механизам којим би се неутралисао двоструки напора које обе организације пружају спровођењем својих активности, услед мањка координације у истима (Nikitina 2011, 47)

Прављење поређења између две организације је доста незахвално због разлика које постоје међу њима, упркос томе што деле изванредан број чланица, као што су Русија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан. Исто тако, упркос бројним декларацијама, потписаним споразумима и предложеним пројектима, само деловање је окарактерисано ограниченима и перипетијама. ШОС, за сад, оставља утисак налик на међувладину мрежу за сарадњу. Током година се није много тога материјализовало између две организације што већ није постојало кроз неку форму билатералних односа (Allison 2018, 308). За почетак, разлику представља чињеница да је ОДКБ војни блок, док ШОС представља више политичко-економски ентитет са безбедносном компонентом (de Haas 2016, 403). Кина и Русија, под окриљем ШОС-а, чак су надгледали парламентарне, односно председничке изборе у Таџикистану 2015. и Узбекистану 2016. године, што говори о томе да ШОС поседује шири мандат, односно зону одговорности, наспрам ОДКБ (Odgaard 2017, 51). Друго, док у ШОС-у постоје два

38 CIS Legislation: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=46847>

доминантна стожера, у виду Кине и Русије, у ОДКБ-у ту улогу држи искључиво Русија. Самим тим, перцепција Русија у вези регионалних и глобалних претњи се пресликава на политику обе организације. Међутим, иако постоји сарадња између Кине и Русије, њих две се истовремено надмећу за водећу улогу у региону. Даље, у поређењу са ОДКБ-ом, ШОС има већи ауторитет у свету, узевши у обзир да у свом саставу има четири члана која поседују нуклеарни потенцијал, а то су Русија, Кина, Индија и Пакистан. Анализирајући њихове домете, оквир деловања ОДКБ-а пре представља одбијање регионалних претњи које долазе из централноазијског региона, док ШОС има глобализованији утицај. ОДКБ брани интересе свега шест држава чланица, док ШОС брани интересе осам држава, али у свом саставу има моћнијих држава, где се, поред Русије, ту намећу још и Кина, али и Индија и Пакистан, и потенцијално Иран који би могао да постане члан. То намеће закључак да у евроазијском региону постоји више кругова сарадње, дакле регионални у форми ОДКБ, и глобални, у форми ШОС-а, којим управљају Кина и Русија, али који, у своју агенду, укључују интересе осталих моћних држава. Ипак, иако у свом саставу деле немали број заједничких и, за евроазијски регион релевантних, држава, напори обе организације да се супротставе тероризму нису уједињени, самим тим нису ни претерано успешни (Shakhanova 47-51). Главна структурална слабост ОДКБ као безбедносног стожера у региону представља чињеница да ОДКБ има слабо развијене екстерне контакте, као и билатералну и мултилатералну сарадњу са другим институцијама (у претходном поглављу је писано о мањку сарадње са НАТО алијансом, што умањује престиж и међународну репутацију ОДКБ). Било би, свакако, паметно развити дубљу сарадњу и однос између ОДКБ и ШОС-а, као друге организације која делује у истом региону, а која има огроман значај у истом (Korolev & Shumkova 2018, 77).

У пракси се, међутим, сино-руска војна сарадња показала неефикасном, односно неспремном да реагује на озбиљне регионалне изазове и претње, и, иако су обе организације спроводиле бројне вежбе чији су сценарији укључивали спречавање покушаја рушења власти, ниједна од њих није одговорила на апеле помоћи који су долазили из Киргистана

2010. године, када су избили етнички сукоби између киргистанске и узбекистанске популације (Watts, Ledberg & Engelbrekt 2016, 439). Са руске стране, апел за помоћ је одбијен од стране тадашњег председника Русије Дмитрија Медведева, као и тадашњег генералног секретара ОДКБ, Николаја Борђуже, а као објашњење за поступке су навели разлог да су сукоби у Киргистану имали унутрашње корене, што не потпада под ингеренцију ОДКБ (de Naas 2017, 5). Формално гледано, ОДКБ може да интервенише само на захтев неке од својих држава чланица, међутим, услед недостатка консензуса од стране свих држава чланица, ОДКБ је одбила да пошаље своје мировне снаге, али је уместо тога понудила техничку и хуманитарну помоћ. Наиме, главни задатак ОДКБ јесте колективна одбрана својих држава чланица против спољашњих претњи, а решавање унутрашњих конфликта не потпада под њено деловање. Било како било, ОДКБ је ту пропустио прилику да покаже западу своју компетенцију за реаговање у реалним ситуацијама (Nikitina 2011, 48). Исте године, ШОС је пропустио прилику да делује у случају свргавања киргистанског председника Курманбека Бакијева, као и да у случају терористичке заседе за време које је погинуло 25 војника у планинама Таџикистана.³⁹

Други важан случај на ком ће се видети ефективност и можда узајамно деловање обе организације јесте Авганистан, поготово након делимичног повлачења САД и НАТО трупа 2014. године, посебно ако се узме у обзир да су и ОДКБ и ШОС били поприлично критични у вези неуспеха међународних органа да се спречи трговина наркотицима и тероризам у региону (Jackson 2014, 198). Дакле, обе организације ће бити на великом тесту након повлачење трупа из Авганистана, односно одласка једине бране која ефективно спречава притисак радикалног исламизма у централноазијском региону и Авганистану као горухој тачки на мапи тог региона. Повлачење САД и НАТО трупа из Авганистана ће свакако захтевати да се како државе у региону, тако и ОДКБ и ШОС додатно активирају у покушају решавања широког варијетета проблема који проистичу из Авганистана, где се као главни наводи могући налет новог таласа радикалног ислама дуж региона и претпоставку појачаних исламистичких

39 Radio Free Europe: https://www.rferl.org/a/Tajikistan_Blames_Islamist_Militants_For_Attack/2162831.html

активности у региону, који, потенцијално, могу проузроковати дестабилизацију региона услед евентуалног пада власти и раста моћи талибанског покрета, али и очување Авганистана као главне тренажне базе, укључујући како оне који су повезани са тероризмом, тако и екстремистичке организације чији је циљ да дестабилизују регион (Douhan 2019, 69-70). Важност Авганистана је апострофирао Бордјужа изјавом да „уколико Авганистан није стабилан, није ни Централна Азија“ и на самиту ОДКБ 2010. године истакнуто је како ће ОДКБ бити спреман да преузме већу улогу по повлачењу трупа из Авганистана 2014. године. Сергеј Лавров је подржао сарадњу ОДКБ са НАТО алијансом (која је, додуше, више реторичка, него реална), ШОС-ом, као и Пакистаном у погледу ових активности (Jackson 2014, 198).

На самиту ШОС-а у Душанбеу одржаном 2014. године је чак предложено да се две организације споје у неку врсту коалиције, а такав предлог Пекинг није прихватио с одушевљењем. Како је ШОС еволуирао, Кина је била много више ентузијастична поводом промовисања организације као вишеслојни ентитет са снажном економском и развојном димензијом која би била праћена безбедносном компонентом, док Русија на ШОС гледа више као регионално језгро које би било контратежа западу (Lanteigne 2018, 128). Уколико би се, пак, креирала коалиција ОДКБ – ШОС, то би, сигурно, потенцијално било врло снажна коалиција, која би своје снаге и ресурсе могла да усмери на решавање ситуације у Авганистану, свако у свом домену одговорности, те би се могло утицати на проблем трговине наркотицима, борбу против екстремиста који врше покушаје инфилтрације са авганистанске територије с намером дестабилизације региона, затим оснаживање региона односно пограничне контроле и пружање техничке помоћи, укључујући помоћ у изградњи инфраструктуре у Авганистану, као и спровођење обуке и пружање војно-техничке сарадње. Заправо, сама идеја коалиције није толико лоша, јер би оснажила интересе обе организације у међународној арени, узевши у обзир да би тако сигурно били јачи него сада (Nikitina 2011, 52). Пекинг свакако дели ставове Москве поводом „обојених револуција“ у пост-совјетском простору, где обе силе гледају на њих као на спољно мешање које је намењена да

промовише про-западњачке режиме. За време самита ШОС-а одржаног 2015. године у Русији, руски министар одбране Сергеј Шојгу је изнео предлог како би формална алијанса између две организације могла да блокира будуће „обојене револуције“, али је и на тај предлог Пекинг упутио исто тако хладан одговор (Lanteigne 2018, 128). Географски фактор који ШОС поседује је врло атрактиван, и потенцијална сарадња две организације има висок потенцијал⁴⁰, док војна сарадња Русије и Кине добија карактер сарадње који је дубљи од традиционалне војно-индустријске.⁴¹

Било како било, сигурно је да је неопходнија тешња сарадња између две организације какве су ОДКБ и ШОС, две организације које деле немали број држава чланица и које имају огроман утицај у свом региону, две организације, чије је зона деловања Евроазија, коју је и Збигњев Бжежински назвао „највећим геополитичким добитком за Америку“ (Бжежински 1999, 25), с циљем решавања проблема који потресају ту област и омогућавања тешње безбедносне, али и економске сарадње и превазилажења културних и политичких тензија које постоје између држава у региону и поспешивања просперитета у истом.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Развијајући се, од времена распада СССР-а до данас, ОДКБ је тежио да развије односе са другим важним регионалним безбедносним организацијама у циљу решавања горућих безбедносних проблема широког спектра на евроазијском простору. Међутим, у случају НАТО-ам, он није нашао на добронамерног саговорника са друге стране, већ антагонисту који је на сваку активност ове безбедносне организације гледао са подозрењем, ако не и отвореним супротстављањем. ОДКБ је читав низ година, све до избијања грађанског рата у источном делу Украјине, покушавао да успостави трајни контакт и сарадњу са НАТО пактом. НАТО је, међутим, ово систематски одбијао верујући да би успостављањем веза са ОДКБ истоме дао пун легитимитет да се у очима светске јавности представи

40 Valdai Club: <https://valdaiclub.com/a/highlights/what-is-the-future-of-the-sco/>

41 The Central Asia – Caucasus Analyst: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13591-china-russia-security-cooperation-in-central-asia.html>

као главни чинилац за одржавање стања безбедности у региону свог деловања. Истини за вољу, постоје индиције да су и на страни НАТО-а у периоду пре 2014. године постојале намере за успостављањем контаката са ОДКБ-ом, о чему сведоче путем Wikileaks-а објављени документи који обзнањују конверзације између тадашњег амбасадора при НАТО-у Иво Даладера и Стејт Департамента. Такође, индиције о овим намерама могу се пронаћи и у изјавама тадашњег секретара НАТО-а Андреса Фог Расмунсена, као и у писањима легендарног америчког дипломате и геостратега Збигњева Бжежинског који је у свом чланку „Агенда за НАТО“ (објављеном поводом шест деценија од оснивања овог војног савеза) износио ставове о неопходности ове сарадње. Било како било, ови контакти до данашњих дана нису званично успостављени, а све постојеће намере у овом правцу су, након избијања сукоба у Украјини, суспендоване.

Насупрот томе, ОДКБ дугорочно развија и продубљује своје вишедимензионалне односе са другом важном регионалном организацијом која делује на простору Евроазије – са Шангајском организацијом за сарадњу. Темелји добрих односа произилазе, пре свега, из чињенице да две организације деле немали број држава чланица – четири. Поред тога, постанак ШОС-а потекао је из потребе решавања проблема дуж граница које дели са чланицама ОДКБ-а. Док у ОДКБ-у главну покретачку снагу представља Русија, у ШОС-у то чине Русија и Кина. Оно што чини основу бољих односа између две организације јесте и чињеница да обе организације покушавају успоставити стабилност и регулисати питање безбедности у региону у ком делују. Обе организације су спровеле значајан број војних вежби у својим доменима, а у одређеним су учествовале заједно. Док ОДКБ у свом саставу поседује КСБР, ШОС поседује РАТС, или регионалну антитерористичку структуру, те није искључена обострана сарадња у тој области. Као што је већ речено, с обзиром да деле један број држава чланица, намеће се чињеница да проблеми који могу потрести једну организацију, могу бити и извор проблема за другу. Главна разлика јесте та што је опсег деловања ШОС већи, како у погледу простора јер има већи број држава чланица и самим тим покрива већи део простора на географској мапи

света, тако и у погледу ингеренција, јер, за разлику од ШОС, ОДКБ представља војно-политички блок, док се ШОС бави и хуманитарним, економским и политичким питањима. Ипак, то није фактор који раздваја две организације. Напротив, ово може бити фактор који их спаја, јер две организације, заједничким деловањем, могу решити бројна питања у својим регионима, где се као главно истиче Авганистан, и у оквиру њега претња од талибанских и терористичких аспирација и напада, посебно након повлачења трупа САД 2014. године.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Abrahamyan, E. 2018. „NATO and CSTO in the Caucasus: Evolving Collision and Potential Engagement”. In: *What a 'New European Security Deal' Could Mean for the South Caucasus*, eds. F. Labarre, G. Niculescu, 31-46. Vienna: Austrian National Defence Academy.
- Allison, R. 2018. „Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO“. *The Chinese Journal of International Politics*, 11(3): 297-338.
- Aris, S. 2009. „The Shanghai Cooperation Organisation: ‘Tackling the Three Evils’. A Regional Response to Non-traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc?“. *Europe-Asia Studies*, 61(3): 457-482.
- Бжежински, З. 1999. *Велика шаховска табла*. Подгорица: ЦИД.
- Borkoeva, J. 2011. *Collective Security Treaty Organization (CSTO) and the limitations of Russia's influence over the other CSTO member states*. Ankara: Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Valdai Club: <https://valdaiclub.com>
- Vinokurov, E. & A. Libman. 2017. *Eurasian Integration and Its Institutions: Possible Contributions to Security in Eurasia*. MPRA Paper No. 83021. Munich: MPRA.

- Dadabaev, T. 2014. „Shanghai Cooperation Organization (SCO) - Regional identity formation from the perspective of the Central Asia states“. *Journal of Contemporary China*, 23(85): 102-118.
- de Haas, M. 2016. „War Games of the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization: Drills on the Move!“ . *The Journal of Slavic Military Studies*, 29(3): 378-406.
- de Haas, M. 2017. „Relations of Central Asia with the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization“. *The Journal of Slavic Military Studies*, 30(1): 1-16.
- Douhan, A. 2019. *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*. DCAF Regional Programmes Series no. 18. Geneva and Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre.
- ETHZ: <https://www.files.ethz.ch>
- Eurasia: <https://eurasianet.org>
- Eurasian Studies: <http://greater-europe.org>
- ICTY: <https://www.icty.org>
- Jamestown Foundation: <https://jamestown.org>
- Jackson, N. J. 2014. „Trans-Regional Security Organisations and Statist Multilateralism in Eurasia“. *Europe-Asia Studies*, 66(2): 181-203.
- Klein, M. 2019. *Russia's Military Policy in the Post-Soviet Space: Aims, Instruments and Perspectives*. SWP Research Paper. Berlin: German Institute for International and Security Affairs.
- Кнежевић, Б. 2017. „Однос ОДКБ и НАТО“. *Међународна политика*, 1165: 54-72.
- Korolev, A. & V. Shumkova. 2018. „Security institutions in Greater Eurasia: Implications for Russia“. *International Organisations Research Journal*, 13(3): 70-81.

- Lanteigne, M. 2018. „Russia, China and the Shangai Cooperation Organization: Diverging security interests and the Crimea Effect“. In: *Russia's Turn to the East. Global Reordering*, eds. H. Blakkisrud, E. Wilson Rowe, 119-138. London: Palgrave.
- Legvold, L. 2009. „The role of multilateralism in Russian foreign policy“. In: *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. E. Wilson Rowe. London: Routledge.
- MacHaffie, J. 2010. „China's Role in Central Asia: Security Implications for Russia and the United States“. *Comparative Strategy*, 29(4): 368-380.
- Министарство спољних послова НР Кине: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng
- Министарство спољних послова Републике Србије: <http://www.mfa.gov.rs>
- НАТО: <https://www.nato.int>
- New York Times: www.nytimes.com
- Nikitin, A. 2017. „CSTO: The evolution of security functions and structures“. In: *Russia: arms control, disarmament and international security. IMEMO supplment to the Russian edition of the SIPRI yearbook 2016*, eds. A. Arbatov & S. Oznobishchev, 64-89. Moscow: IMEMO.
- Nikitina, Y. 2011. „Regional security cooperation in the post-soviet space“. *Security Index: A Russian Journal on International Security*, 17(4): 47-53.
- Nikitina, Y. 2012. „The Collective Security Treaty Organization through the Looking Glass“. *Problems of Post-Communism*, 59(3): 41-52.
- Odgaard, L. 2017. „Beijing's quest for stability in its neighbourhood: China's relations with Russia in Central Asia“. *Asian Security*, 13(1): 41-58.
- Østevik, M. & N. Kuhrt 2018. „The Russian Far East and Russian Security Policy in the Asia-Pacific Region“. In: *Russia's Turn to the East. Global Reordering*, eds. H. Blakkisrud, E. Wilson Rowe, 75-94. London: Palgrave.

Политика: <http://www.politika.rs>

PONARS Eurasia: <http://www.ponarseurasia.org>

Радио телевизија Србије: <http://www.rts.rs>

Radio Free Europe: <https://www.rferl.org>

Регнум: <https://regnum.ru>

Rozanov, A. A. & A. F. Douhan. 2013. *Collective Security Treaty Organization 2002-2012*. DCAF Regional Programmes Series no. 18. Geneva and Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre.

Song, W. 2014. „Interests, Power and China’s Difficult Game in the Shanghai Cooperation Organization (SCO)“. *Journal of Contemporary China*, 23(85): 85-101.

Спутњик: <https://rs-lat.sputniknews.com>

Stobdan, P. 2008. „Shanghai Cooperation Organization: Challenges to China’s Leadership“. *Strategic Analysis*, 32(4): 527-547.

Shakhanova, G. 2017. „The Architecture of Security in the Eurasian region: Is Russia Still a Guarantor of Regional Security?“. *The East West Studies*, 8/2017: 45-52.

Torjesen, S. 2009. „Russia as a military great power: The uses of the CSTO and the SCO in the Central Asia“. In: *The Multi-lateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. E. Wilson Rowe. London: Routledge.

Тошић Малешевић, Н. 2017. „Распад источног блока, Вашавског уговора и СССР-а и постхладноратовски војни и политички интегративни процеси на простору бившег СССР-а и у Азији“, *Војно дело*, 2/2017: 400-435.

The Diplomat: <https://thediplomat.com>

The Central Asia – Caucasus Analyst: <https://www.cacianalyst.org>

Federation of American Scientists: <https://fas.org>

Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com>

Hansen, F. S. 2008. „The Shanghai Co-Operation Organisation“. *Asian Affairs*, 39(2): 217-232.

CAIRN: <https://www.cairn.info>

Cameron, D. & M. Orenstein. 2012. „Post-Soviet Authoritarianism: The Influence of Russia in Its Near Abroad“. *Post-Soviet Affairs*, 28(1): 1-44.

CIS Legislation: <https://cis-legislation.com>

Charap, S., A. Demus, & J. Shapiro. 2018. *Getting Out from “In-Between” : Perspectives on the Regional Order in Post-Soviet Europe and Eurasia*. Santa Monica: RAND Corporation.

China Digital Times: <https://chinadigitaltimes.net>

Шангајска организација за сарадњу: <http://eng.sectesco.org>

Washington Times: <https://www.washingtontimes.com>

Watts, J., S. Ledberg & K. Engelbrekt. 2016. „Brothers in arms, yet again? Twenty-first century Sino-Russian strategic collaboration in the realm of defence and security“. *Defence Studies*, 16(4): 427-449.

Weitz, R. 2018. *Assessing the Collective Security Treaty Organization: Capabilities and Vulnerabilities*. Carlisle: U.S. Army War College Press.

Wikileaks: <https://wikileaks.org>

Wilkins, S. T. 2008. „Russo–Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?“. *Contemporary Security Policy*, 29(2): 358-383.

Wilhelmsen, J. & G. Flikke. 2011. „Chinese–Russian Convergence and Central Asia“. *Geopolitics*, 16(4): 865-901.

Yuan, J. D. 2010. „China’s Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)“. *Journal of Contemporary China*, 19(67): 855-869.

Nikola Rajić*

*Faculty of Law and Business Studies
„Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad*

Aleksandar Gajić**

Institute for European Studies, Belgrade

RELATIONS BETWEEN COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION, SHANGHAI COOPERATION ORGANISATION, AND NATO

Resume

The Collective Security Treaty Organization (CSTO) is an important regional security organization, above all that of a defense-military type, operating in the turbulent post-Soviet space. As such, the CSTO seeks co-operation with other related regional organizations operating in the area. The paper looks at the relationship of the CSTO with NATO and the SCO (Shanghai Cooperation Organization), their differences, interests, forms of cooperation and/or their absence, as well as the reasons for this. It also provides a summary of these relationships and their possible future perspectives.

Keywords: *CSTO, regional security, NATO, SCO, Eurasia*

---

* nikola.rajic@flv.edu.rs

** romero@eunet.rs

* Овај рад је примљен 19. марта 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Срђан Перишић*

Институт за азијске студије, Београд

ГЕОПОЛИТИКА НОВОГ ХЛАДНОГ РАТА У ЕВРОПИ – ОД НОВОГ ИДЕОЛОШКОГ СУЧЕЉАВАЊА ДО КРАХА РАЗОРУЖАЊА

Сажетак

Аутор у раду сагледава ново хладноратовско сучељавање у Европи између САД и Русије. После увода, где су истраживачка питања, у другом поглављу се даје осврт на геополитички карактер Хладног рата, посебно на његов почетак, како би се упоредило са савременом ситуацијом. Истиче се да узрок Хладног рата структурно лежи у западној геополитичкој теорији. У трећем поглављу сагледавају се концепције безбедности у Европи, након 30 година од завршетка Хладног рата, које нуде Русија и САД. Наводи се да су руске иницијативе о новој безбедности у Европи, као безбедности једнакој за све, блокиране од стране САД. У четвртном поглављу анализира се савремено идеолошко сучељавање Запада и Русије, после руског отклона од либералне идеологије. У питању је нова карактеристика сукоба Запада са Русијом, која суштински осветљава ново хладноратовско сучељавање. Пето поглавље разматра рушење Споразума о ракетама средњег и кратког домета 2019. године и последице по европску безбедност. У закључку су дати одговори на истраживачка питања.

Кључне речи: *Русија, САД, Хладни рат, геополитика, безбедност, идеологија, споразум, разоружање, трка у наоружању*

---

* srdjanp9@gmail.com

УВОД

Ликвидација Споразума о ракетама средњег и кратког домета у августу 2019. године, и то на тридесетогодишњицу од завршетка Хладног рата, додатно је пореметила лоше односе Русије и Сједињених Америчких Држава (САД) настале како због украјинског конфликта, тако и због независног развоја руског друштва и државе (мимо западног либералног схватања). Напуштањем тог споразума од стране САД створена је дилема – да ли је тиме почео нови Хладни рат (Хладни рат 2.0). Дилема је појачана јер у јавности, како европских земаља, тако и у српском јавном мњењу, то питање постоји још од увођења западних санкција Русији 2014. године, и украјинског конфликта. Дилему око новог хладноратовског сукоба појачава и чињеница да до сада у Србији о томе није било академских расправа (изузев о украјинском конфликту). Поготово није било расправа о томе као што је рушење Споразума о ракетама средњег и кратког домета који је био срж европске безбедности од краја Хладног рата 1989. године.

Ми полазимо од тога да се о безбедности у неком делу Европе не може говорити ако се не сагледа питање новог Хладног рата. Дакле, користимо се дедуктивним поступком. Установићемо општи појам новог Хладног рата у Европи, и извући ћемо закључке о конкретном случају безбедности у централној и источној Европи.

Према томе, у раду ћемо покушати дати одговор на питање – да ли се ради о новом Хладном рату у Европи? Користићемо се компаративном методом и упоредити структуру и чиниоце Хладног рата између САД и Совјетског Савеза (СССР) са садашњом ситуацијом у европским односима за коју се каже да је нови Хладни рат 2.0. Питамо се – да ли можемо уочити одређене сличности садашње ситуације са претходним Хладним ратом, поготово са његовим почетком?

Битан чинилац Хладног рата су биле идеолошке разлике између комунистичког Совјетског Савеза и либерал-капиталистичких САД. С тим у вези, да ли данас можемо уочити одређено идеолошко (идентитетско-културолошко)

удаљавање Русије и Запада, и ако можемо – да ли оно претходи овом новохладноратовском сучељавању? У Хладном рату су идеолошке разлике маскирале дубоке, структурне геополитичке узроке сучељавања атлантистичких САД и евроазијског СССР-а. Међутим, учоавамо да је данашње идентитетско и културолошко сучељавање Русије и Запада, изражено после 2012. године, саставни део геополитичког сучељавања.

Сагледавање питања новог Хладног рата, и безбедности у централној и источној Европи, немогуће је без посматрања односа између западног разумевања безбедности и руске идеје безбедности у Европи. Обе безбедносне концепције су саставни део њихових геополитика.

Крај Хладног рата је био обележен разним споразумима о контроли наоружања. Један од најзначајнијих је и Споразум о уништењу ракета средњег и кратког домета из 1987. године. Међутим, управо су САД напустиле споразум 2019. године. С тим у вези, питамо се – који су узроци таквог понашања САД, односно, које су последице прво кршења, и на крају америчког напуштања тог споразума? Очито да су последице највише по европску безбедност, јер, ради Европе споразум је те 1987. и склопљен. Рушење тог споразума отворило је нову трку у наоружању.

ХЛАДНИ РАТ КАО ПРОИЗВОД ЗАПАДНЕ ГЕОПОЛИТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ

Опште је познато да је Хладни рат вођен између САД и Совјетског Савеза (СССР) од завршетка Другог светског рата па до пада Берлинског зида 1989. године. Иако су познати и узроци тог рата, у југословенском научном и јавном дискурсу, који је био оптерећен разним симетријама, за тај рат су подједнако оптуживани и САД и СССР.¹ Међутим, Хладни рат је почео америчким стратешким активностима против Совјетског Савеза, како војним тако и економским и политичким.

---

1 Југословенски научни и јавни дискурс је имао две доминантне лажне симетрије које су васпитавале генерације људи, а које су и дан данас присутне у српском јавном дискурсу. Прва симетрија је унутрашња која изједначава четнички покрет са усташама и НДХ. Спољна симетрија тврди да су Американци и Руси исти, тј. да се њихове државе идентично (штетно) понашају у међународним односима.

Наиме, за почетак Хладног рата узима се објављивање Труманове доктрине 1947. године, са претходним стратешким анализама Џорџа Кенана (*George Kennan*) из 1946. године. Међутим, нашој јавности је слабо позната чињеница да су САД имале планове нуклеарних удара по Совјетском Савезу већ крајем 1945. године, што је грозничаво подстакло СССР да добије своју атомску бомбу, како би се спасао од америчког нуклеарног удара. Практично, амерички планови о ударима по совјетској територији су повели тадашњу трку у наоружавању, и тиме означили почетак Хладног рата.

У књизи америчког историчара Мајкла Шерија (*Michael Sherry*), *Припрема за следећи рат: амерички планови за послератну одбрану 1941-45*, наводи се да је америчка војска инсистирала на концепту првог превентивног нуклеарног удара, без обзира што СССР није био непосредна претња Американцима. Шери наводи да су амерички војни и политички врх ипак СССР означили као непријатеља: „Совјетски Савез не представља непосредну претњу, признала је команда оружаних снага. Његова економија и људски ресурси су у рату исцрпљени. Сходно томе, СССР ће у наредном периоду своје напоре усредсредити на обнову... Међутим, совјетске могућности, без обзира што не постоје намере да угрожава САД, биле су довољан разлог да САД сматрају СССР потенцијалним непријатељем“ (Sherry 1977, 57). У прилог томе, стални руски представник у америчко – руским преговорима о разоружању од 1992 – 2002. године, Виктор Колтунов, наводи да је СССР веома брзо имао податке о америчким плановима нуклеарних удара по Совјетском Савезу, који су убрзали добијање совјетске атомске бомбе. Та сазнања Руси су касније користили као аргументе при преговорима о нуклеарном разоружавању. Колтунов наводи да је у директиви америчког Заједничког комитета за војно планирање од 14. децембра 1945. године било предвиђено атомско бомбардовање 20 градова и индустријских центара Совјетског Савеза. Планом се предвиђала израда, а касније и употреба 196 атомских бомби. План се звао Пинчер (*Pincher*) (видети Колтунов 2003). Амерички извори такође говоре о таквим плановима. Према тим изворима, већ од лета 1947. постојали су нови планови *Broiler*, *Frolic* и *Halfmoon* (Kunsmann, Lawson 2001, 22). Они су били увод у познати план

Дропшот (*Operation Dropshot*) из 1949. године, којим су били планирани производња и удар од 300 атомских бомби на сто совјетских градова (Ross 1996).

Теоријски и доктринарно Труманова доктрина се заснивала на америчким стратешким анализама у којима се Совјетски Савез представљао као агресивна држава коју је потребно „обуздавати“.² Такве анализе су се заснивале на налазима америчког дипломате Џорџа Кенана (*George Kennan*) 1946. и 1947. године. Наиме, у чувеном *Дугом телеграму* (који је у фебруару 1946. Из Москве послао Кенан, тадашњи амерички отправник послова) анализира се Совјетски Савез као агресивна држава која није способна за миран суживот са Западом, што је, по Кенану, последица укорењеног руског национализма (Kennan 2011). Иако у том тексту има занимљивих анализа унутрашњег стања совјетског режима где се примећује да не постоји емоционална веза између народа и саме комунистичке власти, Кенан погрешно закључује да је СССР спреман да врши агресију на Запад. То посебно истиче у свом другом тексту који је објављен као чланак у америчком часопису *Спољни послови* (*Foreign Affairs*) 1947. године. Ту наводи да Совјетски Савез треба у свим областима „обуздавати“, тј. не дозволити му ширење утицаја изван његовог простора (Kennan 1947, 575). Кенан је тада у својим анализама изнео суштину америчке хладноратовске геополитике, а то је – „обуздавање“ Совјетског Савеза.

Те анализе су, дакле, на погрешан начин представљале СССР, изгледа намерно занемарујући чињеницу да је Совјетски Савез, иако победник у Другом светском рату, био у великој мери разрушен са великим људским губицима, па тиме и онемогућен за било какву „агресивну експанзију“ према Западу. Шта више, у времену после Хладног рата изашла је на видело чињеница да Москва није имала никакве планове експанзије на Запад. Главни циљ Москве је био обрнут, заштита од неког новог агресора са запада, имајући у виду да се Русија кроз своју историју више пута суочавала са таквим разарајућим

---

2 Труманову доктрину је први пут изнео Хари Труман (*Harry Truman*) пред Конгрес 1947. године, када је изнесен план војне и економске помоћи Грчкој и Турској како оне не би потпале под совјетски утицај. Доктрина је касније проширивана и постала је основа америчког вођења Хладног рата (Transcript of Truman Doctrine. 1947; Merrill 2006, 27-37).

походима (нацистичка Немачка, Аустроугарска и Немачка царевина 1914, Кримски рат 1853, Наполеонова Француска, па све до средњег века и покушаја поробљавања Русије од стране римокатоличких монархија Пољске, Литваније, Немачке).

С тим у вези, СССР се у источној и централној Европи, коју је ослободио од нацистичке Немачке, чврсто држао не дозвољавајући било каква изненађења. Источна Немачка, Пољска, Чехословачка и Мађарска су биле земље које су кроз историју увек биле простори где се вршила концентрација освајачких армија према Русији и Совјетском Савезу. Због тога је СССР био стратешки заинтересован да централна и источна Европа никако не смеју да буду под контролом неког будућег агресора. У вези са тим, како би обезбедила ту стратешку потребу, а са друге стране избегла стварање нове поделе у Европи, совјетска влада је изашла са занимљивим иницијативама које су биле посве европске. Наиме, одмах по завршетку Другог светског рата совјетска влада је понудила осталим силама победницама варијанту по којој би Немачка остала јединствена држава и неутрална, без присуства армија земаља победница. Тиме би таква Немачка релаксирала европске односе, искључила би строгу подељеност до које је касније дошло. Велика Британија и САД су то категорично одбиле. О томе пише руска историчарка Наталија Нарочницка. Наиме, Велика Британија је чак тражила да се Немачка подели у најмање три државе, при чему би јужне немачке области ушле у јединствену државу са Аустријом и Мађарском (Нарочницка 2003, 272–273).

Према томе, САД су већ 1945. године, на самом крају Другог светског рата, имале готово разрађену доктрину онемогућавања или обуздавања Совјетског Савеза, која је постала суштина хладноратовске геополитике САД. Та доктрина је формулисана у академским круговима. Она се заснивала на геополитичким анализама Хелфорда Макиндера (*Halford Mackinder*), о неопходности обуздавања било које јаке копнене силе на простору Евроазије (Хартленда), и Николаса Спајкмена (*Nicholas Spykman*) о неопходности америчке контроле целог приобалног појаса евроазијског континента (Римленд) у који су улазили и југоисточна, источна и централна Европа (Макиндер 2009, 82, 114–115; Спукман

2007, 178–180; упоредити Степић 2016, 261–274). У пракси то је значило сузбијање утицаја СССР-а у Римленду. Током Хладног рата већина ратних сукоба, у којима се САД и СССР биле силе које подржавају неку од зараћених страна, или су били директни учесници, се одвијао у Римленду. Друго, то је значило да Запад неће дозволити да Немачка буде неутрална држава, и то без присуства окупационих трупа САД и Велике Британије. Амерички Универзитет националне одбране (*National Defence University*) је 1996. године прештампао рад Макиндера *Демократски идеали и реалност* с предговором америчког генерала и професора Ервина Рокија (*Ervin Rokke*). Он у предговору открива да су савезници, тј. САД и Велика Британија, још 1942. признали вредност Макиндерово рада, који су они искористили у конструисању пораза Немачке и признаје да је сав Хладни рат против Совјета био само фаза у вечитој борби поморских сила за владавину над Хартлендом (Rokke 1996, XV).

Према томе, рани планови о нуклеарним ударима по Совјетском Савезу, Труманова доктрина из 1947. и Кенанове анализе, као и формирање НАТО и постојање *гвоздене завесе* у Европи, само су последице већ усвојених геополитичких поставки британске и америчке школе геополитике. Хладни рат је био практични производ западне теоријске геополитике.

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА ОД ЗАВРШЕТКА ХЛАДНОГ РАТА – ГЕОПОЛИТИКА И КОНЦЕПЦИЈЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ЕВРОПИ

Победом у Хладном рату Америци се пружила прилика да у име Запада успостави униполарни поредак. САД су то и урадиле. Бившим супарницима, уместо пораженог социјализма, наметнута је либерална идеологија. До тада *гвозденом завесом* подељена Европа током 90-их година 20. века у целини је припала Америци. САД су постигле „апсолутну превласт како у тврдој тако и у меким облицима моћи“, односно успели су успоставити „дисиметрију у дизбалансу моћи у односу на своје геополитичке такмаце, а особито у војним, економским, медијским и технолошким пољима...“ (Деспотовић 2019,79).

Русија у том времену, а то је ера Бориса Јељцина, такође жели да буде део Запада и безбедносно и политички.³ Међутим, уместо да постане део глобализоване безбедности под НАТО контролом, у шта је елита око Бориса Јељцина наивно веровала, Русија је доживела сасвим супротан ток развоја. Ера Јељцина је довела Русију у потпуни демографски, економски, безбедносни и морални слом. Слом је био гори од катастрофе у времену Првог светског рата, или од катастрофе на почетку Другог светског рата 1941 (Перишић 2015б, 75–80).

Безбедносна концепција САД у Европи, а поготово у централној и источној, без обзира на пораз СССР-а у Хладном рату, настављена је истим чиниоцима и полугама као и за време хладноратовског сучељавања. Основни елемент (чинилац) безбедносне концепције САД у Европи је НАТО. После 2000. године Вашингтон додаје још један чинилац у својој безбедности. Наиме, Вашингтон почиње да редефинише стратешке споразуме о контроли наоружања који је постигао са Совјетским Савезом и касније са Русијом током 90-их година 20. века.

Ширење НАТО у Европи, а посебно намере према Украјини и Грузији, агресија на Југославију 1999, као и приближавање војне структуре ка руским границама (базе у Румунији и Бугарској) јасно говоре да САД нису одустале од геополитичких поставки Макиндера и Спајкмена о неопходности сужавања простора Хартленда на што мању територију. То је значило истискивање Русије из Европе, као државе која је носилац идеје Хартленда. С тим у вези, идеја НАТО, као практични израз америчке геополитике, треба да омогући Америци трансатлантски мостобран на евроазијском континенту (Бжежински 1999, 84). Агресија на Југославију је пример тога. На делу је била „геополитика деструкције“ као доминантно обележје америчког геополитичког понашања у међународним односима.⁴

3 Кремљ почетком деведесетих година 20. века дефинише свој спољнополитички пут и националну безбедност као саставни део атлантске безбедности. То је јасно изражено у документу *Основне поставке војне доктрине Русије* из 1993. године (видети Перишић 2015б, 14–144).

4 Геополитика деструкције би се могла одредити „као добро планиран идеолошко-политички концепт (кондензован у тријади појмова: глобализам, глобализација, нови светски поредак) потчињавања света интересима САД-а и атлантистичке геополитичке парадигме,

У таквој ситуацији Русији је била намењена улога регионалне државе, којој се искључује могућност њене самосталне геополитичке стратегије, па тиме и њене концепције безбедности у Европи. Међутим, Русија већ од 2000. године, а изражено после 2005. године, мења своју геополитичку оријентацију, као и концепције одбране и безбедности. Једном речју, не само да напушта Јељцинов однос према Западу, већ почиње гради своју нову геополитику, укључујући и концепт европске безбедности. С тим у вези, Москва је 2009. године покренула иницијативу о успостављању новог *Договора о европској безбедности*. Суштина овог предлога је да систем европске безбедности треба да буде једнак за све земље и да треба да уједини европски простор на основу једнаких правила за све.⁵ У пројекту се предлажу следећа начела:

- не обезбеђивати сопствену безбедност на рачун безбедности других;
- не допуштати акције у оквиру било којих војних савеза или коалиција које би слабиле општи безбедносни простор;
- не дозволити да развој било којих војних савеза угрози безбедност осталих учесника договора (Перишић 2015в, 68).

Договор о европској безбедности предвиђа да државе не могу да уступају своју територију или да користе територију других за припрему оружаних напада на другог. За разматрање питања безбедности, неслагања и спорове, предвиђају се механизми консултација, сазивања редовних и ванредних конференција (Президент Русије, 2009).

Одговор Запада је било ћутање ЕУ, или млако прихватање могућности дијалога од неких земаља Европе (Италија и

реализован кроз процесе делимичне или потпуне девастације државних, националних, идентитетских, институционалних, економских, културних, научних, образовних, војних, религијско-конфесионалних и територијалних капацитета нација које су означене као мета њиховог разорног деловања“ (Деспотовић 2019, 78).

5 Пројекат Договора о европској безбедности презентован је на конференцији ОЕБС-а у Атени, крајем 2009. године. Документ има 14 тачака. Пројекат предвиђа да споразум потпишу све државе евроатлантског и евроазијског пространства од Ванкувера до Владивостока: Европска унија, ОЕБС, ОДКБ, НАТО и ЗНД. Документ би ступио на снагу кад га буде потписало 25 држава и организација. Пројекат видети на сајту председника Русије (Президент Русије, 2009).

Француска су начелно прихватиле могућност дијалога). Занимљиво да је званични Београд такође ћутао, иако је тадашњи председник Русије, Дмитриј Медведев (*Дмитрий Медведев*), изнео пројекат пред Народном скупштином Србије.

Сасвим је јасно да квалитетне безбедности у Европи нема, а посебно у централној и источној Европи, ако је Русија искључена из тог концепта. То је појачано чињеницом да су земље Европе економски и енергетски повезане са Русијом, а многе и културно и идентитетски.

Према томе, америчка геополитика је блокирала све руске иницијативе о безбедности у Европи. Вашингтон је наставио са својом традиционалном геополитиком Макиндера и Спајкмена. То је значило да у централној и источној Европи мора да постоји раскол према Русији, без обзира што је она европска земља. То је јасно исказао Доналд Рамсфелд (*Donald Rumsfeld*) који је изнео концепцију Нове Европе (*New Europe*). То је простор који обухвата земље централне и источне Европе које, иако су формално чланице ЕУ, у суштини своју политику регулишу у складу са интересима САД (Rumsfeld, 2003; 2011, 443 – 445).

Најјачи удар на руску идеју безбедности у Европи, као и на саму Русију, Вашингтон је извршио у Украјини 2013/2014. године. Русија се од тада нашла у необјављеном рату, економском, медијском, културном, итд. (Перишић 2015а, 106–121). Ово су само примери да се Хладни рат, окончан 1989. године, поново геополитички обнављао од стране САД.

ИДЕОЛОШКИ ОТКЛОН РУСИЈЕ ОД ЛИБЕРАЛИЗМА ЗАПАДА

Идеолошки сукоб између комунистичког и либерал-капиталистичког схватања развоја модерне епохе доживео је врхунац у периоду Хладног рата. Џорџ Кенан је у својим анализама покушавао да споји стварне геополитичке узроке обуздавања Совјетског Савеза са идеолошким. Међутим, у својој првој анализи, у *Дугом телеграму*, он поред комунистичке карактеристике руске власти као један од кључних фактора немогућности суживота СССР-а и Запада наводи и руски

национализам. То је занимљиво имајући у виду да је руски национализам данас поново означен као нешто што „ремети“ односе Русије и Запада. Ми у овом раду се не бавимо опште познатим идеолошким карактеристикама хладноратовског сукоба, али примећујемо да је у последњих седам година поново и јасно заоштрена идеолошка сфера сучељавања Русије и Запада. Но, сада је у питању другачије идеолошко сучељавање. У питању је идентитетски и културолошки отклон Русије од Запада. О чему се ради?

Знамо да је 20. век по питању модерности имао три кључне идеологије (либерализам, марксизам и фашизам) које су се међусобно бориле за победу. Свака од њих је имала свој пут модерности, своје верзије *краја историје* као завршетка процеса модернизације. Победа Запада у Хладном рату није само означила смену биполарног међународног поретка са униполарним. Она је означила и прелазак из модерне у постмодерну епоху, али на такав начин да се тај прелазак остварује само у либералном дискурсу (Перишић 2014, 91–106). Дакле, либерална идеологија је остала сама у политичком пољу. Русија је такође кренула да се развија по либералној идеолошкој матрици. Но, такав пут јој није донео свеопшти напредак, већ супротно, свеопшти пад и изумирање крајем 20. века. Због тога, доминантни део руске елите одлучује да Русију посматра као посебну цивилизацију, другачијег културног, идентитетског и геополитичког карактера у односу на Запад (Перишић 2015б).

С тим у вези, у Русији почиње једно *суверенистичко* разумевање сопствене позиције, како културе, тако и њеног политичког система.⁶ То почиње после 2005. године, а нарочито са поновним избором Владимира Путина за председника Русије 2012. године. Суверенистички приступ подразумева, у почетку делимичан, а од 2012. године изражен отклон од либералне политичке и идеолошке парадигме развоја. Суштину отклона објашњава Путин: „Пракса је показала да се нова национална идеја не рађа и не развија по тржишним

6 „Русија се увек развијала као држава цивилизација, учвршћена руским народом, руским језиком, руском културом, Руском православном црквом и другим традиционалним религијама. Управо из модела држава – цивилизација потичу посебности нашег државног устројства. Оно је увек настојало да са пажњом узима у обзир националну и верску специфичност ових или оних територија и да обезбеди разнообразност у јединству“ (Путин 2013).

правилима. Лакомислена изградња државе и друштва није успела, као ни механичко копирање страног искуства. Тако грубо узимање страног и покушаји да се Русија споља цивилизује није прихватила већина нашег народа, зато што је тежња за самосталношћу, за духовним, идеолошким и спољнополитичким суверенитетом – неодвојиви део нашег националног карактера. Исто, овај модел не функционише ни у многим другим земљама. Прошло је време када су готови модели начина живота били инсталирани у другим земљама просто као компјутерски програми“ (Путин 2013).

Отклон од западног либералног пута је условио и веома брз одговор западних држава. Од 2013. године у западним медијима почиње невиђена сатанизација власти у Русији, и саме Русије, са оптужбама за обнављање руског национализма и традиционализма. Сатанизација Русије је слична оној сатанизацији Совјетског Савеза после Другог светског рата. И у једном и у другом случају се Русија доживљава као опасност за човечанство и као непријатељ идеје Запада.

Наиме, Запад је непријатељски доживео руско одустајање од либерализма после доношења два закона у Русији 2013. године. Прво, то је **Закон о одговорности за вређање осећања верника**. Овим законом се кажњавају јавне акције усмерене на вређање религиозних осећања верника (Московская патриархия, 2013). Други је **Закон о заштити деце од пропаганде нетрадиционалних сексуалних односа**. Законом је забрањено ширење хомосексуалних схватања, односно, социјално изједначавање традиционалних и нетрадиционалних сексуалних односа (Федеральный закон, 2013). Овај закон довео је Русију на удар разних западних организација, међународних и транснационалних организација, и целокупног медијског система на Западу. Закон је осудила Венецијанска комисија Савета Европе (Huffington Post 2014). Комитет Уједињених нација за права детета тражио је од Москве да се закон поништи (Radio Free Europe 2014). Разне групе за људска права су тада почеле да воде пропаганду против Русије, попут Амнести Интернашнал (Amnesty International 2013), Хјуман Рајтс Воч (Human Rights Watch, 2014). Генерални секретар УН Бан Ки Мун (Ban Ki-moon) посредно је критиковао закон (Gibson, Walker 2014). Владимиру Путину је 2014. године упућено

писмо, које је потписало 27 нобеловаца, позивајући га да поништи закон, пошто „угрожава слободу“ не само руских него и свих ЛГБТ заједница у свету. У писму се наводи и то да са њиховим неслагањем са законом желе да охрабре руску државу „да подржи хуманитарна, политичка и демократска начела у 21. веку која је започео Михаил Горбачов“ (ЗакС, 2014).

Међутим, Русија није одустала од закона. Истраживања су показала да 88% грађана Русије подржава закон (Мухин 2013). Суштину ових закона изнео је Путин на Валдајском форуму 2013. године: „Ми гледамо како су многе евроатлантске земље пошле путем одрицања од свог корена, од хришћанских вредности. Одбацују се морална начела и сваки традиционални идентитет: национални, културни, религиозни, па чак и сексуални. Спроводи се политика која ставља у једну равну породицу и истополно партнерство, веру у Бога и веру у сатану“ (Путин 2013).

Према томе, јасна политика Русије да се развија другачије од Запада, и то на посебности своје културе и традиције, дочекана је непријатељски од стране носилаца либералне идеологије Запада. Русија је поново означена као непријатељ човечанства, као што је то била у времену Совјетског Савеза, дакле Хладног рата. Руско идеолошко сучељавање са Западом је веома битна чињеница у одговору на питање – да ли се Европа и свет налазе у новом хладноратовском сукобу.

КРАХ СПОРАЗУМЕВАЊА О НУКЛЕАРНОМ РАЗОРУЖАВАЊУ

Једна од основних карактеристика *Хладног рата*, била је трка у наоружавању, али се Хладни рат завршио одређеним споразумима о нуклеарној контроли. Један од кључних је и Споразум о уништењу ракета средњег и кратког домета (ИНФ). Он је потписан 1987. године у Вашингтону и представљао је „срце европске безбедносне архитектуре“. То је билатерални споразум између СССР-а и САД о нуклеарном разоружању у Европи, којим су ликвидиране све ракете (балистичке и крстареће) домета између 500 и 5500 километара, а које имају копнено базирање.

У току преговора, Совјетски Савез је тражио да се у споразум укључе и европске државе које су поседовале такво наоружање, Француска и В. Британија. Међутим, оне су то одбиле под изговором да Европу треба ослободити само ракета из не европских земаља. То одбијање је одговарало Американцима.

У почетку преговора, током 80-их година, Совјетски Савез се држао чврсто, јер је главну реч водио маршал Дмитриј Устинов, тадашњи министар одбране, који је имао велики углед у СССР-у. Он је био познат по томе што је током Другог светског рата руководио ратном индустријом, а после рата и целокупним војно-индустријским комплексом. Но, у току преговора Устинов умире и преговоре преузима Михаил Горбачов. Он је стајао на много мекшим позицијама (Гриневский, 2004).

Резултат преговора био је да је СССР уништио ракете средњег домета (Р-12, Р-14, РК-55), као и ракете малог домета за подршку копненим снагама на фронту (ОТР-22 „Темп-С“ и ОТР-23 „Ока“). Ракета „Ока“ је имала домет испод 500 километара, и није требало да буде предмет споразума, али, потпуно несхватљиво, Горбачов је и ту попустио. САД су уништиле балистичке ракете Першинг 2 и крстареће BGM-109G (Томахавк копненог стационарања). СССР је ликвидирао 1846 ракета на 117 објеката, САД — 846 ракета на 31 објекту (INF Treaty, 1987).

Међутим, у стварности, ракете Томахавк поморског базирања су остале у Британији и по Средоземљу и увек су постојали услови да се оне развију у ракете копненог базирања. То се и потврдило њиховим тестирањем у септембру 2019. године, само две недеље после америчког напуштања споразума ИНФ. Тиме је споразум био у старту на штету СССР-а, касније и Русије.

Русија је од 2000. године позивала Вашингтон да прекине и са праксом коришћења ракетних мета, односно са праксом симулирања ракета средњег и кратког домета током тестирања антибалистичких ракетних система, што је споразум такође забрањивао. Очито да су те симулације и развиле америчку крстарећу ракету тестирану у 2019. године. Према томе,

амерички ПВО вертикални лансирни систем МК-41, постављен у Румунији и Пољској, поред ракета пресретача СМ-3 може да лансира и тестиране крстареће ракете, што је било директно кршење ИНФ-а већ 2016. године када је систем постављен, па и 2010. године када је и најављено размештање против ракетног система у Европи.

ЗАКЉУЧАК

Основна карактеристика Хладног рата, а то је да његов узрок лежи у геополитичкој теорији атлантизма, остала је важећа категорија и после завршетка хладноратовског сукоба 1989. године. Пораз СССР-а у том сукобу, нестанак те државе, као и пораз идеологије социјализма и њен силазак са историјске сцене модерног доба, замаглили су стварне узроке Хладног рата. Ти узроци нису престали да постоје. Они су се поново показали видљивим већ крајем 20. века, током прве декаде 21. века, а поготово после 2012. године.

Тада САД дефинитивно одлучују да сруше кључни споразум о нуклеарној безбедности у Европи (ИНФ – Споразум о ракетама средњег и кратког домета). У исто време почиње да се јавља још једна карактеристика хладноратовског сучељавања – идеолошко сучељавање. Русија одустаје од либералне идеологије, и почиње да изграђује своје друштво и политику на супротним основама у односу на Запад. Русија свој идеолошки развој не намеће другим земљама. Међутим, то Западу не смета да крене у свеопшту сатанизацију Русије 2013. године. То траје и данас.

Безбедност у централној и источној Европи је талац геополитике атлантизма и односа САД и Запада према другачијој Русији. Све иницијативе Русије за изградњом безбедности у Европи која је *једнака за све* – за сада су стопирале САД.

Данас се потврђује да САД нису поништиле споразум ИНФ зато што га је Русија нарушила, већ зато што их је он ометао да пређу на завршну етапу развоја своје нове ракете, њеним првим лансирањем. Поново се потврђује и то да америчка противракетна одбрана у Европи није усмерена против Ирана, већ управо да се онемогући руски војни

потенцијал на њеној територији. Дакле, САД су покренуле нову трку у наоружању. То је још једна битна карактеристика хладноратовског сучељавања.

Питамо се – које су последице кршења, и на крају америчког напуштања споразума ИНФ 2019. године? Последице су по европску безбедност, јер, ради Европе споразум је те 1987. и склопљен. Прво, неће територија САД постати мета за руску нуклеарну одмазду него територије европских држава чланица НАТО, у којима се налазе ракетни системи САД. У томе је опасност америчког рушења споразума. Друго, америчка ликвидација споразума директан је притисак на европске државе, чланице НАТО, да крену у ново наоружавање по шеми Вашингтона, тј. на прихватање америчке ратне технике, а то јача амерички буџет, а не европске – што је такође карактеристика Хладног рата. Што се тиче Србије, сада се показује значај њене војне неутралности. Једноставно, Србија није мета. Показује се и значај отпора Републике Српске да БиХ постане чланица НАТО. Јер, у том случају, у БиХ би веома брзо било стационирано америчко тактичко нуклеарно оружје.

Према томе, Европа се налази у центру новог хладноратовског сучељавања. Видимо да су кључне карактеристике Хладног рата у Европи присутне и у садашњој ситуацији између САД и Русије. Но, постоји једна карактеристика међународних односа која није постојала у ранијем Хладном рату. То је да се свет налази, већ од 2008. године, у израстању новог међународног поретка – мултиполарног. Поред САД и Русије, Кина је избила у многим сегментима моћи на прво место. САД се геостратешки конфротирају са Кином у Јужном кинеском мору, и настоје да обуздавају њену геополитичку стратегију *Један пут, један појас*, која је присутна и у источној и југоисточној Европи, *Иницијатива 17 +1* (Perišić 2019, 255–276). Друго, већ 12 година гледамо опадање моћи Запада. У претходном Хладном рату моћ Запада је расла, у свим сегментима. Данас то није случај. Због тога ће се ново хладноратовско сучељавање вероватно распетљавати на другачији начин.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Amnesty International. 2013. „Russia’s anti-gay ‘propaganda law’ assault on freedom of expression“. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/01/russia-anti-gay-propaganda-law-assault-on-freedom-expression/>
- Бжежински, Збигњев. 1999. *Велика шаховска табла*. Подгорица: ЦИД.
- Gibson Owen, Walker Shaun. 2014. „Ban Ki-moon condemns persecution of gay people in Russia“, *The Guardian*: 6. February 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/06/sochi-olympics-ban-ki-moon-lgbt-prejudice>
- Гринеvский, Олег. 2004. *Перелом – От Брежневa к Горбачеву*. Олма–Пресс.
- Деспотовић, Љубиша. 2019. „Злочиначка агресија атлантиста на СР Југославију као пример асиметричног рата“. *Политика националне безбедности* 16 (1): 75–87. doi:10.22182/pnb.1612019.5
- ЗакС. 2014. „27 нобелевских лауреатов просят Путина отменить закон о гей-пропаганде“. 14 января 2014. <https://www.zaks.ru/new/archive/view/120528>
- INF Treaty. 1987. „Treaty Between The USA And The USSR On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles.“ US Department of State. Последњи приступ 25. децембар 2019. <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102360.htm>
- Kennan, George. 1947. „The sources of Soviet conduct“. *Foreign Affairs. An American Quarterly Review* Vol. 25, No 4: 566-582.
- Kennan, George. 2011. „Telegram, George Kennan to George Marshall. February 22, 1946“. *Harry S. Truman Administration File*. Elsej Papers, Retrieved. 27. June 2011.
- Kunsman David, Lawson Douglas. 2001. *A Primer on U.S. Strategic Nuclear Policy*, Prepared by Sandia National Laboratories Albuquerque, New Mexico and Livermore, California, Lockheed Martin Company, for the US Department of Energy under Contract.

- Колтунов, Виктор. 2003. „Стратегические ядерные силы США и России – состав, ядерные доктрины и программы развития“. *Режим нераспространения и сокращения оружия массового поражения и национальная безопасность*. Москва: Центр по изучению проблем разоружения, (МФТИ).
- Макиндер, Халфорд. 2009. *Демократски идеали и стварност: студија политике обнове*. Београд: Метафизика.
- Merrill, Dennis. 2006. „The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernit“. *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 36 (1): 27-37. doi:10.1111/j.1741-5705.2006.00284.x
- Московская патриархия. Закон об уголовной ответственности за оскорбление религиозных чувств верующих. Комментарий Юридической службы Московской Патриархии, 12.7.2013. <http://www.patriarchia.ru/db/text/3093568.html>
- Мухин, Борис. 2013. „88% россиян – против гей-пропаганды“. Московский монитор 11 июня 2013. <https://mosmonitor.ru/news/society/gey-propaganda>
- Нарочницка. Наталија. 2003. *Руси и Словени у свијету историјских промјена*. Београд: Богословски факултет.
- Перишић, Срђан. 2014. „Одлазак модерне епохе – између краја историје и страха од будућности“. *Политичка ревија* 41 (3): 91–106. doi:10.22182/pr.4132014.4
- Перишић, Срђан. 2015а. „Геополитичко одвајање Украјине од Русије“. У *Украјинско питање данас*, прир. Зоран Милошевић, 106–121. Шабац: Центар академске речи.
- Перишић, Срђан. 2015б. *Нова геополитика Русије*. Београд: Одбрана.
- Перишић, Срђан. 2015в. „Савремено геополитичко сучељавање Русије и Запада – да ли је на помолу (нови) раскол између Европе и Русије“. *Војно дело* LXVII (4): 54–74. doi:10.5937/vojdelo1504054P

- Perišić, Srđan. 2019. „The Geopolitics of China's Project One Belt, One Road“. In *Geopolitical and Security Challenges in Southeastern Europe*, eds. Dragan Stanar, Miša Stojadinović: 255 – 276. Belgrade: Center for Strategic Forecast.
- Президент России. 2009. „Проект Договора о европейской безопасности“. <http://kremlin.ru/events/president/news/6152>
- Путин, Владимир. 2013. Выступление на заседании клуба Валдай 19.3.2013. <https://rg.ru/2013/09/19/stenogramma-site.html>
- Radio Free Europe/Radio Liberty. 2014. „UN Panel Calls For Annulment Of Russian Gay Propaganda“, 05. February 2014. <https://www.rferl.org/a/un-panel-russia-gay-propaganda-law/25254169.html>
- Rokke, Ervin. 1996. „Foreword“. *Democratic Ideals and Reality. A Study in the Politics of Reconstruction by the Right Honourable sir Halford J. Mackinder*. NDU Press Defense Classic Edition With a New Introduction by Stephen Mladineo. Washington: National Defence University.
- Ross, Steven. 1996. *American War Plans, 1945-1950: Strategies for Defeating the Soviet Union*. Frank Cass.
- Rumsfeld, Donald. 2003. „Secretary Rumsfeld Briefs at the Foreign Press Center“. January 22, 2003.
- Rumsfeld, Donald. 2011. *Known and Unknown: A Memoir*. New York: Penguin Group.
- Степић, Миломир. 2016. *Геополитика: Идеје, теорије, концепције*. Београд: Институт за политичке студије.
- Spykman, Nicholas. 2007. *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, Francis P. Sempa (Introduction). Paperback.
- Sherry, Michael. 1977. *Preparing for the Next War. American Plans for postwar defense, 1941-45*. Yale University Press.
- Transcript of Truman Doctrine. 1947. Transcript from the National Archives Online Portal. <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=true&doc=81&page=transcript>

Федеральный закон. 2013. “О внесении изменений в статью 5 Федерального закона 'О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию’“. N 135-ФЗ. <https://rg.ru/2013/06/30/deti-site-dok.html>

Human Rights Watch. 2014. „Russia: Anti-LGBT Law a Tool for Discrimination: An Anniversary Assessment“. June 29, 2014. <https://www.hrw.org/news/2014/06/29/russia-anti-lgbt-law-tool-discrimination>

Huffington Post. 2014. „Who Speaks for Russia's Children“. 27. January 2014. <https://www.hrw.org/news/2014/01/27/who-speaks-russias-children>

Srdan Perišić**Institute for Asian Studies, Serbia***GEOPOLITICS OF THE NEW COLD WAR IN EUROPE
- FROM NEW IDEOLOGICAL CONFLICT TO THE END
OF DISARMAMENT****Resume**

The author examines the new Cold War confrontation in Europe between the USA and Russia. After the introduction, the second chapter gives an overview of the geopolitical character of the Cold War; especially its beginning, in order to compare it with the current situation. It is pointed out that the cause of the Cold War structurally lies in Western geopolitical theory. Chapter three looks at security concepts in Europe, 30 years after the end of the Cold War, offered by Russia and the US. It states that Russian initiatives on a new security in Europe, as a one-size-fits-all security, have been blocked by the US. Chapter four analyzes the contemporary ideological confrontation between the West and Russia, following Russia's departure from liberal ideology. At stake is a new feature of the West's conflict with Russia, which sheds some light on the new Cold War confrontation. Chapter Five focuses at the demolition of the Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty and its implications for European security.

Keywords: *Russia, USA, Cold War, geopolitics, security, ideology, agreement, disarmament, arms race*

---

* srdjanp9@gmail.com

* Овај рад је примљен 18. марта 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Wiktor Hebda*

*Institute of Political Science and International Relations,
Jagiellonian University, Krakow, Poland*

KOSOVO STATUS ACCORDING TO STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF ZAGREB AND THE UNIVERSITY OF BELGRADE

Abstract

Kosovo independence still remains a key issue on a global scale. In simple terms, there are two contradictory stands on the sovereignty of Kosovo. According to the first one, Kosovo declaration of independence is illegal due to the breach of international law and the constitution of the Republic of Serbia of 2006. Meanwhile the second stand proves that unilateral Kosovo declaration of independence was legal since Kosovo Albanians are fully entitled to the right of self-determination. The following paper presents an opinion on Kosovo independence expressed by the students of the Faculty of Political Science at the University of Belgrade and the University of Zagreb - two most important universities in Serbia and Croatia. The results presented in the paper are based on the survey carried out by the author in 2013.

Keywords: *Kosovo, Croatia, Serbia, sovereignty, territorial integrity*

---

* wiktor.hebda@uj.edu.pl

INTRODUCTION

Acting upon the unilateral declaration of independence, Kosovo proclaimed its sovereignty on 17 February 2008 but its independence is still raising some serious doubts not only in Serbia but also in Europe and in the world. More than a decade later the international community continues to be divided into those who recognize Kosovo sovereignty and the ones who refuse to agree on the matter. There are various reasons for such a state of affairs. Numerous arguments support Kosovo sovereignty but there are also multiple disadvantages which point out to the breach of both national (Serbian) and international law. On one hand stands the right of self-determination of nation but on the other, there is the principle of territorial integrity guaranteed by Serbian constitution and various regulations of international law. The issue is still highly controversial and therefore influences the politics on international level.

Thanks to the survey on Kosovo independence conducted among the students of the University of Belgrade and the University of Zagreb, the following article can focus not only on legal or political discourse but also on sociological perspective. It is expected that the research will show how young students of political science from Croatia and Serbia perceive the issue of Kosovo. The research took form of a comparative study. Serbian students who live in a country directly affected by the “Kosovo crisis” are contrasted with students from Croatia who are not directly connected with the “Kosovo crisis”.

The main thesis of the paper comes down to the claim that in terms of Kosovo sovereignty the opinion of young people (students) overlaps with the official stand of the authorities of a given country (either Serbia or Croatia). It should be strongly emphasized that 25 years after the end of Cold War and 15 years after the end of Yugoslav conflicts, the young people of the region still couldn't reach consensus over basic security issues in the region. Now, in 2020, some of these students directly or indirectly (f. e. as analysts, experts, advisers, politicians, scientists, journalists, government officials etc.) influence the policy of their countries, which is why

their view of Kosovo status is very important for security not only Serbia or Croatia but also of the whole CEE region.

RESEARCH METHODOLOGY

1. Research hypotheses

- a) The students of the Faculty of Political Science at the University of Zagreb present a positive stand on Kosovo independence
- b) The students of the Faculty of Political Science at the University of Belgrade present a negative stand on Kosovo independence

2. Research tools

The questionnaire used in the study consisted of 45 questions divided into 5 topics. The vast majority of the questions were multiple choice questions. The remaining ones were open with an option to write own answer. The first part of the questionnaire contained introductory questions. The second part referred to Serbian-Croatian relations until the year 1991. The third one was connected with the civil war in Yugoslavia. The fourth part was about post-war issues. Finally, the last one was devoted to selected issues in Serbian and Croatian politics. This part included questions about Kosovo which were used in this paper. The questionnaire also contained a part with respondent's particulars required for the purposes of the study.

3. Research group

The study was carried out among full-time students of the Faculty of Political Science at the University of Zagreb and the University of Belgrade (under- and post-graduate studies). In Zagreb the students of political studies and journalism were surveyed while in Belgrade, since the university can offer a wider range of courses, the research included the following specializations: political studies, international relations and journalism. Taking into consideration the aim of the study, the research group was selected with respect to specialization and type of studies.

The survey was conducted in 2013. Firstly (between March and June 2013), the students from Zagreb were examined and then (October - December 2013) the students from Belgrade. There were 320 full-time students involved in the survey (160 in each country).

In the research carried out in Zagreb 36% of the students were from political studies and 64% were journalism students. At the University of Belgrade there were respectively 40% of political studies participants, 20% of international relations students and 40% of journalism students.

The respondents also varied in terms of the following factors: gender, age, marital status, place of living and nationality.

The Zagreb group consisted of: 75% women and 25% men; 82% aged 19-24, 17% aged 25-30, 1% aged 31-35 years old, in terms of marital status they were in 92.5% single and 7.5% of different status; 44% were students who lived in cities over 100,000 inhabitants, 4.5% lived in towns smaller than 100.000 inhabitants, 37% smaller than 50.000 and 14.5% lived in a village. With respect to the place of living: 44.5% lived in Zagreb and Zagreb County, 5.5% came from Split-Dalmatia County, 5% from both Zadar County and Osijek-Baranja County and remaining 5% from other counties. Nationality wise: 96% declared Croatian nationality, 2% mixed, one person was Albanian, one Serbian and one Slovenian.

In the Belgrade group there were: 64% of women and 36% men; 98% aged 19-24, 2% aged 25-30; in terms of marital status there were 94% single and 6% of a different status; 58% were students who lived in cities over 100,000 inhabitants, 17% lived in towns smaller than 100.000 inhabitants, 18% smaller than 50.000 and 7% lived in a village. With respect to the place of living: 85% lived in Central Serbia (45% were from Belgrade and Belgrade District), 10% came from Vojvodina and 5% from Kosovo. Nationality wise: 95% declared Serbian nationality, 3% mixed and 2% Montenegrin.

Chart 1. Gender of the research group

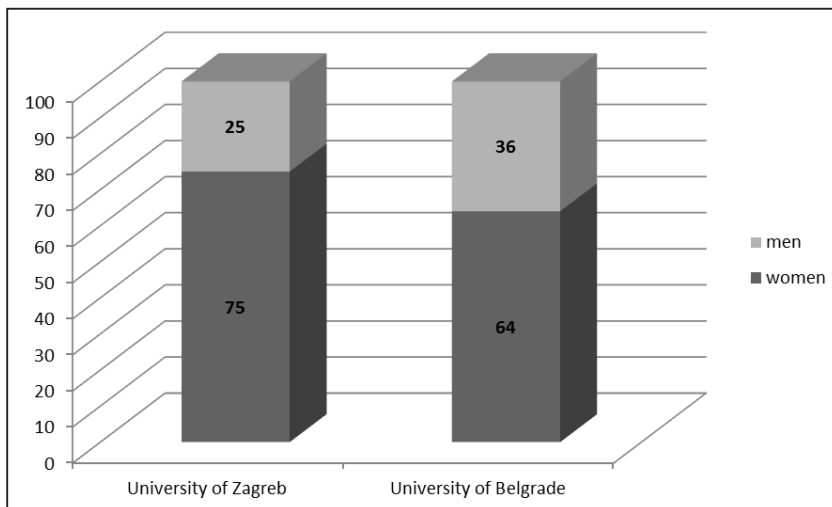
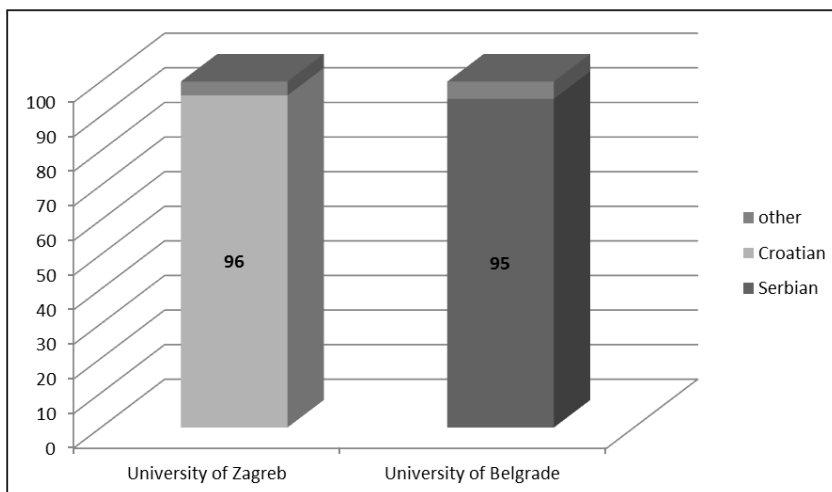

Chart 2. Nationality of the research group

SERBIA AND CROATIA FACING THE PROBLEM OF KOSOVO SOVEREIGNTY

State authorities of Serbia and Croatia express a contrasting viewpoint on the matter of Kosovo independence. According to Serbia, Kosovo declared its sovereignty illegally. Serbian authorities claim that unilateral declaration of Kosovo independence violated the internal law of the state - the Constitution of the Republic of Serbia of 2006. According to the preamble, the article 114 and the article 182, Kosovo is an integral part of the territory of Serbia forming the Autonomous province of Kosovo and Metohija (Ustav Republike Srbije 2006). The Serbs also point out to the fact that the declaration of Kosovo independence violates international law and Resolution 1244 (Крга 2017: 57; Гаџиновић 2017: 74; Петров 2018: 13; Даниловић & Благојевић Даниловић 2019: 160 – 162). In compliance with the United Nations Security Council Resolution 1244, Serbia's agreement is an absolute must for Kosovo secession (formerly the Federal Republic of Yugoslavia - FRY). The legitimacy of this condition is also questioned, though. The doubts mostly concern the principle of territorial integrity of Serbia (FRY) being mentioned only in the preamble of Resolution 1244 (Cerone 2008: 68), not in the main body of the document, but, in fact, references to the integrity of Serbia (FRY) do appear in the main part of Resolution. According the article 1, the Security Council "decides that a political solution to the Kosovo crisis shall be based on the general principles in annex 1 and as further elaborated in the principles and other required elements in annex 2". Both annexes contain references to the principle of territorial integrity and it seems that they include rules which constitute the basis for solving the problem of Kosovo (Jovanović 2008: 137). The supporters of "illegal Kosovo" also argue that Kosovo declared its independence disregarding the necessity to hold an international conference which was supposed to lay down the conditions of such an act. In this way the provisions of Rambouillet Accords were violated (Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo 1999). In fact, both the ultimatum and Resolution do mention "the agreement", which proves that it is necessary for all the parties involved, Serbia in particular, to agree on the matter (Komorowski 2011: 66). All these arguments reveal only a small

part of the discussion on Serbia's viewpoint on Kosovo independence, which, according to Serbian authorities stands against the law.

However, Croatian authorities maintain a strikingly different stance on this very same case. Firstly, the then cabinet of Sanader reacted positively to Kosovo declaration of independence, which led to Croatian recognition of Kosovo sovereignty on 19 March 2008. Stjepan Mesić, the president between 2000 and 2010, also took the same stance. In 2010 he even came to Pristina and met with Kosovo authorities (Hebda 2018: 281). In the following years, the president Kolinda Grabar – Kitarović and subsequent Croatian cabinets pursued the policy of promoting Kosovo as an independent state. To justify their viewpoint, Croatian authorities presented the arguments that were also put forward by other countries which recognized Kosovo independence. The arguments are mostly based on the principle of nations to self-determination (Crnić – Grotić & Kasipović 2013: 895 – 910; Sterio 2010: 361 – 365) as well as the advisory opinion on the declaration of independence in respect to Kosovo issued by the International Court of Justice in July 2010 (International Court of Justice 2010).

KOSOVO INDEPENDENCE ACCORDING TO THE STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF ZAGREB AND THE UNIVERSITY OF BELGRADE - RESULTS OF THE RESEARCH

Taking into consideration the standpoint adopted by Serbian and Croatian authorities on Kosovo independence, it is interesting to know how the government's official line influence the public opinion in both countries. Both Croatia and Serbia are now democratic countries so state authorities should pursue the will of their citizens. The question of Kosovo independence has been discussed not only on international or political grounds but also on social level (both in specialized and non-specialized groups). This case remains crucial to the security of Serbia and the whole Balkan region, thus the reasoning for either recognizing or rejecting Kosovo independence is inconclusive. It is therefore interesting to take into consideration opinions of young people, political science students in particular, who in the future might form political elites

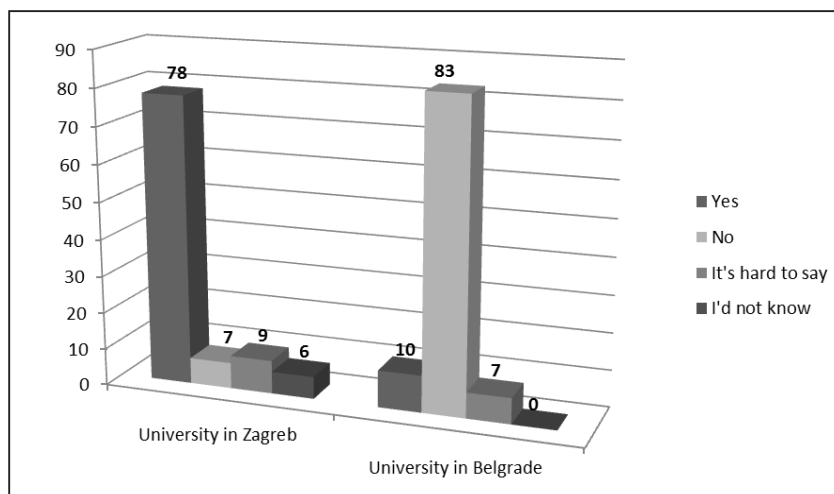
or influence decisions of state authorities (political parties, NGO, lobbying organizations, etc.). It seems that in the next years, or even decades, Kosovo might have a strong influence on international relations in the Balkans. Therefore, it is essential to define the approach of young people who might shape the opinion on the so-called Kosovo precedent.

The study shall begin with the analysis of students' opinion on the declaration of independence proclaimed by Kosovo on 17 February 2008. The research shows that the students of the University of Zagreb clearly argued in favor of Kosovo sovereignty, showing 78% of support. Only 7% had a contrary opinion while 15% were unable to define their position on the matter. It points to the conclusion that students' opinion was in sync with the decision made by Croatian authorities to recognize Kosovo independence. Although several years had passed since the events of 2008, the research group was still deeply convinced of legitimacy of Kosovo independence. On one hand, the problem of Kosovo status might seem to be quite irrelevant for the students from Zagreb since Croatia is not directly connected with the issue. However, political and social relations between Serbia and Croatia are still so strained that they might have influenced young people's opinion on current Serbian politics (Hebda 2018: 225 – 241). One shall also remember that Yugoslavia breakup resulted from the civil war which was spurred by Serbian-Croatian conflict during the years 1991-1995. Due to that fact, a part of Croatian society might feel an "emotional bond" with Kosovo Albanians, especially when it comes to the conflict in Kosovo in 1999. Croatians also continue to have difficult relations with Serb minority spread in some parts of the country (Petričušić 2009: 14 – 20). There are many factors damaging relations between Serbia and Croatia and they are frequently used by political elites of both countries.

The students of the University of Belgrade, however, perceive Kosovo independence in a much different way. The vast majority of the research group (83%) expressed an opinion which was in sync with the official line of Serbian government disapproving of Kosovo independence. Historically wise, Kosovo is a cradle of Serbian civilization. Here, Serbian statehood had been shaped throughout many centuries and it is still an important sacral and cultural centre for people (Avramović et al. 2010). Since histor-

ical memory plays a vital role in nations' existence, Kosovo still remains visibly present in Serbian politics and culture (Гађиновић 2017: 77 – 84). Nevertheless, one in ten of the surveyed argued that Kosovo should be independent which shows that a part of Serbian youth expresses an opinion contradictory to the official position of state authorities. Such an opinion might be caused by various aspects and it is rather impossible to draw any constructive conclusion in this paper. According to some media coverage and specialized or scientific analyses, a part of Serbia society claims that keeping Kosovo within the borders of Serbia poses economic and social problems. The area is mostly inhabited by Albanians who are perceived as back-looking and economically underdeveloped, which, in turn, puts a huge load on Serbian state. This opinion is naturally exaggerated and calls for further research.

Chart 3. Should Kosovo be independent?

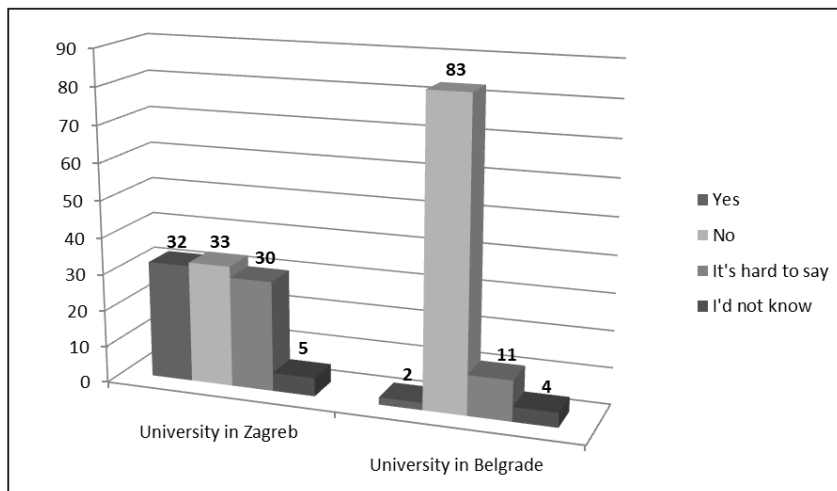

For more than a decade Kosovo has remained an area beyond Serbian jurisdiction and this has raised serious doubts in respect to the shape and quality of its political, economic and social system. The research group from the University of Zagreb presented really contrasting viewpoints on that matter. 33% of the respondents claimed that within the next 10 years Kosovo would not be a stable and democratic country. Meanwhile 32% expressed a contrary

opinion (i.e. Kosovo would be a stable and democratic country) and 30% argued that it was difficult to define which direction Kosovo would follow. The presented results might suggest that Croatian students feel serious doubts when it comes to the future of democracy in Kosovo. On one hand, a part of the respondents claims that in the short run Kosovo authorities will be able to reform the system so that the country will be based on the principles of democracy and will be politically, economically and socially stable. In fact, in the 1990s Croatia itself was an authoritarian country (Tuđman regime) but within a decade it successfully underwent the process of democratization. However, a comparable number of the respondents is of contrary opinion. They argue that Kosovo is overburdened with serious political, economic and social problems which make a swift transformation of the country impossible. Since international community continues to be divided on the issue of Kosovo independence (e.g. lack of China's or Russia's recognition), its authorities are forced to face serious political and economic problems.

The students of the University of Belgrade expressed a viewpoint which was much more clear. 83% argued that in the next 10 years Kosovo would not become a stable and democratic country. This result overlaps with a general opinion on Kosovo sovereignty (83% as well) which might prove that the students are consequent on that matter. It seems logical that if a respondent expressed a negative opinion on Kosovo independence, their view on Kosovo as a democratic and stable state would also be negative. What is more, it is clearly visible that in comparison with other Serbian regions Kosovo is economically underdeveloped (low economic indicators) as well as politically and socially unstable (Serbian-Albanian conflict in the north of Kosovo). It is also widely believed that without international financial support, Kosovo is unable to function as a separate country; therefore the process of democratization must be carried out under external supervision. For this reason a decade seems much too short to achieve a desired result in the form of a stable and democratic country (Hebda 2015: 262). Only 2% of the respondents at the University of Belgrade had a contrary opinion while 11% claimed that it is difficult to predict the future of Kosovo, even in the short term perspective.

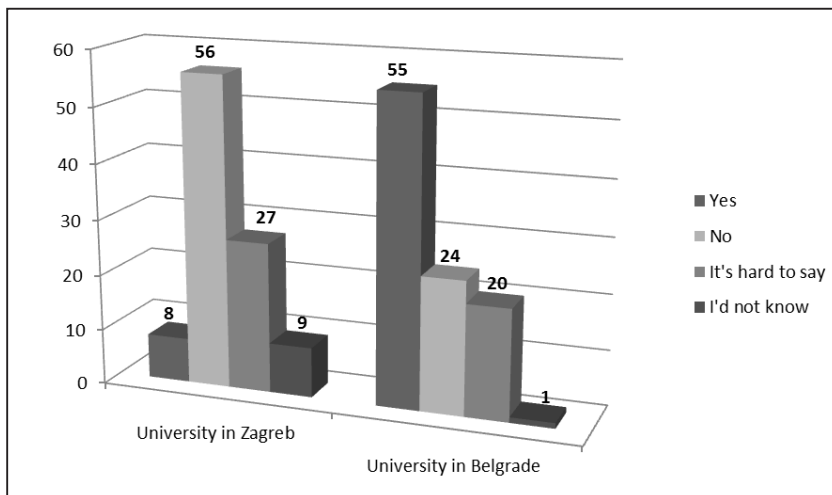
Chart 4. Is Kosovo going to be a stable, democratic country in 10 years time?

Next question brought up in the research concerned the way Kosovo was supposed to function within the borders of Serbia. This issue directly refers to the legal interpretation of legitimacy of declaration of Kosovo independence. As it has already been mentioned, there are two contradictory stances on the matter. One group claims Kosovo sovereignty is illegal, while the second group argues that Kosovo Albanians proclaimed the independence lawfully. Replies provided by both Croatian and Serbian research group confirm such a division and doubts about Kosovo independence or territorial integrity of Serbia. More than a half of the students of the University of Zagreb (i.e. 56%) is of the opinion that Kosovo should not exist within Serbian borders. Only 8% had a contrary opinion while 27% were unable to define their position on the matter. The majority of the respondents in Croatian research group supports the idea of exempting Kosovo from Serbian jurisdiction, but there is still a significant part with a contrary opinion. This ambiguity seems to contradict the official stand presented by Croatian authorities (if we recognize Kosovo sovereignty, we also support its secession from Serbia), and, what is more, every third respondent (27%) is not sure if Kosovo should function within Serbian borders or not. Such a high percentage might result from greater awareness of the surveyed students in respect to legitimacy of Kosovo secession.

Comparing to the research group from the University of Zagreb, the opinion of Serbian students diverges significantly. More than a half of Serbian respondents (i.e. 55%) were of the opinion that Kosovo should exist within Serbian borders. Nearly one in four had a contrary opinion while every fifth did not express their opinion. As a matter of fact, both groups constitute 44% of respondents which might point out to polarization among students' opinions on the matter of territorial integrity of the country as well as the need to keep Kosovo within Serbian borders. The result might also indicate that the unequivocal position of Serbian authorities in respect to territorial integrity does not really have such a big influence on students' view or public opinion in general (obviously, this conclusion does not have to be well-grounded). What is more, in respect to the view on Kosovo independence or Kosovo existence within Serbian borders, the percentage of both Belgrade and Zagreb research group has dropped. It suffices to recall that 83% of the respondents from the University of Belgrade were against Kosovo sovereignty while "only" 55% supported the idea of keeping Kosovo within Serbian borders. At the University of Zagreb the proportion was similar. 78% supported Kosovo sovereignty while "only" 56% argued that it should not exist within Serbian borders. Such a discrepancy might result from various interpretations of Kosovo status – in a way they do not mean to question Kosovo independence itself, it is rather a matter of what independence is and what it should be. Another hypothesis is that some of those supporting Kosovo independence understand this concept in a wider manner. According to that group, independence should not be about full autonomy but also supervision and on such grounds Kosovo should be function within Serbian state (as autonomy). Also, people who did not accept either Kosovo sovereignty or its existence in Serbia might have perceived Kosovo as an international protectorate or a dependent territory.

Chart 5. Should Kosovo function within Serbian borders?

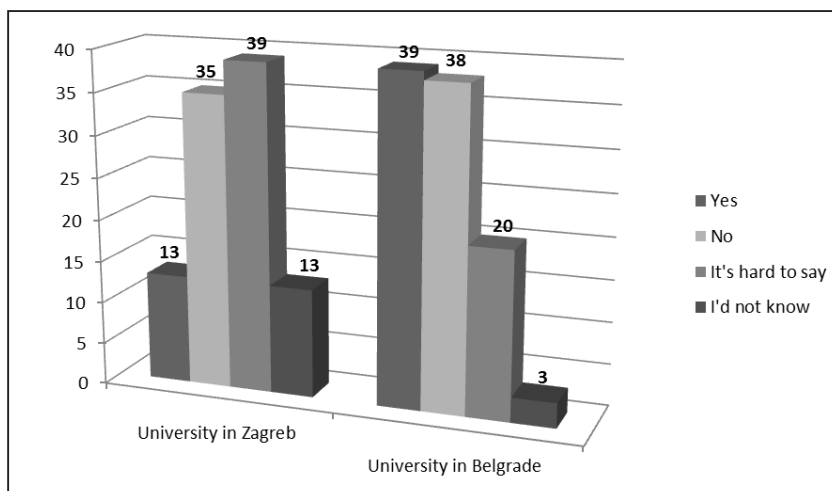

In order to fully understand Kosovo independence one should bear in mind the concept of dividing the area into Serbian and Albanian part (Ker – Lindsay 2011: 231 – 233; Economides, Ker – Lindsay & Papadimitriou 2010: 106 – 110; Gjoni, Wetterberh & Dunbar 2010: 306 – 309; Hebda 2014: 14). Dobrica Ćosić, the president of FYR between 1992 and 1993 and a well-known Serbian novelist, was a supporter of the solution. Such a partition was considered in 2009 by the then president of Serbia Boric Tadić and two years later by the deputy prime minister Ivica Dačić. When the Serbian Progressive Party won the elections, the idea of Kosovo partition became less popular (Hebda 2018: 279). The idea still keeps on coming back, especially in the context of tensions in the north Kosovo. Kosovska Mitrovica might serve here as an example. The river Ibar, which flows through the city, divides it into Serbian and Albanian part. The partition prompted multiple acts of violence, for instance the murder of Serbian politician Oliver Ivanović in January 2018. This issue seems to be really problematic also for the students and neither of the two research groups were able to give clear opinions on the matter. 39% of the respondents from the University of Zagreb said they held no unequivocal opinion on Kosovo partition while 35% claimed that dividing Kosovo into Serbian and Albanian part would not provide an effective solution

of Kosovo conflict. It is speculated that drawing up internal borders in Kosovo and granting a wide autonomy to Kosovo Albanians within the borders of Serbia might have a stabilizing influence (similar solution was applied in case of the Republika Srpska on the territory of Bosnia and Herzegovina). On the other hand, it also seems likely that such a solution would not change much and would encourage Kosovo Albanians to pursue secession. Coming back to the results of the study, only 13% of the respondents from Zagreb supported the idea of Kosovo partition. Dividing the land and creating Serbian and Albanian territory in Kosovo could improve local sense of security and stabilize mutual relations but such a solution would also call for a constant supervision of third countries or supranational organizations. It is also likely that such a change would only stir up the ethnic conflict in Kosovo and the surrounding areas (Preševo Valley).

The students from the University of Belgrade shared an interesting view on the matter. What is clearly visible is a polarization of opinions on Kosovo partition - 39% said it was the best solution of Serbian-Albanian conflict. However, only slightly less respondents (38%) expressed a contrary opinion. Such an outcome is bound to reflect the opinion of Serbian politicians as well as the citizens in respect to Kosovo partition. It is difficult to assess which approach is more popular, however public opinion is clearly divided on this subject. On one hand, Kosovo partition would breach territorial integrity of Serbia which, in the long run, could mean approval for Kosovo independence. Nevertheless, it would also be a chance to incorporate north Kosovo into Serbia which might result in building diplomatic relations between Serbians and Kosovo Albanians on new grounds. Both solutions are likely to produce quite unpredictable results, no matter which concept will prevail. For this reason in particular, one in fifth of the Belgrade respondents did not manage to express their opinion on the matter.

Chart 6. Is Kosovo partition into Serbian and Kosovo Albanian territory the best solution of the conflict?

DEBATE

The research presented in the paper reflects diversity in opinions on Kosovo independence expressed among the students of the University of Zagreb and the University of Belgrade. On one hand, such views overlap with the official stand of Serbian and Croatian authorities but in terms of Serbian territorial integrity or Kosovo partition, a rupture in public opinion is clearly visible. Surely, the case of Kosovo is complicated and generates some legal and political questions raised by both supporters and adversaries of Kosovo independence. It seems that the case has remained in a state of complete deadlock for many years while the dispute has escalated to the international level. As a result, the simplified dual image of Kosovo (legal vs. illegal) is mirrored by the public opinion (in particular inhabitants of ex-Yugoslavia countries). The students of political science at two most important universities in Serbia and Croatia constitute an essential research group, especially in respect to future discussions on Kosovo status. Such a comparison of the research groups from countries which represent contradictory views on the matter (Serbia vs. Croatia) might prove that opinions on Kosovo independence can be changing. Summing up, the hypotheses put

forward at the beginning of the paper proved to be right (i.e. the students of the Faculty of Political Science at the University of Zagreb are in favor of Kosovo independence, the students of the Faculty of Political Science at the University of Belgrade do not support Kosovo independence). It must be clarified, though, that due to the hypotheses being rather general, they do not clearly reflect real views of both research groups on the matter of Kosovo independence. Nevertheless, the results show that Kosovo case is a discriminatory issue conflicting not only politicians but also various social groups, which, in turn, might threaten regional security. It shows major social disagreements about security structure of the region itself, and moreover about regional cooperation processes, and which consequences this might have.

As was mentioned at the outset, young people (students in 2013, and now graduates aged about 30 working in government administration, non-governmental organizations, media, think tanks, consulting firms and so on) are a social group that shapes current political debate on the status of Kosovo. The quality of this dialogue and its effects may have a significant impact on future security the CEE region.

REFERENCES

- Avramović, S., D. Rakitić, M. Menković, V. Vasić, A. Fulgosi & B. Jokić. 2010. *The Predicament of Serbian Orthodox Holy Places in Kosovo and Metohia. Elements for Historical, Legal and Conservational Understanding*. Belgrade: University of Belgrade Faculty of Law.
- Cerone, J. 2008. „The Legality and Legal Effect of Kosovo’s Purported Secession and Ensuing Act of Recognition“. *Annals of the Faculty of Law in Belgrade – International Edition*, 3: 60-71.
- Crnić-Grotić, V. & D. Kasipović. 2013. „The Right to Self-Determination – The Kosovo Case before the International Court of Justice“. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 34(2): 895-910.

- Даниловић, Н. С. & А. Н. Благојевић Даниловић. 2019. „Агресија НАТО на Савезну Републику Југославију – 20 година после: политиколошко правни аспекти“. *Политика националне безбедности*, 1/2019: 141-173.
- Economides, S., J. Ker – Lindsay, & D. Papadimitriou. 2010. „Kosovo: Four futures“. *Survival*, 52(5): 99-116.
- Гаџиновић, Р. 2017. „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије“. *Политика националне безбедности*, 2/2017: 69-86.
- Gjoni, R., A. Wetterberg & D. Dunbar. 2010. „Decentralization as a conflict transformation tool: The challenge in Kosovo“. *Public Administration and Development*, 30(5): 291–312.
- Hebda, W. 2014. „The Issue of Problematic States: Kosovo – A Failed State? Political and Economic Analysis – Outline of Problem“. *American International Journal of Social Science*, 3(4): 210-218.
- Hebda, W. 2015. „Kosowo – droga do niepodległości (1999-2008)“. *Społeczeństwo i Polityka* 4(45): 250-263.
- Hebda, W. 2018. *Serbsko – chorwackie stosunki polityczne na przełomie XX i XXI wieku*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- International Court of Justice. 2010. *Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders. Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo. Advisory Opinion of 22 July 2010*.
- Jovanović, M. 2008. Recognition of Kosovo Independence as a Violation of International Law. *Annals of the Faculty of Law in Belgrade – International Edition*, 3: 108-140.
- Ker-Lindsay, J. 2011. „Principles and the partition of Kosovo“. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 23(2): 228-234.
- Komorowski, P. 2011. „Niepodległe Kosovo, prawo międzynarodowe i prawa człowieka – próba odnalezienia wspólnego mianownika“. *Polski Rocznik Prawa Człowieka i Prawa Humanitarnego*, 2: 63-87.

- Крга, Б. 2017. „Проблем Косова и Метохије и политика националне безбедности Републике Србије“. *Политика националне безбедности*, 2/2017: 49-68.
- Petričušić, A. 2009. „Ethno – Mobilisation and its Consequences in Croatia“. *Southeastern Europe*, 34: 1-23.
- Петров, В. 2018. „Којим путем после унутрашњег дијалога о КиМ?“. *Политика националне безбедности*, 1/2018: 9-21.
- Security Council. 1999. *Rambouillet Accords. Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo*. Security Council, S/1999/648.
- Sterio, M. 2010. „Creating and Building a “State” International Law and Kosovo“. *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, 104: 361-365.
- Ustav Republike Srbije. 2006. *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.

Виктор Хебда*

*Институт за политичке науке и међународне односе,
Јагелонски универзитет, Краков, Пољска*

СТАТУС КОСОВА ПРЕМА СТАВОВИМА СТУДЕНАТА УНИВЕРЗИТЕТА У ЗАГРЕБУ И УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Резиме

Питање независности Косова је и даље кључна тема на глобалној скали. Једноставно представљено, постоје два контрадикторна става о суверенитету Косова. Према првом, косовско проглашење независности је кришење међународног права и Устава Републике Србије. Друго становиште сматра да је једнострано проглашење независности легално јер косовски Албанци имају право на самоопредељење. Рад представља ставове о независности Косова сакупљене на основу истраживања јавног мњења у којем су учествовали студенти Факултета политичких наука Универзитета у Београду и Факултета политичких знаности Свеучилишта у Загребу – два највећа и најважнија универзитета у Србији и Хрватској. Резултати су базирани на истраживању које је аутор обавио током 2013. године.

Кључне речи: *Косово, Хрватска, Србија, суверенитет, територијални интегритет*

---

* wikt0r.hebda@uj.edu.pl

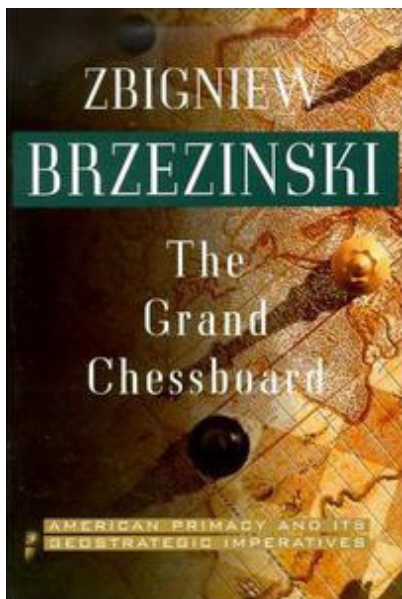
* Овај рад је примљен 14. марта 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

Pavle Nedić*

Belgrade Open School

THE AMERICAN STRATEGY FOR EURASIA

Zbigniew Brzezinski. 1997.
*The Grand Chessboard:
American Primacy and Its
Geostrategic Imperatives.* New
York: Basic Books, p. 240.

* pavle.nedic@bos.rs

Zbigniew Brzezinski published his book *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives* when the United States of America found itself at a political crossroads. Remaining as the sole global superpower, it was in a position to define its future role. Some of its actions, such as the intervention in Iraq in 1991 and Bosnia in 1995, suggested that Washington and the American political and military elite have been ready to use the US power at the international level more frequently. Representatives of the traditional isolationist attitude, which was widespread among the citizens as well, and proponents of a new push for a true multilateralism advocated an altogether different future role for the United States. Zbigniew Brzezinski, a John Hopkins University professor and former National Security Advisor to Jimmy Carter, as his biography shows, always tended to put his academic and theoretical knowledge of international relations and foreign policy in the service of his country and try to influence public policies. *The Grand Chessboard*, as its dedication clearly states “For my students—to help them shape tomorrow’s world”, is supposed to help future generations define US foreign policy that will be

beneficial both to the US and the world.

His main argument, presented and elaborated in the book's seven chapters, is that, given the central role Eurasia has for global dominance, America as a non-Eurasian superpower must formulate a clear and successful strategy for this part of the world. This strategy must enable its hegemony to last without the rise of a serious rival on the Eurasian continent, while simultaneously prepares for and takes into account the inevitable decline of the American power that must eventually come. Now, more than two decades after its publication, questions arise whether the predictions and solutions laid out in *The Grand Chessboard* were accurate and correct, whether the US government and foreign policy makers heeded and implemented the advice Brzezinski gave in his book, and what are the consequences and implications of these two aspects on international relations today.

At the start of the first chapter *Hegemony of a New Type*, the author gives a brief account of America's progress from an isolationist state to global power. The Cold War, which emerged on the results of the Second World War, was the war

between leading maritime and land powers: "North America versus Eurasia, with the world at stake" (p. 6). The US victory over the USSR meant the emergence of the world's first truly global power. Brzezinski backs this claim by highlighting the difference between America and old hegemonies, such as the Roman, Chinese, and Mongol Empires or any of the European colonial empires of modern history. According to him, the United States is the first real global superpower because it has absolute dominance in all four of the crucial domains of global power: military, economy, technology, and culture. None of the previous empires had succeeded in this accomplishment. On the other hand, the system the US has established is "a global system of distinctively American design that mirrors the domestic American experience" (p. 24). It is based on an interconnected structure of military alliances, regional economic cooperation, international financial and judicial institutions and the attractiveness and supremacy of American mass culture.

The second chapter titled *The Eurasian Chessboard* focuses on the geopolitical importance of Eurasia. Drawing upon the works of eminent

geopolitical theorists such as Halford Mackinder and Karl Haushofer, Brzezinski explains that control of Eurasia is crucial for the world dominance. As the largest continental area on Earth, it contains most of human population, wealth and energy resources, as well as the world's most assertive states. The end of the Cold War, which paved the way for American global dominance, meant that for the first time in history a non-Eurasian power controls Eurasia. The consequence is that the US hegemony is extensive but not deep. For it to endure, Washington must develop a meaningful and comprehensive strategy that deals adequately with crucial Eurasian states, divided into two groups.

The first group consists of the geostrategic players, which exercise influence beyond its borders. As members of this group, he identifies France, Germany, Russia, China, and India. Especially timely is Brzezinski's explanation of why Great Britain is not a part of this group. He argues that its reluctance to commit itself to European integration fully and its lack of other major options made London irrelevant. His advice for American policymakers to treat the UK as an important ally, but

one that does not require special and sustained attention is notably interesting in today's context, after the completion of Brexit. The second group includes the geostrategic pivots. These are the countries that are important because of their geographical location, vulnerability and impact on other states. This group includes Ukraine, Azerbaijan, South Korea, Turkey and Iran. By focusing on these two groups of crucial states, he identifies key questions that must be addressed to preserve the American global predominance. They are the attitude towards European integration, the future role of Russia, the handling of Central Asia and the treatment of China and the situation in the Far East. Each of these questions is analyzed in four subsequent chapters.

Europe is the most important American partner in Eurasia and its main vessel for the projection of power on the continent, as Brzezinski states in the next chapter *The Democratic Bridgehead*. Though the expansion of the EU and NATO American power and influence are directly expanded as well. While being an economic powerhouse, the EU is at the same time politically non-influential and militarily dependent on the

USA. The direction and success of its further integration were still in question in 1997. The author argues that the US should unambiguously commit its support for the development of a more interconnected and homogenous EU that will rise to become a true partner and not an over-reliant ally. That would mean a more equal role in NATO between the two parties and American willingness to accept the gradual lessening of its direct control.

For it to succeed, America must carefully handle two crucial European geostrategic players France and Germany. Their reconciliation and partnership is the foundation for a united Europe, but their visions and interests diverge in some areas. Brzezinski overestimated the French opposition towards the American role in Europe. While undoubtedly existing, the lack of a strong French president in the 21st century prevented the push for a more autonomous and self-reliant EU, which in turn kept it dependent on the US for providing security. With Macron coming to power and general European antagonism towards Donald Trump, that may change, but it remains to be seen. On the other hand, Brzezinski gave a respectably accu-

rate chronological prediction of EU and NATO enlargement to the Central European countries. However, his recommendations for a careful treatment of this process and insistence on assurances for Russia and its role in the future European security system were shortsightedly ignored.

As the author explains in the fourth chapter *The Black Hole*, Russia as a country at the center of the Eurasian landmass holds a uniquely prominent role. He describes three different schools of thought concerning the Russian geopolitical role in the post-Soviet world. Although rather divergent, the common trait is how unrealistic they are, considers Brzezinski. The first is leaning on a “mature strategic partnership” with the US, in which these two countries would manage global issues on an equal level. The second advocates for a concentration on a “near abroad” consisting of former Soviet republics. These newly-formed states should be kept in the Russian sphere of influence primarily through economic integration. The third puts the focus on the creation of an anti-US coalition. With Russia, crucial actors in this counter-alliance would be China and Iran. Interestingly, the author

brushes off this option because “a coalition allying Russia with both China and Iran can develop only if the United States is short-sighted enough to antagonize China and Iran simultaneously” (p. 116). Having in mind current Trump’s policies towards these two countries and the developing ties between Moscow, Beijing, and Tehran, it seems that a counter-alliance of this sort is not out of the question in the upcoming years, at least in some non-institutionalized form.

Brzezinski argues that the only way for Russia is the further alignment with the US and Europe that will lead this country to reject its imperial past and ambitions and to fully embrace the potentials of democracy and opportunities this brings. For this scenario to succeed, the United States must nudge Russia in the European direction by committing to policies that will make other options Russia has too costly and unattainable. In that sense, Ukraine is especially important for Russia’s self-perception. Without Ukraine and more than 50 million Slavs living there, Russia loses important aspects of its Europeanism. Ukraine is critical as a balance of sorts to the Russian domination in Central Asia because, without it, Russia

becomes more and more Asiatic. For that reason, American continuing support for Ukraine’s independence and sovereignty is crucial. Without Ukraine, Russia cannot be a true imperial power. American policies did push Ukraine towards the EU and NATO. However, it didn’t inspire Russia to become more pro-European or democratic. On the contrary, the disappointment and resentment sparked the rise of a more authoritarian and geopolitically ambitious Russia that is determined to recover its former status and reestablish its distinct sphere of influence in the “near abroad”. The clash of interests culminated in the Ukrainian crisis in 2014.

The fifth chapter *The Eurasian Balkans* deals with the region of Central Asia. Brzezinski sketches a region of diverse ethnic groups, rising nationalism and Islamic revival, a region rich with energetic resources and with multiple neighbouring powers, namely Russia, Iran, Turkey, and China, competing for dominance. While Russia’s influence is undoubtedly the strongest, it is not strong enough for Russia to establish complete control over the region, as in the time of the USSR. For America, which is too far away from this region to

project its influence decisively, it is essential to keep the balance of power and to prevent any specific actor to become a regional hegemon. The United States managed to achieve this objective, although the region itself did not benefit much from it, as the countries remained economically undeveloped and under the rule of the ex-Soviet authoritarian elites, contrary to Brzezinski's hopes.

The next chapter *The Far Eastern Anchor* focuses on the American strategy in this part of Eurasia. Brzezinski points out two countries, namely China and Japan, as crucial for stability in the Far East. While he recognizes China's superiority in the economic and military terms over most of its neighbours and predicts that this disbalance of power will make China an indispensable factor in the security of the region with its sphere of influence, Brzezinski remains skeptical about its potential for a status of global power. His expectations of an upcoming instability in China due to the rising regional disparity, slowing down of economic growth, and requests for democratization and greater respect for human rights were unfounded. The author underestimated the ability of Chinese leadership to

manage the rising living standards and economic development while avoiding the rise of meaningful calls for a more democratic political system.

Regarding Japan, Brzezinski considers it of utmost importance to preserve existing levels of American military presence on the island. The fear and animosity the rest of region feels towards Japan makes it less than an ideal candidate for the role of regional power and counterbalance for China. United States should encourage Japan for a more proactive role as an international actor which participates in peace missions around the world and plays a positive role as an economic powerhouse. Such development would enable the US to facilitate a functioning relationship with China, one in which its increasing dominance in the region is accepted as long as it is not in contradiction with American interests. From today's perspective, it seems that the American policymakers were led by an altogether different strategy, opting to antagonize China and confront it directly on a number of issues, such as the South China Sea dispute. Japan, on the other hand, while remaining an important economic factor, did not embrace the role akin to

one Brzezinski recommended the US nudge it to. Instead, it remained entirely dependent on the American power security wise and actively participates in the balancing of China in the Far East.

In the conclusion, the author states that America's strategy for Eurasia must consist of short, middle and long term phases. In the first, the priority is to maintain the US as the dominant power by preventing the rise of a serious rival coalition through careful management of relations with other powers. The middle term goal is the creation of an American-led Eurasian security system that includes other powers as important partners. This leads to the long term goal, which is the rise of "a global core of genuinely shared political responsibility" (p. 198). The author draws these phases and recommendations from the conclusion that America's power would diminish eventually, and that its best legacy would be an enduring and sustainable global security system.

However, Brzezinski failed to take into account that the successful implementation of the first phase would create in these countries animosity towards the US that would prevent the second and third

phase. This stems from the author's general overestimation of the possibilities and positive changes that the democratization would bring to America's main potential challengers Russia and China. Especially in the case of Russia, his predictions, or hopes, that the closing of other options for this country through larger economic and political incentives for Ukraine and Central Asian states would lead Russia to completely turn towards Europe and accept this new political reality proved to be wrong. The second key miscalculation was the concentration on Russia and the underestimation of China. Given Brzezinski's theoretical inclination towards geopolitics and the influence of authors such as Mackinder, the importance he gives to Russia as the largest country at the center of Eurasia is understandable and expected. Although he correctly predicts that China would be a senior partner in any Sino-Russian coalition, Brzezinski misjudged the Chinese potential and ambition to take a more assertive role in the international system.

On the other hand, the author's observations on Ukraine's importance for Russia, so much greater than the Baltic countries or Central Asia,

proved to be astonishingly accurate. Russia's reaction to the events in Ukraine in 2014 is much more understandable if seen through the lens of *The Grand Chessboard*. Furthermore, one could hardly argue with Brzezinski's precise categorization of geostrategic players and pivots and insightful observations of their interests, available strategies, and possible future roles. For these reasons, *The Grand Chessboard* remains relevant today as it was in 1997 for anyone hoping to gain a better understanding of America's role in and strategy for Eurasia, and for those looking to grasp the different views of the future US-dominated world that were formed at the end of the 20th century and influenced American policymakers.

---

* Овај рад је примљен 21. марта 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

У часопису *Политика националне безбедности* објављују се радови који представљају резултат најновијих теоријских и емпиријских научних истраживања у области политичких наука. Аутори би приликом писања радова требало да се позивају претежно на резултате научних истраживања који су објављени у научним часописима, првенствено у часописима политиколошке тематике.

Радови се објављују на српском језику и ћириличком писму или енглеском, руском и француском језику.

Часопис се објављује два пута годишње. Рокови за слање радова су: 1. април и 1. октобар.

Исти аутор не може да објави рад у два узастопна броја часописа, без обзира да ли је реч о самосталном или коауторском раду.

Радове слати на имејл-адресу: pnb@ips.ac.rs.

Научни чланак може имати највише 40.000 карактера са размацама, укључујући фусноте. Приликом бројања карактера изоставити списак референци. Изузетно, монографска студија може бити већег обима у складу са одредбама *Правилника о поступку, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживања*.

Осврт може имати највише 15.000 карактера са размацама.

Приказ књиге може имати највише 10.000 карактера са размацама.

Приликом провере броја карактера користити опцију *Review/Word Count/Character (with spaces)* уз активiranу опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*.

НАЧИН ЦИТИРАЊА

Часопис *Политика националне безбедности* користи делимично модификовани Чикаго стил цитирања (17. издање приручника *Chicago Manual of Style*), што подразумева навођење библиографске парентезе (заграде) по систему аутор–датум у

тексту, као и списак референци са пуним библиографским подацима након текста рада.

Податке у библиографској парентези и списку референци навести на језику и писму на коме је референца објављена.

У наставку се налазе правила и примери навођења библиографских података у списку референци и у тексту. За сваку врсту референце прво је дато правило навођења, а затим пример навођења у списку референци и библиографској парентези.

Библиографска парентеза се по правилу наводи на крају реченице, пре интерпункцијског знака, и садржи презиме аутора, годину објављивања и одговарајући број страна, према следећем примеру: (Суботић 2010, 15–17).

Монографија

Један аутор

Презиме, име. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Суботић, Момчило. 2010. *Политичка мисао србистике*. Београд: Институт за политичке студије.

(Суботић 2010)

Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

(Mearsheimer 2001)

Два или три аутора

Презиме, име, и име презиме. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Стојановић, Ђорђе, и Живојин Ђурић. 2012. *Анатомија савремене државе*. Београд: Институт за политичке студије.

(Стојановић и Ђурић 2012)

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

(Pollitt, Birchall, and Putman 1998)

Четири и више аутора

Презиме, име, име и презиме, име и презиме, и име презиме.
Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Милисављевић, Бојан, Саша Варинац, Александра Литричин, Андријана Јовановић, и Бранимир Благојевић. 2017. *Коментар Закона о јавно-приватном партнерству и концесијама: према стању законодавства од 7. јануара 2017. године*. Београд: Службени гласник; Правни факултет.

(Милисављевић и др. 2017)

Уредник/приређивач/преводиоцац уместо аутора

Након навођења имена, ставити зарез, па након тога одговарајућу скраћеницу на језику и писму референце, нпр. „ур.“, „прев.“, „priv.“, „ed.“, „eds.“

Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo, and Pierre Ostigoy, eds. 2017. *The Oxford Handbook of Populism*. New York: Oxford University Press.

(Kaltwasser et al. 2017)

Поглавље у зборнику

Презиме, име. Година издања. „Наслов поглавља.” У *Наслов*, ур. име презиме, број страна на којима се налази поглавље. Место издања: издавач.

Степић, Миломир. 2015. „Позиција Србије пред почетак Великог рата са становишта Првог и Другог закона геополитике.” У *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*, ур. Миломир Степић и Љубодраг П. Ристић, 55–78. Лајковац: Градска библиотека; Београд: Институт за политичке студије.

(Степић 2015)

Lošonc, Alpar. 2019. “Discursive dependence of politics with the confrontation between republicanism and neoliberalism.” In *Discourse and Politics*, eds. Dejana M. Vukasović and Petar Matić, 2346. Belgrade: Institute for Political Studies.

(Lošonc 2019)

Чланак у научном часопису

Чланак у редовном броју

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Наслов часописа* волумен (број): број страна на којима се налази чланак. DOI број.

Ђурић, Живојин, и Миша Стојадиновић. 2018. „Држава и неолиберални модели урушавања националних политичких институција.” *Српска политичка мисао* 62 (4): 41–57. doi: 10.22182/spm.6242018.2.

(Ђурић и Стојадиновић 2018, 46–48)

Ellwood, David W. 2018. “Will Brexit Make or Break Great Britain?” *Serbian Political Thought* 18 (2): 5–14. doi: 10.22182/spt.18212018.1.

(Ellwood 2018, 11)

Чланак у посебном броју

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” У „Наслов посебног броја”, ур. име презиме уредника, напомена о посебном издању, *Наслов часописа*: број страна на којима се налази чланак. DOI број.

Стојановић, Ђорђе. 2016. „Постмодернизам у друштвеним наукама: стање парадигме.” У „Постмодернизација српске науке: политика постмодерне / политика после постмодерне”, ур. Ђорђе Стојановић и Мишко Шуваковић, посебно издање, *Српска политичка мисао*: 5–35. doi: 10.22182/spm.specijal2016.1.

(Стојановић 2016, 27)

Енциклопедије и речници

Наведен је аутор/уредник

Презиме, име, име и презиме, ур. Година издања. *Наслов*. Том. Место издања: издавач.

Jerkov, Aleksandar, ur. 2010. *Velika opšta ilustrovana enciklopedija Larrouse: dopunjeno srpsko izdanje*. Tom V (S–Ž). Beograd: Mono i Manjana.

(Jerkov 2010)

Није наведен аутор/уредник

Наслов. Година издања. Место издања: издавач.

Webster's Dictionary of English Usage. 1989. Springfield, Massachusetts: Merriam-Webster Inc.

(*Webster's Dictionary of English Usage* 1989)

Докторска дисертација

Презиме, име. Година издања. „Наслов докторске дисертације.”
Докторска дисертација. Назив универзитета: назив факултета.

Бурсаћ, Дејан. 2019. „Утицај идеологије политичких партија на јавну потрошњу у бившим социјалистичким државама.” Докторска дисертација. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.

(Бурсаћ 2019, 145–147)

Wallace, Desmond D. 2019. “The diffusion of representation.” PhD diss. University of Iowa.

(Wallace 2019, 27, 81–83)

Чланак у дневним новинама или периодичним часописима

Наведен је аутор

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Назив новине или часописа* годиште: број стране на којој се налази чланак.

Авакумовић, Маријана. 2019. „Платни разреди – 2021. године.” *Политика*, 8. децембар: 9.

(Авакумовић 2019)

Није наведен аутор

Назив новине или часописа. Година издања. „Наслов чланка.”
Годиште: број стране на којој се налази чланак.

New York Times. 2002. “In Texas, Ad Heats Up Race for Governor.” July 30, 2002.

(*New York Times* 2002)

Референца са корпоративним аутором

Назив аутора [акроним, по потреби]. Година издања. *Наслов издања*. Место издања: издавач.

Министарство за европске интеграције Републике Србије [МЕИРС]. 2018. *Водич за коришћење ЕУ фондова у Србији*. Београд: Министарство за европске интеграције Републике Србије.

(Министарство за европске интеграције Републике Србије [МЕИРС] 2018) – *прво навођење*

(МЕИРС 2018) – *свако следеће навођење*

International Organization for Standardization [ISO]. 2019. *Moving from ISO 9001:2008 to ISO 9001:2015*. Geneva: International Organization for Standardization.

(International Organization for Standardization [ISO] 2019) – *прво навођење*

(ISO 2019) – *свако следеће навођење*

Репринт издања

Презиме, име. [Година првог издања] Година репринт издања. *Наслов*. Место првог издања: издавач првог издања. Напомена „Репринт“ на језику и писму референце, место издања репринт издања: издавач. Напомена одакле су цитати у тексту преузети.

Михалцић, Стеван. [1937] 1992. *Барања: од најстаријих времена до данас*, треће издање. Нови Сад: Фототипско издање. Репринт, Београд: Библиотека града Београда. Цитати се односе на фототипско издање.

(Михалцић [1937] 1992)

Посебни случајеви навођења референци

Навођење другог и сваког следећег издања

Презиме, име. Година издања. *Наслов*, напомена о издању. Место издања: издавач.

Гађиновић, Радослав. 2018. *Млада Босна*, друго допуњено и измењено издање. Београд: Еvго Book.

Више референци истог аутора

1) *Исти аутор, различите године* – Ређати према години издања, почевши од најраније.

Степић, Миломир. 2012. „Србија као регионална држава: реинтеграциони геополитички приступ.” *Национални интерес* 14 (2): 9–39. doi: 10.22182/ni.1422012.1.

Степић, Миломир. 2015. „Позиција Србије пред почетак Великог рата са становишта Првог и Другог закона геополитике.” У *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*, ур. Миломир Степић и Љубодраг П. Ристић, 55–78. Лајковац: Градска библиотека; Београд: Институт за политичке студије.

2) *Исти аутор, иста година* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу почетног слова назива референце. Поред године објављивања ставити почетна слова азбуке или абецедне која се користе и у библиографској парентези.

Гаћиновић, Радослав. 2018а. „Војна неутралност и будућност Србије.” *Политика националне безбедности* 14 (1): 23–38. doi: 10.22182/rpb.1412018.2.

Гаћиновић, Радослав. 2018б. *Млада Босна*, друго допуњено и измењено издање. Београд: Ево Book.

(Гаћиновић 2018а, 25), (Гаћиновић 2018б)

3) *Исти аутор као самостални аутор и као коаутор* – Прво навести референце у којима је самостални аутор, а затим оне у којима је коаутор.

Стојановић, Ђорђе. 2016. „Постмодернизам у друштвеним наукама: стање парадигме.” У „Постмодернизација српске науке: политика постмодерне / политика после постмодерне”, ур. Ђорђе Стојановић и Мишко Шуваковић, посебно издање, *Српска политичка мисао*: 5–35. doi: 10.22182/spm.specijal2016.1.

Стојановић, Ђорђе, и Живојин Ђурић. 2012. *Анатомија савремене државе*. Београд: Институт за политичке студије.

4) *Исти аутор као први коаутор у више различитих референци* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу презимена другог коаутора.

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

Pollitt Christopher, Colin Talbot, Janice Caulfield, and Amanda Smullen. 2005. *Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations*. New York: Palgrave Macmillan.

Посебни случајеви навођења библиографске парентезе

Изузеци од навођења библиографске парентезе на крају реченице

1) *Навођење презимена аутора у оквиру реченице* – Годину издања ставити у заграду након навођења презимена, а број стране на крају реченице у заграду. За референцу на латиници или страном језику у загради навести и презиме аутора.

„Према мишљењу Суботића (2010), ...” (30).

„Бокслер (Bochsler 2018) у својој књизи тврди...”

2) *Навођење презимена аутора у оквиру реченице пре цитата из референце* – Након навођења презимена, у библиографској парентези навести годину и број стране, а затим навести цитат.

Као што Суботић (2010, 45) наводи: „ ... ”

Миршајмер (Mearsheimer 2001, 57) изричито тврди: „ ... ”

3) *Навођење исте референце више пута у једном пасусу* – Ако се наводи иста страна или опсег страна, унети библиографску парентезу приликом последњег навођења или на крају пасуса пре интерпункцијског знака. Ако се наводе различите стране, референцу навести приликом првог позивања на одређену страну, а затим до краја пасуса у заграду стављати само различите бројеве страна.

Не користити „исто”, „*ibid*”, или „*op. cit.*” за вишеструко навођење референце.

Навођење израза „видети”, „упоредити” и сл.

Изразе унети у библиографску парентезу.

(видети Кнежевић 2014, 153)

(Степић 2015; упоредити Кнежевић 2014)

Секундарна референца

У библиографској парентези прво навести презиме аутора, годину и број стране примарне референце, затим „цитирано у:”

и презиме аутора, годину и број стране секундарне референце. У списку референци навести само секундарну референцу.

„Том приликом неолиберализам се од стране највећег броја његових протагониста најчешће одређује као политика слободног тржишта која охрабрује приватне фирме и побољшава избор потрошачима, разарајући при том ’неспособну, бирократску и паразитску владу која никада не може урадити ништа добро, без обзира на њене добре намере’” (Chomsky 1999, 7 цитирано у: Ђурић и Стојадиновић 2018, 47).

Ђурић, Живојин, и Миша Стојадиновић. 2018. „Држава и неолиберални модели урушавања националних политичких институција.” *Српска политичка мисао* 62 (4): 41–57. doi:10.22182/spm.6242018.2.

Иста библиографска парентеза, више референци

1) *Различити аутори* – Референце одвојити тачком и зарезом.

(Степић 2015, 61; Кнежевић 2014, 158)

2) *Исти аутор, различите године* – Навести презиме аутора, а затим године издања различитих референци по редоследу од најраније до најновије и одвојити их зарезом, односно тачком и зарезом када се наводи број страна.

(Степић 2012, 2015) или (Степић 2012, 30; 2015, 69)

3) *Различити аутори, исто презиме* – Иницијал имена. Презиме аутора. Година издања.

(Д. Суботић 2010, 97), (М. Суботић 2010, 302)

Суботић, Драган. 2010. „Нови јавни менаџмент у политичком систему Србије.” *Политичка ревија* 23 (1): 91–114. doi: 10.22182/pr.2312010.5.

Суботић, Момчило. 2010. „Војводина у политичком систему Србије.” *Политичка ревија* 23 (1): 289–310. doi: 10.22182/pr.2312010.15.

Правни акти

У библиографској парентези навести члан, став и тачку или параграф коришћењем скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.”, „Art.” „пара.” и сл.

Устави и закони

Назив акта [акроним, по потреби], „Назив службеног гласила” и број, или интернет адреса и датум последњег приступа.

Устав Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 98/06.

(Устав Републике Србије 2006, чл. 33)

Закон о основама система образовања и васпитања [ЗОСОВ], „Службени гласник Републике Србије”, бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019 и 27/2018 – др. закон.

(ЗОСОВ 2019, чл. 17, ст. 4)

Закон о наслеђивању [ZN], „Narodne novine“, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, i 33/15 i 14/19.

(ZN 2019, čl. 3)

An Act to make provision for and in connection with offences relating to offensive weapons [Offensive Weapons Act], 16th May 2019, www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/17/pdfs/ukpga_20190017_en.pdf, last accessed 20 December 2019.

(Offensive Weapons Act 2019)

Одлуке државних органа и институција

Назив органа [акроним или скраћени назив], Назив акта и број предмета, датум доношења акта, или интернет адреса и датум последњег приступа.

Заштитник грађана Републике Србије [Заштитник грађана], Мишљење бр. 15–3314/12, 22. октобар 2012, https://www.osobesainvaliditetom.rs/attachments/083_misljenje%20ZG%20DZ.pdf, последњи приступ 20. децембра 2019.

(Заштитник грађана, 15–3314/12)

U.S. Department of the Treasury [USDT], Treasury Directive No. 13–02, July 20, 1988, <https://www.treasury.gov/about/role-of-treasury/orders-directives/Pages/td13-02.aspx>, last accessed 20 December 2019.

(USDT, 13–02)

Законодавни акти Европске уније

Назив акта, подаци из службеног гласила у формату наведеном на сајту *EUR-lex*: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Regulation (EU) No 182/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 laying down the rules and general principles concerning mechanisms for control by Member States of the Commission's exercise of implementing powers, OJ L 55, 28.2.2011, p. 13–18.

(Regulation 182/2011, Art. 3)

Међународни уговори

Оснивачки уговори Европске уније

Назив уговора или консолидоване верзије [акроним], подаци о коришћеној верзији уговора из службеног гласила у формату наведеном на сајту *EUR-lex*: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Treaty on European Union [TEU], OJ C 191, 29.7.1992, p. 1–112.

(TEU 1992, Art. J.1)

Consolidated version of the Treaty on European Union [TEU], OJ C 115, 9.5.2008, p. 13–45.

(TEU 2008, Art. 11)

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union [TFEU], OJ C 202, 7.6.2016, p. 1–388.

(TFEU 2016, Art. 144)

Остали међународни уговори

Назив уговора [акроним или скраћени назив], датум закључивања, регистрација у Уједињеним нацијама – UNTS број, регистрациони број са сајта *United Nations Treaty Collection*: <https://treaties.un.org>.

Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization [Marrakesh Agreement], 15 April 1994, UNTS 1867, I-31874.

(Marrakesh Agreement 1994)

Convention on Cluster Munitions [CCM], 30 May 2008, UNTS 2688, I-47713.

(CCM 2008)

Treaty of Peace between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan [Israel Jordan Peace Treaty], 26 October 1994, UNTS 2042, I-35325.

(Israel Jordan Peace Treaty 1994)

Одлуке међународних организација

Назив међународне организације и надлежног органа [акроним], број одлуке, Назив одлуке, датум усвајања.

United Nations Security Council [UNSC], S/RES/1244 (1999), Resolution 1244 (1999) Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999.

(UNSC, S/RES/1244)

Parliamentary Assembly of the Council of Europe [PACE], Doc. 14326, Observation of the presidential election in Serbia (2 April 2017), 29 May 2017.

(PACE, Doc. 14326, para. 12)

Судска пракса

Судска пракса у Републици Србији

Врста акта и назив суда [акроним суда], број предмета са датумом доношења, назив и број службеног гласника или друге публикације у коме је пресуда објављена – ако је доступно.

Одлука Уставног суда Републике Србије [УСРС], IУа-2/2009 од 13. јуна 2012. године, „Службени гласник РС”, бр. 68/2012.

(Одлука УСРС, IУа-2/2009)

Решење Апелационог суда у Новом Саду [АСНС], Ржр–1/16 од 27. априла 2016. године.

(Решење АСНС, Ржр–1/16)

Судска пракса Међународног суда правде

Назив суда [акроним суда], *Назив случаја*, врста одлуке са датумом доношења, назив и број гласила у коме је пресуда објављена, број стране.

International Court of Justice [ICJ], *Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (the Former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece)*, Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, p. 644.

(ICJ Judgment, 2011)

International Court of Justice [ICJ], *Accordance with the International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion of 22 July 2010, I.C.J. Reports, p. 403.

(ICJ Advisory Opinion, 2010)

Судска пракса Суда правде Европске уније

Назив случаја, број случаја, врста случаја са датумом доношења, Европска идентификациона ознака судске праксе (ECLI).

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union, Case C-270/12, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 22 January 2014, ECLI:EU:C:2014:18.

(*United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union*, C-270/12) или

(CJEU, C-270/12)

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. European Parliament and Council of the European Union, Case C-270/12, Opinion of Advocate General Jääskinen delivered on 12 September 2013, ECLI:EU:C:2013:562.

(Opinion of AG Jääskinen, C-270/12)

Судска пракса Европског суда за људска права

Назив случаја, број представке, врста случаја са датумом доношења, Европска идентификациона ознака судске праксе (ECLI).

Pronina v. Ukraine, No. 63566/00, Judgment of the Court (Second Section) on Merits and Just Satisfaction of 18 July 2006, ECLI:CE:ECHR:2006:-0718JUD006356600.

(*Pronina v. Ukraine*, 63566/00, par. 20) или

(ECHR, 63566/00, par. 20)

Судска пракса других међународних судова и трибунала

Назив суда [акроним суда], Назив случаја, број случаја, врста случаја са датумом доношења.

International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 [ICTY], *Prosecutor v. Dusko Tadic*, Case No. IT-94-1-A-AR77, Appeal Judgement on Allegations of Contempt Against Prior Counsel, Milan Vujin, Judgment of 27 February 2001.

(*Prosecutor v. Dusko Tadic*, IT-94-1-A-AR77) или

(ICTY, IT-94-1-A-AR77)

Архивски извори

Назив установе [акроним или скраћени назив], назив или број фонда [акроним или скраћени назив], кутија, фасцикла (уколико постоји), сигнатура, „Назив документа” (ако нема назива, дати кратак опис одговарањем на питања: ко? коме? шта?), место и датум документа или н.д. ако није наведен датум.

Архив Србије [АС], МИД, К-Т, ф. 2, r93/1894, „Извештај Министарства иностраних дела о постављању конзула”, Београд, 19. април 1888.

(АС, МИД, К-Т, ф. 2)

(АС, МИД, ф. 2) – ако је позната само фасцикла, а не и кутија

Dalhousie University Archives [DUA, Philip Girard fonds [PG], B-11, f. 3, MS-2-757.2006-024, “List of written judgements by Laskin,” n.d.

(DUA, PG, B-11, f. 3)

Извори са интернета

Презиме, име или назив корпоративног аутора [акроним]. Година објављивања или н.д. – ако не може да се утврди година објављивања. „Наслов секције или стране унутар сајта.” *Назив сајта*. Датум креирања, модификовања или последњег приступа страници, ако не може да се утврди на основу извора. Интернет адреса.

Bilefsky, Dan, and Ian Austen. 2019. “Trudeau Re-election Reveals Intensified Divisions in Canada.” *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/10/22/world/canada/trudeau-re-elected.html>.

(Bilefsky and Austen 2019)

Институт за политичке студије [ИПС]. н.д. „Предавање др Фридриха Ромига.” *Институт за политичке студије*. Последњи приступ 10. октобар 2018. <http://www.ips.ac.rs/rs/news/predavanje-dr-fridriha-romiga/>.

(Институт за политичке студије [ИПС], н.д.) – *прво навођење*

(ИПС, н.д.) – *свако следеће навођење*

Танјуг. 2019. „Европска свемирска агенција повећава фондове.” 28. новембар 2019. <http://www.tanjug.rs/full-view1.aspx?izb=522182>.

(Танјуг 2019)

ФОРМАТИРАЊЕ ТЕКСТА

Опште смернице о обради текста

Текст рада обрадити у програму *Word*, на следећи начин:

- величина странице: А4;
- маргине: *Normal* 2,54 cm;
- текст писати курентом (обичним словима), осим ако није другачије предвиђено;
- проред између редова у тексту: 1,5;
- проред између редова у фуснотама: 1;
- величина слова у наслову: 14 pt;
- величина слова у поднасловима: 12 pt;
- величина слова у тексту: 12 pt;
- величина слова у фуснотама: 10 pt;
- величина слова за табеле, графиконе и слике: 10 pt;
- увлачење првог реда пасуса: 1,27cm (опција: *Paragraph/Special/First line*);
- поравнање текста: *Justify*;
- боја текста: *Automatic*;
- нумерација страна: арапски бројеви у доњем десном углу;
- не преламати речи ручно уношењем цртица за наставак речи у наредном реду;
- сачувати рад у формату .doc.

Примена правописних правила

Радове ускладити са *Правописом српског језика* у издању Матице српске из 2010. године или из каснијих издања.

Посебну пажњу обратити на следеће:

- Приликом првог навођења **транскрибованих страних имена и израза** у облој загради поред навести и њихове облике на изворном језику у курзиву (*italic*), нпр: Франкфуртер алгемајне цајтунг (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*), Џон Ролс (*John Rawls*), Алексеј Тупољев (*Алексей Туполев*).

- Поједине **општепознате стране изразе** писати само на изворном језику у курзиву, нпр. *de iure, de facto, a priori, a posteriori, sui generis* итд.

- **Реченицу не почињати** акронимом, скраћеницом или бројем.

- **Текст у фуснотама** увек завршавати тачком.

- За навођење израза или **цитирања на српском језику** користити наводнике који су својствени српском језику према важећем правопису („ ”), а за навођење или **цитирање на енглеском или другом страном језику** користити наводнике који су својствени том језику (“ ”, « »).

- **Угластом заградом** [] означавати: 1) сопствени текст који се умеће у туђи текст; или 2) текст који се умеће у текст који је већ омеђен облом заградом.

- **Црту** писати са размаком пре и после или без размака, никако са размаком само пре или само после. Између бројева, укључујући бројеве страна, користити примакнуту црту (–), а не цртицу (-).

- За **наглашавање појединих речи** не користити подебљана слова (**bold**), нити подвучена слова (*underline*) већ искључиво курзив (*italic*) или наводнике и полунаводнике (’ ’ на српском језику или ‘ ’ на енглеском језику).

Форматирање научног чланка

Научни чланак форматирати на следећи начин:

Име и презиме првог аутора*

* Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора.

Установа запослења

Име и презиме другог аутора

Установа запослења

НАСЛОВ РАДА**

** Фуснота: по потреби, навести један од следећих (или сличних) података: 1) назив и број пројекта у оквиру кога је чланак написан; 2) да је рад претходно изложен на научном скупу у виду усменог саопштења под истим или сличним називом; или 3) да је истраживање које је представљено у раду спроведено за потребе израде докторске дисертације аутора.

Сажетак

Сажетак, обима од 100 до 250 речи, садржи предмет, циљ, коришћени теоријско-методолошки приступ, резултате и закључке рада.

Кључне речи: Испод текста сажетка навести од пет до десет **кључних речи**. Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

У тексту је могуће користити највише три нивоа поднаслова. **Поднаслов** навести без нумерације, на следећи начин:

ПОДНАСЛОВ ПРВОГ НИВОА

Поднаслов другог нивоа

Поднаслов трећег нивоа

Табеле, графиконе и слике уносити на следећи начин:

- изнад табеле/графикона/слике центрирано написати: Табела/Графикон/Слика, редни број и назив;
- испод табеле/графикона/слике навести извор на следећи начин: 1) уколико су табела/графикон/слика преузети, написати *Извор:* и навести референцу на исти начин као што се наводи у библиографској парентези; 2) уколико нису преузети, написати *Извор:* Обрада аутора.

Референце наводити у тексту према Начину цитирања.

Фусноте користити искључиво за давање напомена или ширих објашњења.

РЕФЕРЕНЦЕ

Списак референци навести након текста рада, а пре резимеа, на следећи начин:

- прво навести референце на ћирилици по азбучном реду;
- затим навести референце на латиници и страним језицима по абecedном реду;
- прву линију сваке референце поравнати на левој маргини, а остале увући за 1,27 cm, користећи опцију *Paragraph/Special/Hanging*;
- све референце наводити заједно, без издвојених делова за правне акте или архивску грађу;
- референце не нумерисати;
- наводити искључиво оне референце које су коришћене у тексту.

Након списка референци навести име и презиме аутора, наслов рада и резиме на енглеском језику на следећи начин:

First Author*

* In the footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended.

Affiliation

Second Author

Affiliation

TITLE

Resume

Резиме, обима до 1/10 дужине чланка, садржи резултате и закључке рада који су образложени опширније него у сажетку.

Keywords: Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

Уколико је рад написан на страном језику, након списка референци, име и презиме аутора, наслов, резиме и кључне речи навести на српском језику.

Форматирање осврта

Осврт форматирати на исти начин као научни чланак, без навођења сажетка, кључних речи и резимеа.

Форматирање приказа

Приказ књиге форматирати на следећи начин:

Текст поделити у две колоне.

Име и презиме аутора*

* Фуснота: Имејл-адреса аутора:
Препоручује се навођење институционалне
имејл-адресе аутора.

Установа запослења

НАСЛОВ ПРИКАЗА

Испод наслова поставити
слику предње корице

Испод слике предње корице
навести податке о књизи према
следећем правилу:

Име и презиме. Година
издања. *Наслов*. Место
издања: издавач, број
страна.

Текст приказа обрадити у
складу са општим смерницама
о обради текста.

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публикавању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА РАДОВА ЗА ЧАСОПИСЕ

1. **Ала Кривец**, доцент, Белгородски државни национални истраживачки универзитет, Белгород, Руска Федерација;
2. **Aurel Gabriel Serban**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;
3. **Божидар Раичевић**, редовни професор Универзитета у Београду у пензији;
4. **Бојан Милисављевић**, ванредни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
5. **Владан Петров**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
6. **Владимир Вулетић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
7. **Владислав Сотировић**, Professor, Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Political Sciences, Литванија;
8. **Giordano Merlino**, Sapienza Universita di Roma, Италија;
9. **Данијела Гавриловић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу;
10. **Дарко Маринковић**, редовни професор, Висока струковна школа за предузетништво, Београд
11. **Дејана Вукасовић**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд;
12. **Дејан Ђурђевић**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
13. **Добросав Миловановић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
14. **Драган Марковић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
15. **Драгана Коларић**, судија, Уставни суд Републике Србије;
16. **Драгана Митровић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
17. **Драгор Хибер**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
18. **Ђорђе Стојановић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
19. **Eugen Stratiu**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;

20. **Ewa Bujwid-Kurek**, professor, Institute of Political Science and International Relations of the Jagiellonian University, Краков, Пољска;
21. **Жељко Иваниш**, редовни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
22. **Зоран Драгишић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет безбедности;
23. **Зоран Јевтовић**, редовни професор, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет;
24. **Јасна Милошевић Ђорђевић**, Факултет за медије и комуникације, Београд;
25. **Јован Базић**, редовни професор, Учитељски факултет Универзитета у Приштини - Косовска Митровица;
26. **Јован Ђирић**, судија, Уставни суд Републике Србије
27. **Љубиша Деспотовић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
28. **Mamoru Sadakata**, Professor, Graduate School of Law, Nagoya University, Јапан;
29. **Марија Дракуловска Чукалевка**, ванредни професор, Скопље, Македонија;
30. **Марија Ђорић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
31. **Марија Караникић Мирић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
32. **Марко Ђурђевић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
33. **Мијодраг Радојевић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
34. **Милан Јовановић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
35. **Миломир Степић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
36. **Милош Живковић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
37. **Миријана Стамова**, главни асистент, Институт за балканистику са Центром тракологије, Бугарска академија наука, Софија, Бугарска;
38. **Мирослав Младеновић**, ванредни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
39. **Миша Стојадиновић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;

40. **Момчило Суботић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
41. **Нада Радушки**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије;
42. **Обрад Стевановић**, редовни професор, Криминалистичко полицијска академија;
43. **Петар Матић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
44. **Предраг Терзић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
45. **Радослав Гаћиновић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
46. **Ратко Љубојевић**, доцент, Факултет за право, јавну управу и безбедност, Универзитет „Дон Незбит“;
47. **Слободан Антонић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
48. **Сретен Југовић**, редовни професор, Криминалистичко полицијска академија;

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

351.862/.863(497.11)

ПОЛИТИКА националне безбедности = The Policy of National Security / главни и одговорни уредник Радослав Гаћиновић. - Год. 5, бр. 5 (2013)- . - Београд : Институт за политичке студије, 2013- (Житиште: Ситопринт). - 24 cm

Полугодишње. - Преузима нумерацију зборника “Србија”.

ISSN 2334-959X = Политика националне безбедности
COBISS.SR-ID 203583500

01
2020

ПОЛИТИКА
НАЦИОНАЛНЕ
БЕЗБЕДНОСТИ

ISSN 2334-959X UDK: 351.862/.863(497.11) година XI vol.18 број 1/2020

